

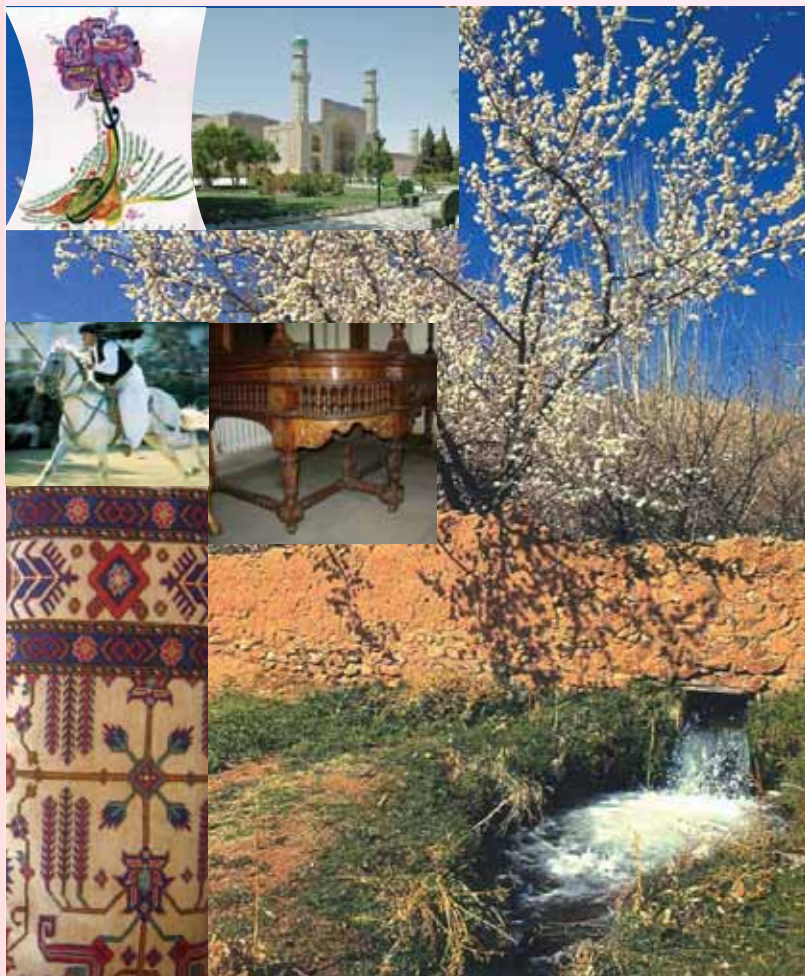

د پوهني وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو
د روزني او د ساينس مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوي رياست

فرهنگ

لسم ټولگي

فرهنگ - لسم ټولگي

پورې اړه لري اخیسته او
سر غرونکو سره قانوني چلن

د چاپ کونکي: فرهنگ
Ketabton.com

د پوهني وزارت

د تعليمي نصاب، د ښوونکو د روزني
او د ساينس د مرکز مهينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

فرهنگ لسم ټولگي

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

الف

لیکوالان

- عبدالحمید عاطف
- عبدالغفور قرار

علمي او مسلکي اېډیټ

پوهاند غلام جیلانی عارض
محمداسحاق نگارگر

د کتور خوش نظر پامیرزاد

ژباړونکی

غلام سرور گلاب زی صافی

د ژبې اېډیټ

زرین انځور

مؤلفه فروزان خاموش

سید انور میچن خیل

دیني، سیاسي او فرهنگي کمیټه

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهني وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهني وزارت سلاکار.
- مولوی عبدالصبور عربي د اسلامي علومو متخصص.

د څارني کمیټه

- د کتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د بنوونکو د روزني او د ساینس د مرکز معین.
- دو کتور شیر علی طریقي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی رئیس.

طرح او ډیزاین:

عنايت الله غفاري

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د توري هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی د بلوڅو د اوزبکو
د پښتون او هزاره وو د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي پامپریان، نورستانیگان
براهوي دي، قزلباش دي هم ایملاق، هم پشه ییان
دا هیواد به تل ځلېږي لکه لمر پر شنه اسمان
په سینه کې د اسپا، به لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهني د وزير پيغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توک دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولني د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رنځنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو تدوين او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوبو او زامنو په باکفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهني د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رنځده پلي کولو کې خپل مسؤوليتونه په رښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهني وزارت تل زيار کاږي چې د پوهني تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستي د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولني د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې وگړ کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رنځده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لايحه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب تدوين او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وپس کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهني وزير

لیکچر

د لوست نوم	منځ
سربزه	ح
د کتاب ټولې موخې او هدفونه	ی
لومړۍ څپرکۍ لاسي صنايع	۱
لومړۍ لوست: فرهنگ	۲
درېم لوست: د لېمېڅي جوړولو صنعت	۵
درېم لوست: ورېشل او پغړ او بېدنه	۸
څلورم لوست: د غاليو او بېدنه	۱۱
پنځم لوست: د مالوچو له تارونو څخه اوبدنه	۱۶
شپږم لوست: د کيکي او د غنمو له تېي څخه اوبدنه	۱۸
اووم لوست: گڼل او گلدوزي	۲۲
اتم لوست: تر کافي او د لرگي صنعتونه	۲۴
نهم لوست: گالپي	۲۹
لسم لوست: د مسگرۍ صنعت او هنر	۳۳
د لومړي څپرکي لمانځيز	۳۷
دویم څپرکۍ هنرونه	۳۸
يو لسم لوست: د موسيقۍ هنر	۳۹
دو لسم لوست: ملي اتني	۴۳
ديار لسم لوست: د اسلامي هنرونو نړيوالې او سيمه ييزې نمونې	۴۶
د دویم څپرکي لمانځيز	۵۴
درېم څپرکۍ سيمه ييز دودونه	۵۵
څوار لسم لوست: د مېلمه پالنې دودونه او مېلمستون	۵۶
پېنځه لسم لوست: د وړوۍ خوړلو آداب	۵۸
شپاړسم لوست: خواري	۶۱
د درېم څپرکي لمانځيز	۶۴

٦٥	څلورم څپرکی سیمه یزې جامې
٦٦	اوه لسم لوست: ستنې او سیمه یزې جامې
٧٢	اته لسم لوست: د خولې او څادر ډولونه
٧٧	نولسم لوست: څپلې او پانزارونه
٨١	د څلورم څپرکی لاندیز
٨٢	پنځم څپرکی تفریحي او سیمه یزې لوبې
٨٣	شلهم لوست: سانگه وهل
٨٦	یوولسم لوست: آس
٩٠	دوه و پشتم لوست: وزلوبه
٩٦	درویشتم لوست: سیمه یزې لوبې او کاغذ پیران
١٠١	د پنځم څپرکی لاندیز
١٠٢	شپږم څپرکی مالداري، باغداری، ځنگلونه، درملې بوټي او مېلې
١٠٣	څلیر و پشتم او پنځه و پشتم لوستونه: مالداري، باغداری او ځنگلونه
١١٦	شپږ و پشتم لوست: درملې بوټي
١٢٢	اوه و پشتم لوست: مېلې، د جهان گردۍ رانسکون او زموږ دهنیراد فرهنگي میراثونه
١٣٠	د شپږم څپرکی لاندیز
١٣١	اووم څپرکی د ملي هویت پدیدې، رموزونه ، نښې (سمبولونه)
١٣٢	اته و پشتم لوست: بیرغ، ملي سرود او نښې
١٤٠	د اووم څپرکی لاندیز
١٤١	اخیلیکونه

سریزه

زموږ گران هیواد افغانستان چې د پخوا زمانو څخه د ځلیدونکي فرهنگ او تمدنونو مرکز او زانگو ده د دې لویو مرکزونو نښې او بېلگې په بلخ، بامیان، غزني، گردیز، بغلان، جوزجان، هلمه، بگرام، کابل، تخارستان، د آی خانم لرغونې ښار، هرات، د لوگر عینکو او زموږ د هیواد په نورو سیمو کې تر اوسه موندل شوي او شتون لري.

له دې مرکزونو څخه لاس ته راغلي نښې د دې حقیقت څرگندویه ده چې زموږ په گران هیواد کې د مادې او معنوي فرهنگ قیمتي نښې په زرگونو کاله مخکې د خلکو لخوا ایجاد شوي او تر نن ورځې پورې له یوه نسل څخه بل نسل ته پاتې شوي دي. همدارنگه په معنوي فرهنگ کې زموږ په هیواد کې زردشتي او بودايي دینونه منځ ته راغلي دي چې په بگرام او د لوگر په عینکو کې د بودا لوی مجلونه او په بامیانو کې د بودا لویې مجسمې زموږ د دې ادعاستر ثبوت دی.

دغه چې مور ترې یادونه وکړه د اسلام د مقدس دین تر خپریدو مخکې د خلکو فرهنگ و. خو د اسلام د مقدس دین په راتلو سره هغه پخواني قوانین د تاریخ برخه وگرځېده او زموږ په گران هیواد افغانستان کې د اسلام دین رامنځته شو، قرآني لارښوونو یې ځای ونيو او خلک د اسلام په مقدس دین مشرف شول. همدارنگه په لاسي صنایعو کې زرگری، مسگری، آهنگری، د خراطي ظریفه صنایع، گنلېنې، د اوبدلو ټولونه، ښکلې لیکنې، سمبولونه او داسې نورو پراختیا، پرمختگ او وده وکړه او شهرت یې پیدا کړ، چې تاسې گران زده کوونکي به په متن کې د هغوی د هر ټول سره بلدشئ، موږ تاسو ته د دې کتاب په لوستلو سره د هیواد د فرهنگ په هکله د رڼا یوه وړه دریځه په لاندې شرحه پرانستله.

د کتاب په لومړي څپر کې کې به د لیمځني جوړولو، پغړ اوبدلو، غالی اوبدلو چې د لاسي طریقو صنایعو او زموږ د ملي فرهنگ د مهمو عناصرو څخه دي او د سنتي د گنډولو هنر، د گلدوزی، خامک دوزی، هنر، د لرگي مستطرفه صنایع، گانې او د مسگری صنعت چې هر یو یې زموږ په ټولنه کې ځانگړی ارزښت لري بلد شئ .

په دويم څپر کې کې د موسيقۍ هنر، ملي اتني او د اسلامي هنرونو نړيوالې او سيمه ييزې نمونې لکه بېکلي معمارۍ، ميناتور کاري، بېکلي ليکنې، په بحث کې نيول شوي دي.

په دريم څپر کې کې د افغانانو د مېلمه پالنې په زړه پوري دودونه چې د افغانانو ځانگړنه ده ليکل شوي دي، همدا رنگه د ډوډۍ د خوړلو آداب او د خوړو ډولونه او ارزښتونه بيان شوي دي. په څلورم څپر کې کې دوديزې جامې، د ماشومانو ځانگړي دوديزي جامې، د خوليو ډولونه، د ښځو څادري، د پټو په گډون درويښتدل شول.

په پنځم څپر کې کې تفريحي او سيمه ييزې لوبې لکه نيزه بازي (سانگه وهل)، وزلوبه او د آس ځانگړتياوي او ډولونه بيان شوي دي.

په شپږم او اووم فصلونو کې مالداري، بهوالي، ځنگلونه، درملې بوټي، مېلې او سيلگري او د جهانگړدي اهميت همدا شان دملې هويت پيدې چې زمونږ د خلکو او زمونږ د هيواد فرهنگ په نړۍ کې معرفي کوي، په لنډه توگه بيان شوي دي، ترڅو تاسو گران زده کوونکي ددې خلکو د فرهنگ د عناصر و په ارزښت مخکې له مخکې آشنا شئ.

د فرهنگ کتاب ځانگړتيا په دې کې ده چې د فرهنگ د تېرو يا زياتو پديدو عکاسي وربځي شوي ده او کتاب ستاسو په اختيار کې قرار لري.

د کتاب ټولې موخي او هدفونه

- د دې کتاب د تدریس څخه وروسته تر هر څه دمخه باید د خلکو ترمنځ په هر اړخیز ډول سره ملي یووالی او یو موټی کېدل ټینګښت ومومي.
- د خلکو د ډول ډول فرهنگونو سره د زده کوونکو د درناوی روحیه ټینګه شي او زده کوونکي باید زموږ د هېواد د ټولو سیمو د فرهنگ سره بلد شي.
- د زده کوونکو معلومات او پوهه په دې برخه کې دومره پراختیا ومومي ترڅو وپوهیږي چې زموږ د خلکو فرهنگ زموږ د هېواد هویت د نړۍ په کچه معرفي کوي.
- زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنگ محوري او مرکزي ارزښتونه موږ د یوه افغان په توګه معرفي کړي.
- زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سیمې د فرهنگ سرسریزه زموږ د گران هېواد د نورو ولایتونو او سیمو فرهنگ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنگ په توګه وویاړي.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې

د "فرهنگ" مضمون ته د هېواد په تعلیمي نصاب کې نورې ځای ورکړل شوی دی او تاسې په یقین سره د خپلې ټولني د خلکو د فرهنگ د څانګړتیاوو او څرنگوالي څخه خبر یاست. لکه څنګه چې فرهنگ د یوه ګډ میراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولني د ملي هویت څرګندوي دی.

تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بهای فرهنگ سره له مخکې بلد یاست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولایتونو او د هېواد د بیلابیلو سیمو د خلکو د فرهنگ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډ کلتور سره به ستاسې مینه لایاته شي، د هغې رضولو، ساتلو، فرهنگي پراختیا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوریک اصالت به وساتئ او د غیر اسلامي او غیر افغاني عناصرو د فرهنگونو د منلو څخه په کلکه ډډه وکړئ. زده کوونکي به د دې کتاب په لوستلو، د هغې د محتواوو (منځپانګو) او موضوعگانو سره بلدیا او د ښوونکي د هدايت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طریقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زیاتي تجربې ترلاسه کړي.

لوهری څپرکی

لاسي صنايع

د څپرکي موخې

د دې څپرکي د لوستونو په لوستلو سره به زده کونکي د فرهنگ په مفهوم، ارزښت او په ځانگړي توگه د خپلو خلکو فرهنگ وپېژني؛ او همدارنگه د بېلابېلو مستظرفه لرگينو صنايعو، مسگرۍ، زرگرۍ او د لرغونو گانو د دودونو سره به چه په تېرو وختونو کې زموږ د مادې فرهنگ د هويت ممثل او زموږ د هيواد د عالي مدنيت څرگندوونکي دي بلد شي. همدارنگه به د ورپيلو، او د گنډلو فرهنگ، د اوبدلو د ډولونو لکه د غنمو له تنې (ونډو)، د پښې تار، د خامتا اوبدل او د خالي اوبدلو د فرهنگي او اقتصادي ارزښت او د غاليو اصالت د افغاني هويت په نظر کې نيولو سره وپېژني او د دې ظرفيتو لاسي صنايعو پراخوالي کې به د زده کوونکو ذهنيت وده وکړي.

لومړی لوست

فرهنگ

د فرهنگ په باره کې څه پوهیږئ؟

د هرات جامع جومات

طاق ظفر
(همدان)

هنر

په هنر د بزرګۍ درخښه نه وي طالع څه کتا په سرواخلي مګر؟
چې په آس کې څه هنر وي هاله ښه وي او که نه ورځني ښه وي لایښه خو
که طالع او هنر دواړه سره کښېږدي زه خوشحال څه به پکې ونیسم هنر
بې هنرې، که بادشاه د درست جهان شي هیڅوک نه پسندی په ده د لویې چر
هنر منډې که ګلداشي کنډول واخلي هنر منډې که ګلداشي کنډول واخلي
په لیسده به یې هر څوک پوروي سر په لیسده به یې هر څوک پوروي سر

د خوشحال خان خټک له د ستارنامې څخه

فرهنگ د یوه ملت یا د یوې ټولني ټولو مادې او معنوي شتمنیو ته ویل کېږي.

د معنا په لحاظ د فرهنگ عمده عناصر دادي: ټولنيز، اخلاقي او حقوقي ارزښتونه.

د مادې فرهنگ عناصر دادي: د معمارۍ ډولونه، انځورگرۍ، صنعتونه او داسې نور.

د عامو خلکو ادبیات (فولکلور) او دودونه د ټولني د فرهنگ یوه مهمه برخه جوړوي چې دا هم معنوي او هم مادې اړخونه لري.

په حقیقت کې فرهنگ یو داسې کرکټر او استعداد دی چې یو ملت ته طبیعي او ټولنیز شتون او هستي ورکوي.

فرهنگ د یوې ټولني د ژوند د بېلو بېلو اړخونو، معنوي ارزښتونو د ژوند د ښېګڼو، څرنگوالي او د اخلاقو څرګندونکي دی. کله چې مور د یوې ټولني یا د یوه هیواد د خلکو د فرهنگ په هکله خبرې کوو له هغې نه زموږ موخه او مطلب دادي:

- دودونه او رواجونه
- عمومي
- لاسي صنعتونه
- د خلکو کارونه
- لرغوني لوبې
- اخترونه
- پخوانۍ مېلې او جشنونه
- ماتمونه
- کیسې
- اسطوريې
- (ژبني) ادبیات
- متلونه

د خواجې نازسای ولي
جومات (دلیخ)

او داسې نور چې د پخوانیو خلکو معنوي او مادې پاتې شوني (میراثونه) دي چې له یوه نسل نه بل نسل ته او له اسلامونه اخلاقو نه را رسېدلې دي.

فولکلور د خپل تاریخ په بهیر کې یو مست سید ته ورته دی چې د خپل تگ او حرکت په اوږدو کې په بېلو بېلو ډولونو سره لیدل کېږي خو د خپل ماهیت ، څرنگوالي اړیکه او ارتباط له

خپلې اصلي سرچينې سره ثابت ساتي. يعنې هغسي چې د سيمد د اوبو غونډې د خپلې سرچينې څخه تر پايه پورې اوبه پاتې کېږي.

فولکلور د ژبې او ټولنو په بدلون سره د پخوانيو انسانانو فکرونه ، عقيدې، رواجونه او دودونه وروستيو انسانانو او نسلونو ته لېږدوي.

فولکلور چې د فرهنگ يوه عمده برخه جوړوي؛ د دې راتلونو نه او هراړخيزه پلټنه د کارپوهو خلکو او عالمانو کار دی.

په دې کتاب کې مورخ د افغاني کلتور بېلابېل اړخونه او په ځانگړې توگه د هغې فولکلور په لنډه ډول تاسو گرانو زده کوونکو ته وړاندې کوي.

د افغانستان خلک چې له بېلابېلو قومونو څخه جوړ شوي دي، د يوه روښانه تاريخ او تمدن لرونکي او د داسې ډول ډول او بډای فرهنگ درلودونکي دي چې د هغې ساری په نړۍ کې لږ ليدل کېږي.

د افغانستان پر خاوره باندې په تېرو زمانو کې تل د نړيوالو سيلانيانو او سوداگري کاروانونو لاره تېره شوې وه. همدا لامل دی چې دلته مختلفو عقيدتي، ديني او فولکلوري پديدوځای موندلی او د افغانانو لپاره يې بېر پوره او د کامل کلتور سوغات راوړی دی.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دوه يا دريو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لوست په يوه موضوع په خپلو کې بحث وکړي.

 پوښتني

- د بهرني فرهنگ د اغيزې د مخنيوي او د خپل فرهنگ د ساتني او ژغورني لپاره تاسې کوم وړانديزونو کوئ؟

 کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې زموږ د هيواد د فرهنگ د نورو ډولونو په باره کې معلومات راغونډه کړي.

د لیمڅي جوړولو صنعت

لیمڅي زموږ د هیواد د پخوانیو لاسي صنایعو له مهمو تولیداتو څخه دی چې په لاندې ډول د هغې د جوړښت په هکله لاندې خبرې کوو:

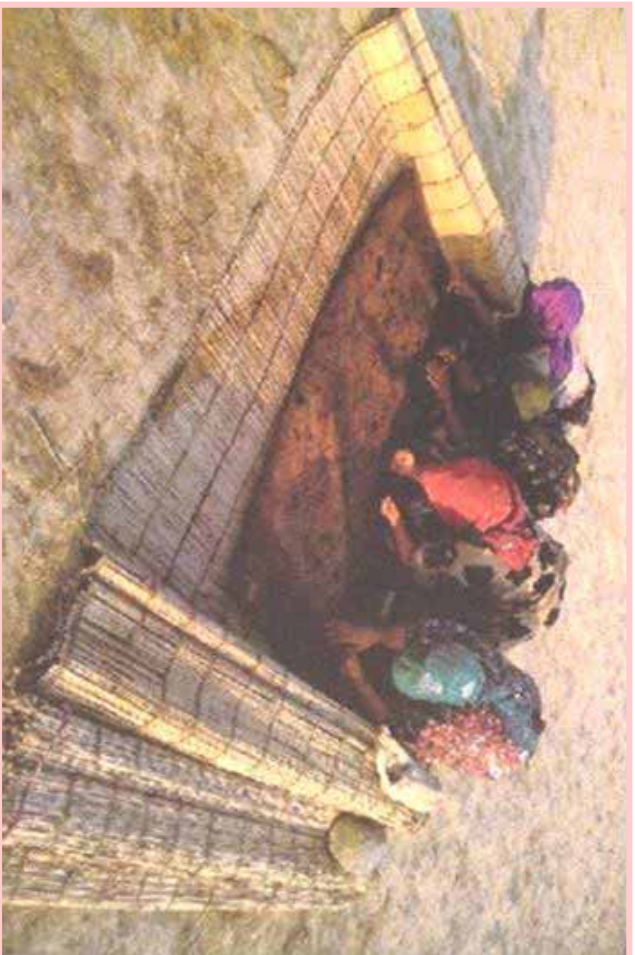
د لیمڅي د جوړولو لپاره وړۍ نه وریښي، بلکې لومړی هغه مینڅي اوسر ته یې خوروي. وروسته یې په ځانگړی رېمنڅ باندي وهي چې وړۍ خلاصې، او نرمې شي. بیا یې په سور، آبی، زېږ او گلابي رنگونو سره رنگوي او لیمڅي ترې جوړوي.

د لیمڅي په کارگاه کې د وړیو ځای پر ځای کول

د کور په انگر کې د کټکو یو پزی هواري او د هغې پر مخ ټټر خوروي. د لیمڅي استاکار (ماهر سړی) لومړی توري وړۍ د نازکه لښتي په واسطه پر ټټر د چوکات په منڅ کې ځای پر ځای کوي. بیا د هغې د پاسه د یوې جارو په واسطه تودې اوبه پر وړیو پاشي او وړۍ هواري، وروسته بیا رنگ شوې وړۍ په څلورو خواوو منڅ او غاړو کې په تناسب سره په مناسبو ځایونو کې ږدي او ددې رنگه هوارو شوو وړیو د پاسه په جوړو شوو گلابو هم اوبه شیندي او په لښته یې اواروي.

د لیمڅي د مېرلو طریقه

کله چې د لیمڅي د جوړولو په وخت کې استاکار ډاډه شي چې وړۍ په خپله اندازه او

مساروي پهلوالی په ټولر برخو کې ځای نېولی دی او د گلانو اندازې او تناسب ته هم په هر ځای کې پاملرنه شوې ده؛ نو بیا څلور یا پنځه کسه پر زنگونو باندي پر څمکه یو د بل په څنګ کې کښېني او له یوې خواڅخه ورۍ په ټغر کې په شریکه سره په تسلیج نغاړي او د خپلو مټو په زورېني مېټې (مړي) او دې کارته په جدیت سره دوام ورکوي، ترهغو چې د لیمڅي ورۍ کلکې شي او یو له بل سره ونښلي. بیا دغه نښتې ورۍ له ټغر او پزړي (چمکې) څخه جلا کوي او په یوه ځای کې یې هواروي چې وچې شي.

لیمڅي یو ښه او صحي فرش دی چې له هغې څخه لند بل (نم) او پخني نه تېرېږي، نو ځکه د دې کارول د انسان د روغتیا لپاره ډېر ښه گڼه لري او د روماتیزم له ناروغۍ څخه انسان ژغوري.

د لیمڅي ډولونه

لیمڅي د وړیو، گل، د منبلو طریقه او په کوم ځای کې چې جوړېږي، ددې ټولو له نظره بېلا بېل ډولونه لري چې عبارت دي له:

الف- پامیري یا قرغزي لیمڅي

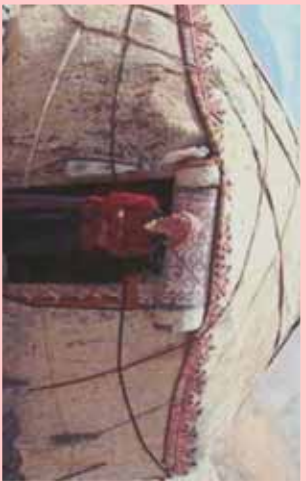
چې د پامیر د پسه له غوره وړیو څخه جوړېږي. د بامیان په لیمڅو کې د (وړس) لیمڅي زیات شهرت لري. د میدان وردگ، پکيا، پکتیکا، خوست، نورستان او په ټول هیواد کې ډېر ښکلې لیمڅي جوړېږي.

ب- کمان گري لیمڅي

هغه لیمڅي دی چې د لرگي چوکاټ د لیمڅي د لاندې په ښه طریقه برابرېږي او ورۍ په ټولو برخو کې په یوه تناسب او مساوي ډول جوړېږي او ډېر کلک مېل کېږي. دا لیمڅي غوره او ډېر دوام لرونکي دی.

ج- ساده لیمڅي

هغه لیمڅي دی چې له عادي وړیو څخه جوړېږي، کومچیان چې په بانډو او بیدیاوو کې ژوند کوي، د دې لیمڅي څخه د خپلو خیمو، جونگرو او د کبړدیو په پوښلو کې کار اخلي چې د باران د اوبو او له پخني څخه یې ژغوري. شیانته له لیمڅي نه ځان ته کپه نک (گڼه) هم جوړوي.

گڏو

پوره بي نستونفي چينه ده او هغه شپانه يي اغوندي چي د ورځي په غرونو کي مېرپي او وزپي پيايي او د شپي، په هماغو غرونو کي د رمي پناهخانو او د غرونو په سمخو کي ويده کيږي، له گڼو څخه د ورځي د جامي او د شپي د بستري په توگه کار اخلي.

گڼو، شپانه له اوبو او بختي. څخه ساتي.

د لرست نوي اصطلاحات

- شيندي - پاشي.
- سمخ - غار
- پناه خانو - د خاوروبو د راغونډېدلو ځايونو

په تو لگي کي فعاليت

- يو زده کوونکی دې د ليمخې د جوړښت په باره کي خبري وکړي.

 پوښتي

- ليمخې کوم ډول فرش دی؟ او هغه څنگه جوړېږي؟

 کورنۍ دننده

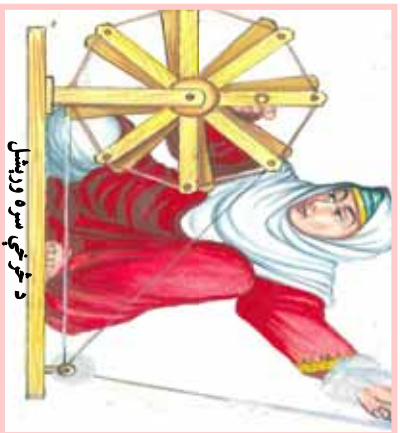
- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او گاونډيانو څخه د لاسي صنايعو او د ليمخې جوړولو صنعت په باره کي معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کي دې وليکي.

ورپشل او پغړ اوبدنه

تاسو کله څوک د ورپشلو په حال کې لیدلي دي، څنگه ورپشل کوي؟

ورپشل له پخوا زمانو څخه زموږ د خلکو په منځ کې رواج وو چې وری، پرمبه، وربنم

او سنډه به نښخو او نڅونو د څرخي، څرخکي (چپلک) او داسې نورو لاسي کوچتیسو

د څرخي سره ورپشل

د اړجوخ سره ورپشل

وسایلو سره ورپشل او د ورپشل شورو تارونو څخه به یې ډول ډول پغړونه غاړی، د اغوستلو جامې او داسې نورو شیان اوبدل.

مزاري پټر

له خاليو څخه وروسته مزاري پټر ډېر نښه فرش دی. ډېر ښکلي رنگونه لري. څرنگه چې دا پټر د ډېرو نښو وړيو له نومو او کلکو نارونو څخه جوړوي، له دې امله يې د (فاقمه يي) پټر په نوم هم يادوي. دا پټر پنخوا په مزار شريف کې جوړېده، نو ځکه يې د مزاري پټر په نوم شهرت موندلی دی. خو نن ورځ د هيواد په ډېرو شمالي ولايتونو لکه: قارياب، سرپل، سمنگان، کندوز، تخسار، بادغيس، هرات او داسې نورو ځايونو کې نارينه او ښځې مزاري ښکلي پټرونه اوبې. همدارنگه د ميمبي، سرپل او غلموري پټري هم د مزاري پټرونو غوندې ښکلي دي او ځانگړی نوم او شهرت لري.

شال

شال په معمولي توگه په ساده او گلدار ډول د وړښمو او د سنډو له تارونو څخه جوړوي. ښځې شال پر خپل سر اچوي. تر ټولو قيمتي شال غجري (فاجاري) شال دی چې د رنگ، اوږدلو او جنسيت له مخې له نورو شالونو سره ډېر توپير لري.

کښيده پټر

نوموړی پټر د پسونو له اعلى وړيو څخه د "اورمک" په کارگاه کې اوبې. د دې پټر پود (عوضي تارونه) په سور، زير، گلابي، آبي او داسې نورو رنگونو سره رنگوي. کښيده پټر زياتره د بوستي په پوښ، د کورونو، جوڅگرو، خيمو او بالهوپه ښکلا او زينت کې کارول کېږي

کڼی (اورمک)

د «کشیده» ټغر په نوم د اوبدلو کار گاه ده. د لرگیو څلور قوي مورې لري چې پر څمکه ټکړهل کېږي. همدارنگه درې پاڼې (پسني)، د لرگي قلیچ (قیچي)، گله او کمه لري. او په ټول افغانستان کې دود ده.

اورمک

په تورگي کې فعالیت

- یو زده کوونکی دې د ټغر اوبدني په باره کې خبرې وکړي.

پوښتي،

- مزاري ټغر څه ډول ټغر دی؟ د مزار څخه څیر نور په کومو بنسرونو او ولایتونو کې دځسې ټغر اوبدل کېږي.

- تاسې د ټغر اوبدلو د صنعت په وده، ښه کیفیت او بهر ته د هغې د صادولو په باره کې څه نظرونه او وړاندیزونه لرئ؟

کورنۍ دنلده

زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او ګاونډیانو څخه د لاسي صنایعو، مزاري ټغر او کشیده ټغر په هکله معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

د غاليو اوبدنه

- په عکسونو کې کوم شیان وښی؟
- د دې دستگاؤ وغوره والی په څه کې دی؟

غالی، اوبدل د افغانستان د خلکو یو ډېر پخوانی لاسي صنعت دی. د غاليو اوبدل زموږ د هیواد په شمالي، شمال ختیځ او شمال لویدیځ ولایتونو کې زیات رواج لري.

د جوزجان، بلخ، فاریاب، سرپل، سمنگان، کندز، تخار، بغلان، هرات، بادخیس، فراه، نیمروز ولایتونو او د کابل ښار د وزیرآباد او دشت بریجې په سیمو کې زموږ د هیواد کماډاري ښځې او نجونې په خپلو نازکو هنرمندو ګوتو ډورېو، مالوچو او وربنسملو له تارونو څخه ډېرې ښکلې غالی اوښې چې نړیوال شهرت لري او په نړیوالو بازارونو کې یې هویت تثبیت شوی دی. که څه هم په یادو شوو ولایتونو کې ښځې ډېرې ښکلې او نفیسي غالی اوښې؛ خو د آقچې او اندخوی غالی له ډېرو پخوانیو

غالیو څخه دي چي په ۱۳۵۶ هـ.ل. كال يي په ټوله نړۍ كې لومړی مقام وگاټه؛ لكه چي مرحوم نيتواز يوه بښكلي فولكلور يكه سندره په دې باب ويلي ده:

بيا بـرېم قالين بېـافېم سوری آقـچـه
تخته تخته، پارچه پارچه قالی های سرخ و سفید
برای یار برگ بید برای یار برگ بید
برای یار برگ بید برای یار برگ بید

الا یار جان به اندخویت ندیدم بدخشان آمدم رویت ندیدم
زیغلان تا مزار و شهر هرات مثال تار گیسویت ندیدم
بیا بـرېم قالین بېـافېم سوی آقـچـه
تخته تخته، پارچه پارچه قالی های سرخ و سفید
برای یار برگ بید برای یار برگ بید
برای یار برگ بید برای یار برگ بید

غوره غالی، هغه دي چي تار او پوړ د بې دواړه له خالصو وړيو څخه واوبدل شي. څومره چي د غالی، تار نری او د تارونو او څوټو شمېر يې په يوه ساحه كې ټوړ وي، په هماغه اندازه غالی، ارزښتاكه او بښكلي وي. د بښي غالی په هر متر مربع كې يوسل وپنځوس زره غوټي اچول كېږي. له كومو وړيو څخه چي د غالی، تارونه جوړېږي، هغه بايد نرمې (پستي)، نازكي او د پسه وړۍ وي. د غزني او وردگ د پسونو وړۍ، دقره قل، مړينوس او د سارپچه پسونو وړۍ د غالی، د جوړولو لپاره ټوړې بڼې دي. غالی، د نخي(بښي) له تار څخه هم جوړېږي خو دا د وړيو او وړپښمو د غاليو غوندې بښكلي ظريفي او دوامداره نه وي.

د غالی، اوبدلو وسايل او سامان

د غالی، او بدلو لپاره وسايل، ځانگړي رمنځ، ځانگړی چاكو، قېچي، تارټقي، چوب (لرگي) او داسي نورې وسيلې په كارېږي. د غالی، اوبدلو كارگاه يوه لاسي آله ده چي څلور لرگي لري او د مستطيل په شكل يو له بل سره كلکېږي او د غالی، تار د هغې په اوږدو كې بندوي (نښسته) كوي او بيا څلور، پنځه او يا ټوړي غالی، اوبدونكي، بښخي او نجونې يو د بل په څنگ كې كښني او غالی، اوبې.

د خالیو صادراتول له وپور پخوانیو کلونو را پدپخوا زموږ د گران هیواد د اقتصاد په ښه والي او د بهرنیو اسعارو په لاس ته راوړلو کې وپور رول لري.

د خالیو د وړیو رنگول

د خالیو د وړیو رنگولو لپاره له هر ډول طبیعي رنگونو څخه کار اخیستل کېږي. طبیعي رنگونه د انارو، پیازو، دغوزانو د ونو د پوستکواو د گلونو د عصاري او شیری او همدارنگه دوحشی نباتاتو لکه «روبان» له رښو څخه لاس ته راځي چې زموږ په هیواد کې یې په زرهاوو ډولونه موندل کېږي.

هغه خالی، چې د هغې وړۍ په طبیعي رنگونو باندې رنگ شوي وي، د لرگي رنگ (چونرنگ) په نوم یادېږي. د دې خالیو جنسیت وپور لور او ارزښتساک دی او په ټوله نړۍ کې پیرودونکي لري.

د خالیو گل

زموږ د هیواد خالی، اوبدونکي ښځې د خپلو خالیو په گل اچولو او گلکاری کې په دودیزو او سنتی ډول د پخواني هرات د میناتور یو له ښکلونو نمونو، نقشونو او انځورونو څخه کار اخلي چې د هرات د تیموریانو د طلائی عصر د نقاشۍ د کلتور او میناتورۍ پساتي شوني دي

د خالیو دولونه

غالی، ډیر ډولونه لري لکه: فیلیا، آقچه گل، چکش، لیجر، ادرسکن، سلیماني، موري، ساروقي، وزيري، بشيري، المه گل، بخارايي، بوستان، بارگاهي، چنارگل، خال محمدي، بلوچي، انارگل، خواجه روشنایي، بلزیکي، ذبیح اللهی، مالداري، اولامي، چوبړنگ، قزاق، چیتین، اندخوبي، قندوزي، قرقيني، مزاري، دولت آبادي، آقچه يي، يو تاره هراتي، جمشیدي او داسي نور.

اوس په نړیوال بازار کې د فیلیا، بخارايي، بارگاهي، بلزیکي، خال محمدي، د هغوی د رنگ د پوځوالي او د غوره جنسیت له کبله بڼه نوم لري چې د نیم متر، یو متر، یو نیم متر، دوه، درې، څلور، شپږ، نهه، دولس، څلورويشت متره او همدارنگه جای نمازونه او قالینچي په مختلفو اندازو او په زړه پوري رنگونو جوړېږي. هغه تارونه چې په دې ډول خالیو او سراندازونو کې استعمالېږي، په عمومي توګه له غوره جنسیت څخه دي، لکه: بلزیکي تار، پوځ رنگه تار او د ورېښمو تارونه.

قالینچه

وړه غالی، چې دوه یا درې مترو وي، د قالینچي په نوم یادېږي. په پخوانیو افسانو کې وایي چې چینی حضرت سلیمان(ع) یوه قالینچه درلوده چې په هغې باندې به کښېناسته او دېوانو به په هراکې له یوه ځای څخه بل ځای ته یوه وایي چې ټول انسانان، پیریان او دېوان د سلیمان (ع) د حکم او فرمان لاندې وو او دی د حیواناتو او مرغانو په ژبو پوهېده.

په ټولگي کې فعاليت

- دوه تنه زده کورنۍ دې د ټولگي مخې ته راشي او ودې وايي چې غیر دوريو له نارونو، نور د نارونوله کومو چولونو څخه غالي، جوړېږي.

پوښتي

- قالپچه کوم ډول فرش دی او دهغې اوډل زموږ د هيواد په کومو سيمو کې زيات دود لري؟
 - د غاليو په باره کې يوه فولکلوريکه سندره ووايست؟
 - د غاليو د چولونو نومونه ووايست.
 - آیا کېدای شي، چې د غالي، اوډلو صنعت په ټول هېواد کې دود کړو؟
- هر زده کورنۍ دې د غاليو د چولونو په باره کې معلومات راغونډ کړي.

کورنۍ، دنده

د مالو چو له تارونو څخه او بدنه

- مالوچ، وړک او وربنس په څه ډول لاس ته راځي؟
- تاسي د او بدلو کوم ډولونه پيژنئ؟

گلّه

زموږ د گران هيواد خلک پرمه يا مالوچ د څرخ په واسطه وربښي او بيا ورڅخه نسوکران جوړوي، لکه: خامتا، آله چه ، سطرنجي، جای نماز او جاکونه.

خامتا او بدنه

زموږ د هيواد د اوبدنې د ډېرو پخوانيو صنعتونو له جملې څخه ده چې په زرگونو کلونه لرغونتيا لري.

په پخوانيو وختونو کې زموږ خلکو د ژوند د لومړنيو اړتياوو يعنې د خسور او جسامو د برابرو لپاره چې په خپلو هلو ځلو او د ميتو په زور يې لاس ته راوړل، د مني په موسم کې به يې پرمه له پتيو (کروندو) څخه راټولوله، که چا به خپله پرمه نه درلوده، له نورو څخه به يې په پيسو اخيستله او د مني په وروستيو او د ژمي په اوږدو کې به ماشومانو، ځوانانو او ښځو پښه دانه له پومې څخه د (حلاجي) يا د گوتو په واسطه جلا کوله او بيا به ښځو دغه پښه د څرخ يا څرخي په واسطه وربښله او دغه تارونه به يې دڅټو کولو يا غونډارو په شکل جوړول. بيا به يې د تار دغه غونډاري په نيچو کې پيچل، بيا به يې په تارونو سره پيچلې نيچي د خامتا او بدلو

ڪارگارو ته ورتي او د خاتما اوبدلو استناد به په خانگري دستگاه (دکان) کي د نيچو نثار په منظم او موازي ډول يو خای تنسته ڪاره چي له هغي څخه به بي خاتما جوړوله؛ لکه څنگه چي ناسي په عکس کي دوه کارگاري ويټي.

په ټولگي کي فعاليت

- يو زده کونکي دې د ټولگي مخي ته راشي او د خاتما اوبدلو په باره کي دې معلومات ورکړي.

پوښتي

- ناسي څو ډوله اوبدني پيژني؟
- خاتما کوم ډول ټوکړ دی؟
- آله چه او سطر نجي. کوم ډول ټوکړان دي؟

کورني، دنلده

- زده کونکي دې له خپلو خپلوانو څخه پوښتي وکړي چي زمونږ په هيراد کي اوس هم دخاتما جوړولو وسايل شته؟ لاس ته راوړي معلومات دې په خپلو کتابچو کي وليکي.

د کڼکي او د غنمو له تنې څخه اوبدنه

- له وړيو، پومې او وړينسمو څخه غير، له نورو شيانو هم اوبدنه کېږي؟

په پخوا زمانو کې چې زمونږ خلکو د خپل ژوندانه ضروري سامان آلات پخپله جوړول او په ځينو ځايونو کې يې اوس هم جوړوي له هغوی څخه يو د کڼکي او د غنمو له ډنډرو (دروزو) څخه د سامان آلاتو جوړول دي .

د کڼکي څخه پخچ اوږزې اوښي چې د نمجنو (زېمدارو) کوټو د فرش او د بامونو په پټولو، په بانډو او بېدپارو کې د کوډلي (جوگړې) يا د کچې په جوړولو کې کار اخلي. د غنمو ډنډور لومړی په اوږو کې د څو ورځو لپاره بډي چې نرم او پاسته شي، بيا ترې په ځانگړي مهارت ټوکرۍ، شکور، خولۍ او څپلۍ جوړوي. د غنمو ډنډور چې کله په بڼه ډول او طرافت واړېدل شي، له هغې څخه ډبر بڼکلي او دوامداره سامانونه جوړېږي؛ لکه څرنګه چې زمونږ په هيواد کې ډبر داسې خټک شته چې درانده کارونه، لکه: بزګري، مالداري او يا نور کارونه نه شي کولای، خو په دې برخه کې بڼه او اغيزمن کارونه ترسره کولی شي .

کت

کت د چپرکت په شان یوه هوسا او صحي وسیله ده چې هغه د مزرو له پېرو، نیلون او پخوا به یې په کونړ او نورو ولایتونو کې د غره د ځینو ونښو له پېرو او د څارو له پرستګر څخه هم او بدل.

کت څلور پښې او څلور بازوگان لري چې دوه لاندې او دوه اوږده وي؛ چې ترکان یې په لاسونو او یا یې د خراطی، په ماشینیو تر ادايي.

د کت پښې د (لاک) د رنگ په واسطه رنگوي. د کټونو جوړول په ننگهار، لغمان، کونړ، پکتیا، خوست، میدان وردګ او نورو سیمو کې ډېر زیات رواج لري او د دغو سیمو ټول خلک د ناستې او خوب لپاره د کټونو څخه کار اخلي او په لویو لویو دېرو او حجرو کې یې هم د کټونو کتارونه جوړ شوي وي.

د پسه له کولمو څخه اوږدنه

زموږ په گران هیواد کې پرته له دې نه چې له خرمن څخه بالاپوړش، پوستین، دستګول (لاسي بکس)، بوتان، خپلې، د آسونو لپاره قنبري جوړوي. همدا رنگه کولمې هم د تسمو په شکل پرې کوي او له هغې څخه ډول ډول سامانونه لکه: چغل (د غنمو او دانو د چانو لوی غټ غلبیل) د اوږو غلبیل، قمچینه (متروکه) او داسې نور وسایل جوړوي.

د ارغوان له لښو څخه د شیانو اوږدنه

ارغوان یوه بې میوي ونه ده چې زموږ د هیواد په غرنیو سیمو کې بې گڼ ځنگلونه شته دي او ټول خلک یې پېژني. د ارغوان ځنگلونه د فرخار، سمنگان، هرات، بادغیس، پروان، د کابل

خواجه صفا او د
بدهخشان په
غرونو کې له
پخوا څخه
موجود دي. د
ارغوان گل ډېر
بېلګلی لاجوردی
رنگ او ښه بوی

لړي. د پسرلي په موسم كې خلك د كابل خواجه صفا او د پروان گل غونډۍ او نسورو خاپوړنو ته د ارغوان مېلو او سيل ته ځي. د ارغوان خانگي ډبري كلكي او ارتجاعي (نه ماپد ونكې) خاصيت لري، كله چې تازه وي نبي تاوېږي او په تاوولو سره نه ماتېږي . نو ځكه د ارغوان له خانگو كجاوې، د قلبي آنگ (سربانډي) او نور سامانونه جوړوي.

كجاوه

كجاوه يا سيد يو داسي لوښى دى چې د ارغوان، سړي ولي او د ورغشته له خانگو څخه جوړېږي؛ كليوال خلك خپلې تازه مېوې لكه: شفتالو، زردآلو، آلو بالو، گيلاس، توت، آلو او داسي نورې له يوه ځاى څخه بل ځاى ته پكې لېږدوي. بزگران د جوارو وړي، د څارويو لپاره واښه او حيواني سړې هم د دې په واسطه پر خپلو اوږو له يوه ځاى څخه بل ځاى ته وړي.

د قلبي سر بانډي (منجپله)

بزگران د ارغوان او يا د ورغشته د ونو خانگي يو له بلې سره نغاړي (منجپله كوي)، بيا د هغې په واسطه د قلبي جُغ (سپن) له يوې سره تړي او ځمكه پرې قلبه كوي.

د منجپلو لارې (راه آتغا)

د حيرانتيا خبره ده چې د ارغوان له خانگو او لښتو څخه د لارو په جوړولو كې هم كار اخيستل شوى دى چې په لاندې ډول تشرېح كېږي. د بدخشان د درواز ولسوالۍ د آمو سيند (دريای پنج) پيرغاړو كې د ارغوان له خانگو څخه د منجپلو لارې جوړې شوي وي.

د ارغوان ډبل لورگي به يې د ميخونو په شکل تيره جوړول او د غره په كمږه (گپت) كې به يې ټكوهل. بيا به يې د څلورپنښتو څخه تر پنځوسو پورې د آنگونو كړۍ چې د زنځير په ډول به يو له بل سره اوبدل شوي وي په دې ميخونو پورې كلكي تړلي.

كوم يو لاروی به چې له ډبرو اوږدو او پلي منډونو څخه وروسته دې ځای ته رسېده او غوښتل يې چې له دې ځايه تېر شي نو د آنگونو لومړنۍ كړۍ به يې په خپلو لاسونو رانيوله او د آنگونو په همدې زنځير باندې به پورته كېده. په دې ډول چې يوه يوه كړۍ به يې رانيوله، په هغې كې به يې خپله پښه ټينگوله او پلي كړۍ ته به ورپورته كېده چې په دې ترتيب به له ډبر شو څخه تر څلورپنښتو كورپو پورې پورته خاته او ځان يې اصلي لارې ته رساوه.

كله كله به د ميخونو د ماتېدلو يا د اوچتو آنگونو د خوځېدلو او ټكانونو له امله ځينې لاروي ډارېدل او د څوسو مترو اندازې اوچتوالي څخه به ښكته را ليكا كېدل او د آمو په سيند كې به لوړېدل .

دا ډول پېښې به هر كال زياتې را مينيځ ته كېدلې.

- که اوس هم د ارغوان، ورغشته او زرد بید له لښتو څخه وسپلې واوبدل شي، دا به گټوروي او کنه! که گټور نه وي نو زياتونه يې وروای!

پوښتني

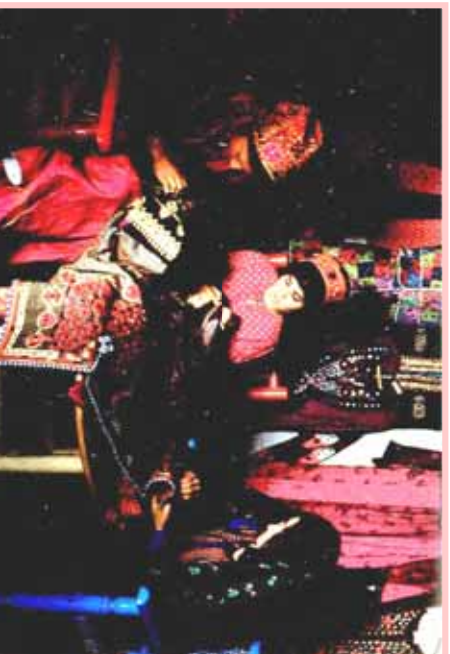
- د غنمو له ډنډورو (دروزو) او کڼکي څخه د سامانونو جوړول څه ډول دي؟ تاسې داسې اسباب پېژنئ چې د غنمو له ډنډورو څخه جوړ شوی وي؟
 - د مېرو له کولمو څخه کوم سامانونه جوړېږي؟
 - د آنگونو لارې څه ډول لارې دي ؟
- **کورنۍ دنده**
- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او گاونډيانو څخه معلومات واخلي، هغه سامانونه چې له کڼکو او د غنمو له ډنډورو څخه جوړ شوي دي اوس هم شته ؟ خپل راټول شوي معلومات دې به خپلو کسانچو کې وليکي .

گنبل او گلدوزي

— ستاسي په کورنيو کې خوږ ځياطي (گنبل) او گلدوزي کوي ؟

خلکو د جامو اغوستل په تېرو وختونو کې يواځې د اډتياوو د پوره کولو او له بېخي، او گرمۍ څخه د ځان ساتني له پاره کارول، خو کله چې بشري ټولني په تدریج سره وده وکړه، د دې سره سم د جامو اغوستل هم د اډتيا او ضرورت د پوره کولو له مرحلې څخه تېر شول او د تجمل او سينگار بڼه يې ځانته غوره کړه او ورو ورو گلدوزۍ رواج وموند . نن ورځ زياتې بڼې، نښې، نڅونې او د گلدوزۍ استادانې د کابل کندهار، ميدان وردگ، غزني، لوگر په نيسارونو

او د هيواد په ټولو ولايتونو کې په خپلو نازکو او هنرمندو گوتو په پوره کمال او هنر سره غوره او نښکلي گلدوزۍ کوي . گلدوزي ټبر ډولونه لري چې دلته يې پخه وپشت ډولونه ناسو ته دريښتو :

د گلدوزۍ- خوږونه(خامک دوزي)

کندهاري دوزي، گینده، بڅي، جَوک دوزي، دنداڼک موش، چوبک دوزي، زبڅي سره دوزي، پښيرک دوزي، چپه دوزي، سوزن دوزي، تکه دوزي، تارشمبار، آئينه دوزي، پسته چين، شبيکه دوزي، گڼه دوزي (افغاني گڼه)، صدف دوزي، گره دوزي، شال دوزي، گراف دوزي، جالي دوزي، پيرکانه دوزي او داسې نور چې د دې زياتي نموني زموږ د هيواد د لوړو ښارونو په دکانونو په ځانگړي ډول د قندهار په ښار کې شته دي.

په ټولگي کې فعاليت

- يو زده کوونکی دې د ټولگي مخې ته راشي او د گلدوزۍ په هکله دې معلومات ورکړي.

پوښتي

- تاسی څو ډوله خامک دوزي پيژنئ؟

- که گڼول او گلدوزي وده او پرمختگ وکړي، آیا کېدای شي چې دا زموږ د هيواد دلایي صنایعو د صادراتو یو ښه قلم وي؟

- زموږ د هيواد د سوزن دوزۍ (گڼولو) او گلدوزۍ د هنر د پراختيا او ودې لپاره کوم وړانديزونه لری؟

کورنۍ دنده

- ټول زده کوونکي دې د گڼولو او گلدوزۍ ډول ډول نموني چې په کورنو کې يې موجودې وي، که ډېرې قيمتي (گرانې) نه وي، ټولگي ته دې راوړي، خپلو ټولگيوالو او ملگرو ته دې وښيي.

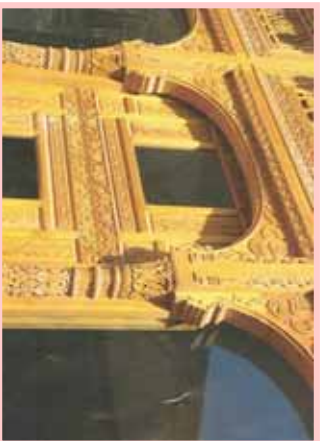
ترکازي او د لرگي صنعت

- په عکسونو کې څه وینئ؟
له لرگي څخه په جوړو شوو سامانونو کې، که مو له زانگو څخه غیر نور کوم وسایل لیدلي وي
نومونه یې واخلئ؟

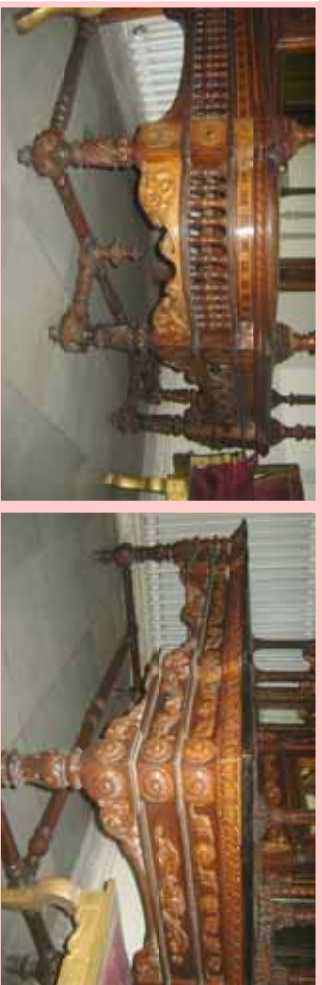

زموږ په گران هیواد کې لرگین سامانونه او له هغو څخه گټه اخیستل له پخوا زمانې څخه را په
دې خوا دود وو. زرگونه کاله مخکې زموږ خلکو د لرگي سامانونه او د لرگي کارگاري په
خپلو لاسونو جوړول او له هغو څخه به یې گټه اخیستله چې په لاندې ډول دهغوی
په څو نمونې درپېژنو:

د قلمي سامان لکه پیرې، جُغ او ماله، همدارنگه جواز (د پوښه دانې او نورو غوړینو زرو څخه د
تېلو ویستلو گانف. یا کارگاه، د توکرانو یعنی د خامنا او بدلو کارخانې یا وسیلې، زانگو، د تار
د ورپینلو وسیلې (خرڅخه او خرڅکي)، حالجې،
څمڅي، د آش او نورو باغی څمڅي، طشت،(د
لرگي څخه جوړ شوی لوی لوښی یا خانک)،
کتابوې، د لرگي هاوڼگ (چټو)، د او بدلو ښځ، د
او بدلو گله، صندوق، دروازی، الماری، ورسې،
(کوړکي او اشداري)، د لرگي لگن (خانکي)، د

لرگی کاسه، کپونه، د موسیقی سامان لکه: دښوره، رباب، ستیوار، تنبور، ډول، طبله، څوکی، میزونه، د نلافی دستگه (ډانوس)، نیزه، لیندی، د غلو دانو شانوی، کشتی، آبگرتونه او داسې نور څې د ځینو نومونه او عکسونه په کتاب کې وینئ .

زانگو

د کورچي ماشوم د ويده کېدلو او هوسايني لپاره يوه ښه وسيله ده چې د زېږېدو څخه تر يو نيم يا دوه کلنۍ پورې ماشومان پکې زنگول کېږي. زانگو له لرگي څخه جوړېږي او د هغې په نخو کې د ترکان له خوا ښکلي گلرڼه کېدل کېږي، نرم توپشک پکې هوساروي او ماشوم

وړاندي ويده کوي. زانگو د ماشوم د روزنې لپاره يوه ښه وسيله ده. د ماشوم د هوسايني او امن لپاره له زانگو څخه غير بل ښه ځای نشته، چې د غورځېدلو، د پښو لاندې کېدلو، د سسوخېدلو، د مضرو شيانو د خوړلو او له پخۍ څخه د ماشوم د ساتلو ټبره ښه وسيله ده . کله چې يوه مور خپل ماشوم په زانگو کې ويده کوي، نو دغه شان خوږې سندري ورته زمزمه کوي: آلو! لولا ، دلته مه راځه پيشو! صديقه داسې ويده ده لکه گړوۍ د رانجو

د مور د «آلو» سندره ټبره لطيفه او خوږه سندره ده چې ماشوم يې د خپل ژوند په اوږدو کې اورې. کله چې ماشوم په خوب کې لاړشي بياني مور په ډاډه زړه خپل کارونه سرته رسوي. زانگو په ټول افغانستان کې دود ده.

اوغور

يوه داسې وسيله ده چې په هغې کې ضم، ورشي، نخود، باقلي، توت، زغر، دڼيا، مرچک او داسې نور شيان ټکوي او ميده کوي. ټبر پخوانی اوغور د ټبري هاوگ دی چې په دوديز ډول د خلکو په منځ کې مروج و او له دود ټبرو څخه جوړېږي .

۱ - د دایرې په ډول تیره چې د نیم متر مربع په اندازه پلنه او د ۲۰ یا ۲۵ سانتي متر مربع په اندازه پهلوالی لري او سطحه يې هواره وي. د کور په انگر کې يې له ځمکې څخه څو سانتي متره او چته زدهي او د هغې خوله (منځ) د فولادی قلم او څپک په واسطه د ۱۰ - ۱۵ سانتي متره عرض او د ۶ - ۸ سانتي متره په ژور والي تشوي .

د ځینو سیمو خلک د تیری لوی او غور ته (بغری) او د لرگي کوچنی او غور ته هارنگ او چپو والي . په ځینو ځایونو کې بغری د کلي په مرکزي برخه کې هم ځای لري چې ټول کلیوال تړي هر وخت کار اخيستلی شي.

۲ - یوه تیره چې تقریباً دوه کیلو گرامه دروند والی لري او د بادرنګ په ډول وي چې د کوبه (خولي یا ټکوونکي وسيلې) په حيث تړي کار اخلي . هارنگ د اوسپني، مس، برونز (زیس) او دلرگي له سختو کڼدو څخه هم جوړېږي چې هغه سپک او کرخنده وي .

په دې وروستیو کې برقی هارنگونه هم جوړ شوي دي .

د لوست نوي اصطلاحات

برونز (يو ډول فلز)

په ټولګي کې فعالیت

- د ماشوم په روزنه کې د زاڼګو بښګڼې په خپلو کتابچو کې ولیکئ!

پوښتنې

- له لړګي څخه سامانونه جوړول زموږ په هیواد کې له کوم وخت څخه دود درلود ؟
- هغه سامانونه چې په کتاب کې یې یادونه شوې تاسې له هغوی څخه کوم یو پېژنئ ؟
- تاسې لوی او غور چې پاکوب ورته ویل کېږي او شولې پری ټکوي، پېژنئ ؟ د هغې د کار څرنگوالی ولیکئ.

کورنۍ دنده

- ښوونکي دې د هر زده کوونکي لپاره په کوچنیو لړګیو تڅښو باندې یوه پادوه څلوریزه (رباعی) په ښکلي لیک ولیکي او زده کوونکي دې هغه په خپلو کورونو کې حکاکي کړي او ټولګي ته دې راوړي .
- ښوونکي ته ښايي چې په دې هنر کې وړ زده کوونکي وهڅوي او مرسته ورسره وکړي.

گاني

- گاني له څه شي څخه جوړېږي ؟
- په عکسونو کې کومې گاني ويني؟

د گانو د استعمالو لو فرهنگ زموږ په هيواد کې له ډېرو پخوا زمانو څخه دود و. لکه څنگه چې د لرغون پوهانو د کيندنو

(حفریاتو) په نتیجه کې د بغلان په (سرخ کوتل)، د جوزجان په (طلا تپه) او د کابل په (خیرخانه) کې د زرگرۍ نښې؛ لکه: غوڅه، هوار جام، او دوه د انسان مجسمې چې د لومړۍ پېړۍ د دریمې ربعي لاسي صنعت او هنر دی لاسته راغلي دي. طلايي کمربند، د سور یا د لمر د رڼې لویې مجسمه چې د هغې په سر او مخ باندې طلايي زنجیرونه، غوږوالی او په لاسونو کې بې د سرو زرو بېگري کارول شوي دي، د بغلان د سرخ کوتل له

آتشکده‌ي څخه لاس ته راغلي دي، په زردشتي دورې پورې تړلي دي. همدارنگه د کوشاني او اشکاني دورو د دوه زرو توتو طلايي گانو نښې چې د جوزجان د طلايي ، د منگلو د ميرزکي او د جلال آباد له هډې څخه لاس ته راغلي دي، د دې مطلب څرگندونکي دي چې د داسې گانو بې ساري نمونې چې په هغې وخت کې استعمالېدلي او زموږ تر زماني پورې بې دوام کړي دي، اوس هم په کابل او د هيواد په ټولو ښارونو او کليو کې ښځې او نجونې د گانو سره مينه لري او هغه کاروي .
په لاندې ډول د گانو يو څو ډولونه تاسو ته دريښتو:

د گانو ډولونه

د سرورزو تاج، ټيک، غوروالي، لښتې، دغورونو حلقې، د غورونو چسپکونه، سيڅکي، چارگل، د غاړې زنجير، لاکت، اوربۍ، پيزران، چمکلې، حمایل، بيلا بيلې غاړه کې، سلسلې (د غاړې دوه ډوله اميلونه)، بازو بند، غمي لرونکي بنگرې، ساده بنگرې، باهوگان، ونښې، دغاړې اميل، د سښتې گل، کسر بند، پای زيب (خلخال)، د تندي زنجير، طلايي غمي داړې گوتې، د سرو زرو تعويذونه، چلې او داسې نور.

څرنگه چې مور وینو په سلگونو ډوله طلايي اود سسپینوزو گانې
بنځي او بیغلي کاروي په دې کې ځینې ډولونه هغه گانې دي چې د
هغې له نومونو څخه معلومېږي، چې په سر، غوږ، پزه، لاسونو او پښو
کې کارول کېږي او نور شپږ ډولونه یې که څه هم بنځي او نجونې
پېژني، خو د زیاتو معلومانو لپاره یې دلته یادونه کوو:

شپږ ډوله طلايي گانې

۱- د تلدي ټپک

د مثلث، مربع، گرد، ساده او غمي لرونکو په شکل جوړېږي؛ د نازکو گونگرو لرونکو
زنځیرونو په ډول د دواړو وړوڅو ترمنځ څړول کېږي. بنځي او نجونې یې په ودونو او د
خوشحالیو په محفلونو کې اچوي.

۲- د سوزورچارگل

د پزې دښکلا لپاره یوه گانپه ده چې په شا پورې یې یوه نرۍ او کوچنۍ میله نښلول شوې ده.
دامیله د پزې په سوري کې اچول کېږي، په پانسې سر (مخ) کې یې ورته د قیمتي زمرود،
یاقرت یا د الماس د غمي لپاره یو مناسب ځای جوړ کړي وي چې دغه غمی پکې لگول کېږي.
۳- د سرو زرو لاکټي

دا د بنځو د څارې او سښي د ښکلا یوه طلايي گانپه ده. په مختلفو
ډولونو د سپارښتنې او غوښتنې سره سمه جوړېږي. د یوه زنځیر په
واسطه د څارۍ شا ته تړل کېږي او د تیر په سر باندي یې
راڅوړندوي.

۴- چمکلي

له ډیرو لرغونو گانو څخه دي چې مخکې به یې له نقرې څخه
جوړول. ځینو شتمنو خلکو به له سروزرو څخه هم جوړول چې ډیر
قیمتي او ښکلي به وو. اوس هم چمکلي په ځینو سیمو کې دود
لري.

۵- څاره کې او سلسله

دا دوه گانې هم په څاره کې اچول کېږي او بنځي یې ډیرې
خوښوي.

۶- چشم مهره

دا د کوچنۍ تختې یا لورجې په شکل یوه گانپه ده چې د هغې په مخ باندي غمی لگول کېږي او تقریباً
له سترگې سره ورته والی لري.

چي په ځينو سيمو کې تخښه کې ورته وايي. چشم مېړه هم گانډه ده او هم په عامه توگه خلک داسې ذهنيت لري، کله چې ځينې کسان د زرخي له مخې ددغې گانډې اغوستونکي ته گوري نو سترگې يې په دې گانډه پريوځي دغه مړۍ د حاسد (نظر باز) د سترگو د نظر غشي دفع او هغه انسان له بده نظره ژغوري.

د لوست نوي اصطلاحات

گانډه	پسولونه
الماس قيمتي تيره، جواهر	
دفع	مخنيوی

په ټولگي کې فعاليت

- زده کړونکي دې په څو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د گانډو د کارولو په باب خبرې وکړي.
 - گانډې له کومو فلزاتو او جواهرو څخه جوړېږي؟
 - د څو ډولو گانډو نومونه واخلئ؟
 - بڼې او نڅوې کومې گانډې ډېرې خوښېږي؟ طلايي او که د سپينو زرو گانډې؟ او ولې؟
- زده کړونکي دې د امکان په صورت کې په خپلو کورونو يا د خپلوانو کره وگوري او د دې گانډو عکسونه يا د هغې بازاړي نمونې چې قيمتي نه وي، ټولگي ته راوړي او يو کلکسيون دې ترېنه جوړ کړي.

د مسگړۍ صنعت او هنر

- گرانو زده کوونکو تاسی مس پېژنی؟
- په عکسونو کې کوم شیان وینئ؟

د مسو د کشف او د کارولو تاریخ د انسانانو د ژوند له هغې دورې سره تړلی دی چې هغې ته (په مغارو کې د انسانانو د اوسېدلو دوره) وايي . بشري لومړی ځل له مسو څخه د مسکو کاتو او پیسو په توګه کار واخیست .

پخوا د خلکو د ژوند په هره برخه کې مسو خورازيات ارزښت درلود؛ خو د ماشيني صنعت په

رامنځ ته کیدو او د نورو وسایلو په جوړېدو سره چې د مسو پرځای یې کارول؛ نوځکه زموږ په هېواد کې د مسو صنعت ته پاملرنه لرغونېدې کمه شوه . مس د خپلې لرغونتیا او ارزانی په سبب اوس هم د ټولني ډیراخو پراگنو له خوا استعمالېږي .

د کابل په ښار کې د "میوند جادي" له جوړېدلو څخه مخکې د مسگړۍ بازار په (چار سوق) کې و .

له مسو څخه بښځپه گانې لکه: غاړه کې، غوروالي، ميڅکې، پای زيب، بازو بند ، نوي پندونه، ماتیک، د سښي گل، بڼگړي، گوتي، په بڼکليو او بڼا بښسته ډولونو سره جوړوي.

له مسو څخه دمچللو ماڼيو، د جوماتونو په گڼېدو او گلدستو او د مټرکو مزارونو د قبه وو جوړولو، د ليکلو د لوازمو، د محسمو د بڼکلا او د زينتني وسيلو، د هندارو د غاړو(څنډو) او په لرغونو بڼارونو کې د شمعدان، مشعل، مسی چراغونو، لالين(ارکين) او داسي نورو وسایلو په

جوړولو کې کار اخيستل شوی دی .

څرنگه چې د مسو آواز ډېر آهنگ لرونکی دی نو ځکه له دې څخه جرس (گينگړی، زنگوله)، د بڼورنځي زنگ، سرنی، شپيلی، بوق(د شپيلی نوعه) او داسي نور جوړوي .

هغه لامل چې د مسگرۍ رواج يې تر نن ورځې ژوندی ساتلی دی، هغه له مسو څخه د کور دسامان آلاتو په توگه گڼه اخيستل دي، لکه د آښپزۍ او د خوړو لوبڼي چې په لاندې ډول دي:

- د کور د کاروبار لوبڼي

عبارت دی له: لگن يا خانکي، پتوس، کوزه، لوبه (آفتابه)، چلمچي، آبدان، صابون دانسی، شمع دانۍ او داسی نور لوبڼي چې تر اوسه د هغوی نمونې په پخوانيو کورونو کې شته .

- د آښپزۍ لوبڼي

ډول ډول دېگونه، چلو صاف، قفگير، آب گردان (غيټه څمځي)، سماوار، لگن، ډولچس، چای جوش، چري، او داسي نور اړوند لوبڼي.

- د خوراک لوبڼي

د بشقاب ډولونه، غوري، کاسي، قاشوغې، څمځي، گيلاسونه، جامونه (کپورۍ يا مشربه)، د ښوروا خورۍ کاسي او داسي نور .

مسگرې چې له پخوا څخه ورسره د خلکو ډېره مينه وه، نو ځکه د فن او هنر ډېرو ډولونو په دې صنعت کې وده کړې ده.

د مسو بڼکلا، څلا، رنگ آميزي، ډيزاين کول، شبکه کاري، زنجير جوړونه، د هغو هنرونو له جملې څخه دي چې زموږ د هيواد په گوت گوت کې په خانگړې توگه په کابل، بلخ، تاشقرخان، هرات، کندهار، ننگرهار، غزني او نورو ښارونو کې ډېر دود وو.

د يادونې وړ ده چې له بهر څخه د څينو سپکو بادوامو او ارزانو سامانونو د راوړلو په سبب زموږ په هيواد کې د مسو صنعت يوه اندازه کم شوی دی؛ خو که چېرې په گټورو تېليغانو سره خلک وهڅول شي، کېدای شي چې دې لرغونې صنعت ته دخلکو له ذوق او سلیقي سره سم په عصري ډول بڼه رونق ورکړ شي.

د لوست نوي اصطلاحات	
خورا	زیات، ډېر
همخونه	تشویق کول

 په ټولگي کي فعالیت

- زده کورنکي دې په درېو ډلو ویشل شي او هره ډله دې د مسينو لوبو په باب خبرې وکړي او د مسي لوبو نومونه دې وليکي.

 پوښتني

- زموږ په هیواد کي له مسو څخه کومې وسيلې جوړېږي؟
- مسگرې زموږ د هیواد په کومو ولایتونو او ښارونو کي ډېر رواج لري؟
- که چیرته زموږ په هیواد کي د مسگرۍ صنعت ته خلک وهڅول شي څومره اقتصادي گټې به ولري؟

 کورنۍ دنده

- زده کورنکي دې د مسو هغه لوبني او سامانونه چي په خپلو کورونو او یا د خپلوانو کره بڼي ويني، د هغو عکسونه او یا لستونه دې ټولگي ته راوړي .

د لومړي څپرکي لنډيز

فرهنگ د هغه هويت څخه عبارت دی چې يو ملت ته ټولنيزه او طبيعي هستي ورکوي. يا فرهنگ د يوې ټولني د معنوي ارزښتونو، د مادې هنري لاس ته راوړنو تمثيلونکی، د ژوند او د اخلاقو د مزایاوو څرگندونکی دی چې .

گانې، د لرگي مستطرفه صنايع او د دې صنايعو او هنرونو ډېر ډولونه پکې شامل دي. د ليمېخي جوړول زموږ د هيواد د لرغونو لاسي صنايعو څخه دي چې په دی جوړولو کې وړی نه وريشي بلکې هغه مينځي، رنگوي بې بيا ورڅخه ليمځی جوړوي.

ټټر زموږ په گران هيواد کې د(اورمک) په کار گاه کې په پيلو پيلو ډولونو اوسې؛ لکه مزارې ټټر، کشيده ټټر، پلاس ټټر او داسې نور.

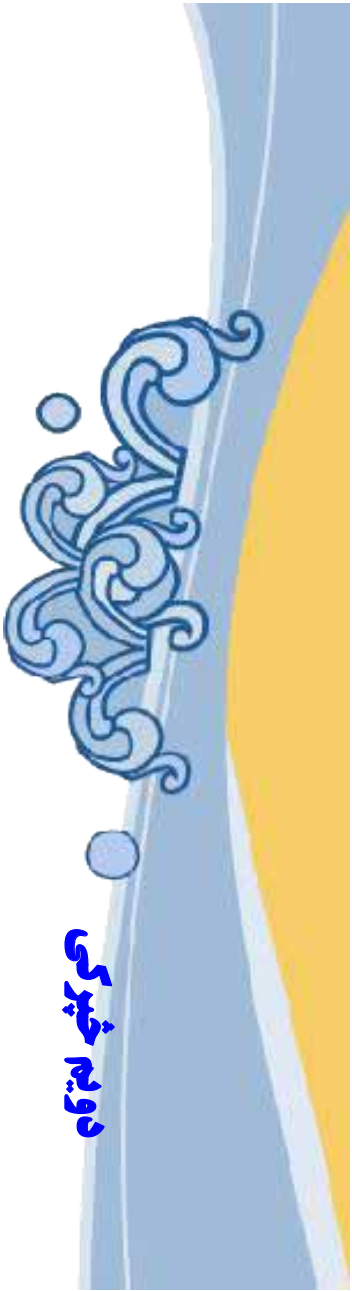
زموږ د هيواد د اوبديني د لرغونو او ظرفينو هنرونو څخه د غاليو اوبدنه ده چې پخوا د هيواد په شمالي ولايتونو، هرات او بادغيس کې دود وه، خو نن ورځ په ډېرو ولايتونو کې د کابل په شمول د عالی او بدل دود شوي دي. چې د وږيو، پني او ورېښمو څخه په بيلا بيلو ډولونو اوبدل کېږي.

زموږ خلک د مالو چو له تار څخه خامتا، د کر کې څخه پوزي يا چغ، د غنمو له تنې څخه ټوکړي، شگور، چغ، او څپلي، د ميرو د کولمو څخه چغیل (د غنموډ پاکولو غټ غلبيل)، د اوږو غلبيل، متروکه، د ارغوان د لښتو څخه کجاوه او منجيله اوبې، ان تردې چې د ارغوان د لښتو څخه آتنگونه (منجيلي) د ږوږيو (زښو) په ډول جوړوي، چې په سختو لارو او د غرونو په تپرو کې بې ميخ کوي چې د زښي په ډول تري د تيريدلو لپاره کار اخلي.

زموږ په گران هيواد کې گنډل او گلدوزي د ظرفينو هنرونو د جملې څخه دي همداشان زموږ په گران هيواد کې د لرگي مستطرفه صنايع او هنر له پخوا څخه دود دی چې د لرگي څخه بڼکلي دروازي او کرکي، بنايسته ميزونه او الماري، زانگو، دورپشلو څرخ، د لرگي کپاوې، هاوڼگ، څمځي، د موسيقي سامان او داسې نور ډېر سامونونه جوړوي.

له پخوا څخه د تقري او د طلايي گانو څخه د کار اخيستلو فرهنگ زموږ په هيواد کې دود و. لکه چې زموږ د هيواد په ډېرو سيمو کې د لرغون پېژندونکو د کيندنو په نتيجه کې د زر گری، شپي تر لاسه شوي دي چې غرخه (آهو)، کتوري (د څښلو جام) او بڼکلي گانې دي، او نن ورځ هم با ذوقه بڼځي او جوبڼي د گانو د اغوستلو سره مينه لري چې تقره يې او طلايي گانې لکه گو شوارې، چمکلي، د غاږي زنجير، حمایل، سلسله، کره، چوري، گوتې، چارگل او داسې نور اغوندي.

له مسو څخه د کور سامان، آښيزی او د ژوند په نورو اړتياوو کې هم گڼه اخيستل کېږي.

دويم څپرکي

هنرونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د موسيقۍ د خوشحالي، راوړونکي او ښکلې هنر سره چې د انسان د زړه د عواطفو ښکاره کوونکي او بيانوونکي دي بلدېږي. زموږ د هيواد کلاسيک او معاصر هنرمندان، ملي اتڼ او د موسيقۍ سامان آلات پېژني او همدا رنگه زده کوونکي به په دې لوست کې د اسلامي هنرونو نړيوالې او سيمه ييزې نمونې لکه: ښکلې معمارۍ، د ليکاطۍ او ښکلو ليکونو هنرونه چې زموږ د خلکو د مادې او معنوي فرهنگ يو مهم عنصر دی او د هغوی د ټولني له تل څخه ځلېږي، وپېژني.

موسیقی

- موسیقی څه شی دی؟
موسیقی د بنکلو او زره رابنکو نکو هنرونو له جملې څخه ده چې له پخوا زمانو څخه تر اوسه پورې انسانانو خپل باطني عواطف او نازک احساسات، خوشحالی، غموڼه او خپلې روحي جلدې د موسیقۍ په واسطه ښکاره کړي دي .

په اسلامي نړۍ کې د موسیقۍ پوهان

ابو نصر فارابي (معلم ثاني) د اسلامي نړۍ ستر فیلسوف، د موسیقۍ عالم و چې د موسیقۍ په علم کې تالیفات لري. سرینده (غیچک) هغه اختراع کړې ده.

وايي چې: يوه ورځ فارابي يوه مجلس ته راننوت او يو څو ټوټې لرگي يې له يوې كڅوړزې څخه راوبستل، هغه يې يو له بل سره په ځانگړې توگه تركيب او يو ځای كړل او بيا يې وغږول. په يوه حالت كې يې ټول حاضرین په ژړا كړل او په بل حالت كې يې ټول وځسول بيا يې د ساز غږ بدل كړ، ټول يې وپده كړل او خپله ترې ولاړ.

د اسلامي نړۍ پوهانو دغه ښكلي

هنر ته د پيړيو په اوږدو كې وده وركړې ده، لكه: ابو حفص سغدي د څلورمې هجري پيړۍ اديب او موسيقي پوه يوه جمعه يې په قانون سره برابرې كړه او هغې ته يې د قانون نوم وركړ .

رو د كې سمرقندي به چنگ ډبر ښه غږاوه .

فرخي سيستاني هم د چنگ او عود په غږولو كې وړتيا درلوده .

ابن سينا بلخي د موسیقۍ په فن کې لوی لاس درلود چې د هغه د (شفا) کتاب یوه برخه د موسیقۍ د علم په باره کې لیکل شوي ده .

خواجہ عبد القادر عودی، خواجہ محمود شہابی ہروی، قاسم قانونی، حافظ بابا جان، مولانا بابائی، تول د موسیقی، بہ ہنر کی استاذان او پوهان و.

خوشحال خان خٹک پہ خپل مشہور اثر «دستارنامہ» کی د سلو ہنرونو او سلو حاصلونو پہ لڑکی د یوہ شخصیت لپارہ د موسیقی پر ہنر پوہمال ہم لازمی گنلی دی او د خپل دغہ کتاب یوہ برخہ بی ورثہ خانگري کرې دہ.

ہغوی چي موزي بي نومونه ياد کړل زموږ د هيواد د کلاسيکي موسيقي، او د پخوانيو ټولنو د لرغوني تاريخ له تل څخه را وتلي دي او د هغوی د ميراثونو سلسلې زموږ تر ژوندانه پوري رارسېدلې دي.

زموږ د هيواد معاصر موسيقي پوهان هريو: استاد قاسم افغان، استاد پياراخان، استاد محمد حسين سرآهنگ، استاد رحيم بخش، ميرمن پروين، استاد شيدا، استاد هاشم، استاد اولمير، امير محمد، محمد آصف، استاد محمد عمر، استاد مېورش، مانگ، استاد در محمد لوگري، شيرغزوني، ناشناس، ساربان، پيلتون، استاد ايوب، خالند، ارمان، احمد ظاهر، فيض منگل، بازگل بلخشي، استاد محمد دين زاخيل، استاد گلرمان، ميرمن قمرگل، قديم، صفدر توکلي او په زرگونو نور هنر مندان دي چي زموږ خلک د هغوی د نومونو او هنرونو سره آشنايي لري.

د کابل ښار د (پايان چوک) د خرابات په کوڅه کې د دوی د غونډليدو مرکز و.

د موسيقي (ټنگ ټکور) سامان

د موسيقي، سامان بيلا بيل ډولونه لري چي په عمومي توگه په دري برخو وېشل کېږي:

۱- د موسیقی، یادی، (لوله یی) آلات
عبارت دي له: شیشې، سورنی، شهبایي، نفیر، شپور، کرنا، ترومپت، تونز، موسیقار، سینفون،
او داسې نور .

۲- د موسیقی، تاري او آرشه یی آلات عبارت دي له:
د نیوره، دولاز، سه تار، تنبور، رباب، بیسجیو، بریط، مانډولین، گیتار، سرنده، چنگ، شهروډ،
چغانه، پیانو، رود، عود، کیبورد، هارپ، سنتور، سارنگ، ویلون، دلربا، غیچک، هارمونیسه،
آرگن، اکوردیون، شو تک او داسې نور .

۳- د موسیقی، ضربی آلات: طبل (ډول)، طبله (دویزی)، زیربغلي، دف، چمبه، منگی،
نقاره، ارغنون، بانگودرم، تیره، او داسې نور دي.

باید ووايو چې: د اسلام له نظره هر هغه کار چې د انسان د شهوانی غوايزو د راپارېدو لامل
وگرځي نا جائز دی؛ نو ځکه د اسلامي امت د فقهاوو او پوهانو په مینځ کې د هغې موسیقې په
حرمت چې د شهوانی غوايزو د راپارولو لامل وگرځي او انسان د یې بندوباري او فحشا خوا ته
بیايي د نظر اتفاق لري.

د لوست نوي اصطلاحات

غږچک د موسيقۍ يوه ارشه يې آله ده .

تل ژوره ، بيخ

کلاسيک قديمي - لرغوني

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دوه ډول وويشل شي، يوه ډوله دې د لرغوني موسيقي سامانونو په هکله او بله دې د عصري موسيقۍ د سامانونو په هکله خبرې اترې وکړي او دخپلو خبرو نتيجه دې وليکي.

پوښتي

- تاسې د محلي موسيقۍ خو څو ډوله سامانونه پيژنئ ؟
- خو کسه وطني او محلي سندرغاړي پيژنئ؟ او په هغوی کې د کوم يو آواز ډېر خوښوئ؟
- ستاسې په ټولگي کې څوک د موسيقۍ د آلاتو له غږولو سره بللدي؟
- سر او تال په موسيقۍ کې څه معنا لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې په دوو ډولو ووېشل شي. يوه ډوله دې د نامتو وطني او محلي موسيقۍ د آلاتو غږوونکي او بله ډوله دې د نامتو سندرغاړو نومونه وليکي .

ملي اتني

- د ملي اتني په باره كې څه پوهېږئ؟

ملي اتني زموږ د هېواد له لرغونو ععنمناتو او فرهنگ څخه دی چې د هېواد په ختيځو او جنوبي سيمو کې رواج لري. په نوي کال، وډونو، اخيرونو، د ماشومانو د سنت کولو په خوښۍ او د خپلواکۍ په جشنونو کې ملي اتني ترسره کېږي.

د ملي اتني د کولو طريقه

ملي اتني تل د ډول په وهلو سره پيل کېږي چې ډول وهونکي، شپيلی، غورونکي د خانه سره ملگرې کوي. ځوانان او اتني کورونکي کله کله په دوو ډلو وېشل کېږي او د اتني د ځانگړو سندرو په ويلو چې په پښتو ادبياتو کې ورته د (اتني نارې) وايي، پيل کېږي. چې د اتني کورونکو له خوا کله د سوال او ځواب په بڼه او کله يوځايي د ځانگړي نڅا او حرکت سره ويل کېږي. د نمونې په ډول يو څو سندري دادې:

واخ و دی ویشتهمه
مین دی په داتسورو سترگو بیهه
زارى درته کوم که خوځگي، راوړي
که شین دی آسمان شین دی
شین لالی، می غاړې لوښین دی
د سندرو د ویلو په پای کې دراره ډلې قطار پری او د اتنی په ډگر کې یوه دایره جوړوي.
د ډول وهل تیزپری. ځوانان او اتیچیان په داسی حال کې چې سپین کالی، په گلدوزی او
چرمه کارۍ بنکلي شوي واسکتونه اغوستي، په ډبر جوش او شوق د ډول او سړني د آواز سره
د سر، ویښتانو، غاړې، اورهي، ملا، د لاسونو او پښو حرکونه منظم او هم غوی کوي او اتنی
ته دوام ورکوي.

د اتنی دوام

ټول خپل مخونه او لاسونه په یوه حرکت د دایري دننه لوری ته گرځوي. یو وار چکي وهي او
بیا خپل لاسونه او بڼې پښه او چتوي او بیا چکي وهي. په همدې ترتیب خپل مخونه د دایري
بیرون خوانه گرځوي او بیا چکي وهي. د دې
حرکتونو د اجرا کولو په وخت کې ټول
راتاوړي. همدا منظم چکونه (د لاسونو پوکا)
د دایري دننه او د باندې د ډول او سړني سره
په هم آهنگه توگه دوام کوي او ورو ورو
شور او جانی ډبرپری. داسی چې ټول ځوانان
د اتنی په وخت کې د ټویونو په وهلو سره

پخپلو کې تاوړي؛ لاسونه پوکوي؛ سرونو او غاړو ته منظم او یوځای ټکانونه ورکوي؛ د سر
ویښتان بڼې او کین خوا ته غورځوي. چې ډبره په زړه پوری منظره میځته راوړي.

هر څومره چې اتن دوام کوي په هماغه اندازه د ځوانانو جذبي زياتېږي او په ډېسر جوش او خروش سره يو ډول نېکلي آوازونه کارې. د اتن نغمه او د ډول آواز ځانگړی سواز او آواز لري چې د ځوانانو ډېر شور او غوغا راپاروي.

دلښت نوي اصطلاحات

لاالې	لاالې - دوست - محبوب - زړه ته نږدې
چکې	لاسونه پر کول

 په ټولگي کې فعالیت

- زده کونکي د ملي اتن په باره کې خبرې اترې وکړي!

 پوښتني

- ملي اتن د جسم او روح له نظره په اتن کونکو او نندارچیانو باندې څنگه اغېزه کوي؟

- ملي اتن زمونږ د هېواد په کومو سیمو کې ډېر درد لري؟

 کورنۍ دنده

- زده کونکي دې د ملي اتن په باره کې يوه مقاله وليکي.

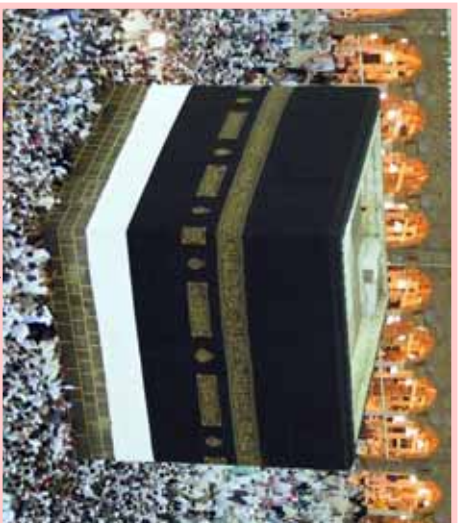
د اسلامي هنرونو نړيوالې او سيمه ييزې نمونې

الف: نړيوالې نمونې

- د اسلام د سپيڅلي دين په راتلو سره زموږ په هيواد کې کومو هنرونو زياته وده وکړه؟ د اسلام سپيڅلي دين چې رڼا يې ټوله نړۍ روښانه کړه، له معنوي او اخلاقي ارزښتناکو لارښوونو څخه سر تيره يې د نړۍ په مادې فرهنگ او هنر باندې هم ډېرې اغيزې وکړې چې دا اغيزې په معمارۍ، ليکاطۍ، او خوشنويسي، مذهب کارۍ، صحافي، انځورگرۍ، مجلې کارۍ او په داسې نورو کې روښانه دي چې د هغې نمونې تر نن ورځې پورې د نړيوال فرهنگ په مجموعه کې د لمر غونډې ځلېږي. د معمارۍ د هنر په برخه کې يې اغيزې تر اروپا رسېدلي دي چې د هسپانيې په هيواد کې د مسلمانانو په واسطه ډېر ښکلي او يې ساري جوړمانونه ودان شوي دي.

مدينه منوره، نړۍ جوړمان

کعبه مکه مکه

د سلطان احمد جومات
استانبول

د الفاروق يگ مدرسه
(سمرقند)

په افریقي، مصر، ترکیې او په نورو اسلامي هیوادونو همدارنگه په سوودي عربستان او نورو عربي هیوادونو او په هند کې د شېرشاه سوري، ظهيرالدين محمد بابر او د هغه د زامنسو د بادشاهي، په دوره کې لوی جوماتونه او نورې تاريخي ودانۍ جوړې شوې دي چې تر نن ورځې پورې په هماغه شان په خپل جلال او پرتم پاتې دي.

اقتاوان في الطب
بو علي سينا

قوات غزبيلک
يوسف خاص حاجب

کتاب الفقهيم الاوائل صناعة التبحيم
ابورحمان بيروني

د علي شېر نوابي
ديوان

د احمد شاه دراني (دېوان)

پ: سیمه بیزې نمونې

زمونږ په گران هیواد کې د هرات د تیموري پاچاهانو، بابر شاه او د هغه د زامنو له خوا جوړو باعظمتو او ښکلې جوړاتو نه ودان شوي دي چې په هغو کې د اسلامي معماری له ځانگړي سبک او طریقي څخه ګټه اخیستل شوي ده. دغه جوړاتو نه ډیرې ښکلې منقشي ګنبدې لري چې رواقونه یې په ښکلو میناتوريو او د قران کریم مبارک آیتونه یې په نستعلیق، ثلث، ربجان، او په شکسته لیکونو باندې ښکلې لیکل شوي دي.

د لیکونو په څښو کې د گلونو او پاڼو تصویرونه په تناسب او تناظر سره په طلايي او لاجوردي پخو رنگونو انځور او نقاشي شوي دي.

دغه یادې شوي ښکلې نقاشي او د معرفي کاشي کارۍ نمونې د هرات په تاریخي جوړاتو، د شاهرخ میرزا په لویه مدرسه، د مصلاي هرات په مجموعه، د گوهر شاد بیگم په مدرسه، د شاه ولایت مآب په روضه، د شاه دو شمشیره ولی په جوړاتو، د خواجه پارسای ولی په جوړاتو او داسې نورو کې په ځلانده توګه تراسه پاتې دي.

د بابر شاه د بڼې جوړات
کابل

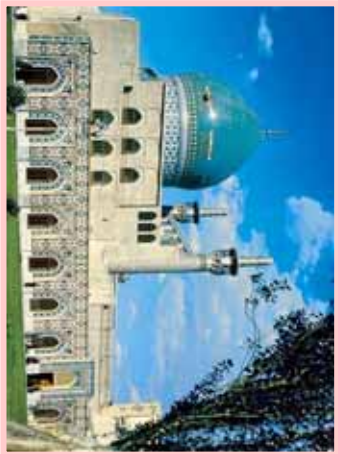
د شاه دو شمشیره ولی جوړات
کابل

د هرات مصلی

د هرات مصلی چي دغه ځایونه پکې شامل دي: د گوهر شاد بیگم مدرسه، د سلطان حسین میرزابایقرا مدرسه او خانقا، د امیرعلی شیر نوایی جومات، دارالاحفاظ، دارالشفاء، د اخلاصیه خانقا او مدرسه چي دایول د ((هرات د مصلی مجموعه یا ټولگه)) او د اسلام د عالی هنرونو څخه دي. د غلوار مسجد (مسجد حوض کرباس هرات) چي د هغي محراب د اسلامي او ټمبوري هنرونو څرگند او وتلی صنعت دی او په خپله طرح، طرز او نوعیت کي د لیکاطی خوشنویسی، کاشي کارۍ او خاتم کارۍ (ضمی لگولو) په هنر کي لوړه نمونه ده. د هغي د (اور رنگونو) کاشي کارۍ کي د معدني رنگونو بڼکلي نقشونه کارول شوي دي.

د نړۍ په تاریخ کي تر ټولو عالی ودانۍ

د گوهر شاد جومات چي د خراسان د مشهد په ښار کي دی او تر اوسه په همغه اصلي بڼه ودان پاتي دی د اسلامي هنر او زموږ د هیواد د هرات د تیموریانو د دورې د غوره معماری نمایندګي کوي. د ځینو لرغون پوهانو په نظر دا ودانۍ دنړۍ د دولسو تاریخي او عالی ودانیو په کتار کي شمیرل کېږي.

د لیکاطی او بڼکلي لیکني هنر

زموږ د فرهنگ دې سارو هنرونو څخه یو، بڼکلي لیکني دي چي د ظرافت او بڼکلا له پلوه د تجسمي هنرونو په محراق کي ځای لري.

زموږ لیکاطی او بڼکلي لیکني په (عربی - فارسی) لیکونو سره په نړۍ کي یوازنی او ځانګړی هنر دی. زموږ د هیواد لیکاطیو او بڼکلي لیکونکو په پوهه او کمال سره دغه روښانه هنر د یوه اصیل شرقي او اسلامي فرهنگ په توګه نړۍوال فرهنگ ته وروپېژاند او هغي ته یې بېلایڼه ورڅښلې ده.

په (عربی - فارسی) لیکونو کې ددې څخه نور اوچت مقام کوم دی؟ چې رباني کلام (قرآن شریف) په دې لیک سره لیکل شوی دی.

قرآن شریف چې نور په هر لیک سره ولیکل شي هغه نسخه د قرآن کریم ترجمه ده نه خپله

قرآن کریم، په دې لیک سره د الله (ج) کلام د لایسایي عالم څخه زمور د نړۍ غیږ ته راغلی دی.

د (عربی - فارسی) لیک زمور د فرهنگ د معنویت بنسټکارندوی دی چې د فرهنگ ټولې خواوې، معنوی اړخونه او بنسټګي بڼه یې په غیږه کې لا تر اوسه ساتل شوي او تل پاتې ژوند یې موندلی دی.

بل هیڅ لیک نه شي کېدلی چې داسې بسکلی ولیکل شي.

په (عربی - فارسی) لیک کې د حروفو تناسب او تناظر په داسې طرافت سره په پام کې نیول

شوی دی چي که چیرته د وینبته په اندازه د هغي له تناسب څخه لږ زیات ویکل شي؛ نو نیمگرتیا یې په آسانی سره لیدل کېږي. په دې هکله د یاقوت مستعصي مشهور حکایت چي قرآن کریم یې په بڼکلي لیک سره لیکلی او د بغداد خلیفه ته یې وړاندې کړی و، شته دی چي ښورونکی به هغه تاسو ته وړايي.

د تاریخ په اوږدو کې چي کوم ملاحظات د انځور کړی او موسیقي په ډگر کې موجود وو د (عربي - فارسي) لیک ددې دورو نازکو او لطیفو هنرونو پیتی پخپلو اوږو باندې تراوسه پورې راوښودوه، له دې کبله په ځینو مواردو کې دې لیک او بڼکلو لیکو په انځور کړی او تصویر جوړونه کې بدلون موندلی دی.

تاریخ گواه دی چي د شاهرخ میرزا او د هغه د ملکي گوهر شاددینګم د سلطنت په وخت کې هرات او د بایسغوی کتابتون او اکاډیمي د بڼکلي لیکي د روزني او هغوني د راتولیدو لوی مرکز و. د لیک ډولونه په ځانګړی توګه د نستعلیق لیک د بڼکلي لیکونکو د ذوق او سلیقي تجلیگاه ګرځېدلې وه.

په دې دوره کې شمس الدين محمد هشام هروی بايستوی او شمس سلطانی په نهمه هجری پيرۍ کې د شاهرخ ميرزا په دربار کې د بې سارېو ښکلېو ليکونکو څخه وړ چې په سته، باقوت او نسخ ليکونو کې استاذان وو او کلام الله مجيد به يې په دې ښکلو ليکونو سره ليکه.

زموږ د گران هيراد د تيموري علم دوستو او هنرپالو بادشاهانو د پالنې له کبله ليکاطانو او ښکلې ليکونکو دا ښکلې او ظريف هنر د کمال لوړو پوړيو ته رسولی و چې هغه يې په اوه څو له په اوه اوو قلمونو (په داسې حال کې چې د ټولو ليکونو په ليکلو کې يې د تورو (حروف) تناظر او تناسب په پام کې نيوه)، ليکل کول؛ چې په دې توگه يې په اوه قلمې ليکاطانو شهرت موندلی و.

حضرت مولانا نورالدين عبدالرحمن جامي چې ددې دورې دنو ميايلو عالمانو او شاعرانو څخه و د اوو قلمونو ښکلې ليکنه يې پخپل شعر کې داسې ښکلې بيان کړې ده.

قالبان نه غفشت برآه کشف

لمت ویرجاں و محقق، نسخ و موشع و رفاع

بعد التوسيع ليک غفشت لستتم

از نظا و موشع استمنا طافه حشر لعل

د یادونی وړه چې تیموري شهزادگان او پاچاهان پرته له دې چې د هنرمندانو او بنسټوالو لیکونکو هڅونکو وو، بلکې دوی هریو په خپله یې ساري هنرمندان او بنسټوال لیکونکي وو. لکه څنګه چې بایسنګر میرزا په ۸۲۳ هجری کال کې د فردوسی شهنامه خطاطي او په بنسټګر لیکلي وه چې د لیک د بنسټګر، د کتاب جوړونې، انځورګرۍ او د اسلامي هنر نور اړخونه او بنسټګرې پکې راغونډې شوي وې چې د نړۍ په ټول تاریخ کې د بې سارو هنري آثارو او شاهکارو برخه دي. چې دغه نړیوال اوچت مقام د اسلام د مقدس دین او د اسلامي فرهنگ د برکت څخه ترلاسه شوي دي.

د لوست نوي اصطلاحات

رواقرنه	د ودانیو د ګیندونو لاندینۍ برخه
مُعَرَّفِي	ځلېدونکي.
بنا	ودانۍ.
تجلید	کتابونو ته پوښ جوړول

په ټولګي کې فعالیت

- زده کونکي دې په ډولو کې زموږ د هیواد دتاریخي جوماتونو او ودانیو د عکسونو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې

- د شاهرخ میرزا لوی جومات، د هرات د مصلي مجموعه، د گوهر شاد مدرسه، د شاه ولایت مآب روضه، د خواجه پارسای ولي جومات، هریو زموږ د هیواد د اسلامي هنرونو په پېژندنه کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

- زده کونکي دې داسلامي تاریخي ودانیو په هکله د خپلو کورنیو په مرسته څو کورنۍ وليکي او ټولګي ته دې راوړي.

د دویم څپرکي لنډيز

موسيقی د لطیفو او بڼکلو هنرونو څخه ده چې انسانانو د پخوا زمانو څخه تر اوسه پورې خپلې خوشحالي، غمونه او هیجانان، باطني عواطف او احساسات ددې په واسطه څرگند کړي دي.

په اسلامي نړۍ کې د موسیقۍ پوهان ډېر وو، لکه څرنګه چې ابو نصر فارابي د اسلامي نړۍ لوی فیلسوف د موسیقۍ عالم و. د هغوی د میراث دوام تر نن ورځې پورې رارسیدلی دی. زموږ د هیواد په سلګونو معاصر د موسیقۍ پوهان او استادان زموږ خلک پیژني. د موسیقۍ سامان په عمومي توګه په درې ډوله دي: بادي، ضربی، تاري او آرشه یي. ملي اتن زموږ د هیواد د لرغونو هنرونو څخه دی چې د هیواد په جنوبي، جنوب ختیځو او جنوب لویدیځو سیمو کې دود دی. اتیچیان په دایروي شکل درېزي د ډول او سرنې په و هلو ملي اتن ترسره کوي.

د اسلام سپیڅلي دین د نړۍ په مادې او معنوي فرهنگ باندې اغیزه کړې ده چې د معماری او شاندارو جوماتونو د جوړولو په برخه کې یې اغیزې له سعودی عربستان څخه نیولې ان تر هند، افغانستان، په اروپا کې د هسپانیې تر هیواده پورې رسیدلي دي دهرات مصلا او جامع جومات، په مشهد کې د ګرهر شاد بیګم جومات او د ډهلي جامع جومات، په سمرقند کې د ریګستان مدرسه، په مزار کې د حضرت علي کرم الله وجهه آرامگاه او دخواجه پارسای ولي جومات، په مدینه منوره کې نبوي (ص) جومات او داسې نور.

د لیکلې او بڼکلو لیکنو په هنر کې د هرات د تیموریانو دوره، د بایسنغوري اکاډمي او کتابتون د خپل وخت دښکلو لیکنو او د غونډو لوی مرکز و چې ډیرې اوه قلمي وو او په خانګړي توګه دا مرکز د نستعلیق لیک تجلیگاه ګرځېدلی وه.

درېم څپرکی

سیمه ییز دودونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي د میلمه پالنې د نوره دودونو سره چې زموږ د خلکو د لرغونو ستونو څخه دي بلد شي او همدا رنگه په کلیو، ښارونو او د نړۍ په نورو هیوادونو کې به د هورۍ د خوړلو آداب اوهم به د ستي او پخوانیو خوړو بېلا بېل ډولونه چې د پیړیو په اوږدو کې یې دخلکو ترمنځ دود درلوده، آشنایي پیدا کړي.

د مېلمه پالني دودونه او مېلمستون

که چيرې ستاسې کور ته يو وړی، تړی او ستړی مېلمه له اړونده سفر څخه راشي او وړوی-ستاسې د کورنۍ په اندازه وي نو تاسې به څه کوئ؟

مېلمه پالنه زموږ د خلکو ډېر پخوانی دود دی. پخوا زموږ د هېواد په ډېرو سيمو کې خلکو د جوماتونو په څنگ کې قومي حجرې درلودلې. چې د هېواد په شمالي سيمو کې ورته خلک قوشخانه، په کابل او ځينو نورو سيمو کې ورته مهمانخانه، په کونړونو، لغمان، جسوني او جنوب غربي ولايتونو او په ننگرهار کې ورته حجره او ډبره وايي.

پخوا به يې د ژمي په موسم کې حجرې، مېلمستونونه او جوماتونه په (تاوه خانو) يا د نغري په اور باندې گرمول او شتمنو خلکو شخصي حجرې هم درلودې. کليوالو خلکو به زيات وخت د سهارچای (سبا ناری) او د ماينام خواړه، په ځانگړې توگه د ژمي په موسم کې په دې حجررو کې له مېلمنو سره گډ خوړل.

مېلمه به يې په بوځای کې کېښاوه. يو ځلې به کوزه او چلمچې راوړل، د مېلمه او نورو لاسونو ته به يې اوبه اچولې. بل ځوان به دستپاک مېلمه ته ورکاوه او بل به د سترخوان هواره، بيا به د کورنۍ غړو يا کليوالو په گډه سره د خوړو لوبې راوړل. لومړی به يې د مېلمه مخې او بيا به يې نورو ته کېښودل. مېلمه چې به هر څوک و او هر څو ورځې به دلته و، کليوالو يا د کور خلکو به په ورين تمدني وړوۍ ورکوله.

مسافر مېلمه

مسافر مېلمه چې په قرآنکريم کې ورته ((ابن السبيل)) (د لارې زوی يا د لارې مسافر) ويل شوی دی چې وړی، تړی او پلې به په لارو تېرېده او په کوم کلي به چې راغی، خلکو به يې ډېر درناوی کاوه او ويل به يې: ((دا د خدای مېلمه دی او مېلمه د خدای دوست وي.)) همدا راز ديني طالب العلمانو ته هم ابن السبيل ويل کېږي.

د کليو خلک د بتار د خلکو په پرتله ډېر مېلمان لري، ځکه چې په کليو کې د وړوۍ-خوړلو او د شپې تېرولو لپاره هوټلونو او رستورانونو نه وي، نو يو مسافر مېلمه ناچاره وي چې د کليوالو حجررو، جوماتونو او يا مېلمستونونو ته ورشي او خپله شپه تېره کړي؛ مگر په دې

وروستيو کې چي په ښارونو کې هوټلونه او رستورانونه جوړ شوي دي، مسافر ميلمانه د کورنو پرځای هوټلونو ته ځي.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کونکي دې په څر ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د مېلمه پالنې د څرنگوالي په باب خپل نظرونه او وړاندیزونه د نن ورځې د ښاري ژوند او د ټولنيزو بدلونونو او غوښتنو سره سم ترتيب او يو تن دې د خپلې ډلې په استازيتوب د ټولگي مخي ته راشي او هغه دې ولولي.

پوښتي

- په پخوانيو وختونو کې زموږ خلکو د مېلمنو پالنه او درناوی څنگه کاوه؟
- ستاسې په آند مېلمه پالنه په پخوانۍ (دوديزه) بڼه ښه ده او که په هغې کې د نن ورځې د ژوندانه له غوښتنو سره سم بدلون راوړل شي.

کورنۍ دنده

زده کونکي دې د پخوانۍ کليوالي يا دوديزې مېلمه پالنې په هکله د خپلو کورنيو په مرسته معلومات راغونډ کړي.

د دودۍ خوړلو آداب

- انسان باید په یوه ډوله کې دودۍ خوړنگه وخورې؟
د دودۍ خوړل، په ټوله نړۍ کې خپل ځانگړي آداب لري چې د هر هېواد وگړي د خپلو دودونو سره سم هغوته پاملرنه کوي.

د نړۍ په ډېرو پرمخ تللو هېوادونو کې خلک دودۍ د میز پر د قاشقې او پنڅې په واسطه خوړي. د چین د لوی او گڼ نفوسه هېواد خلک په ځانگړو کوچنیو، پاکو او ظرفونو لږگيو باندې دودۍ خوړي چې هغه لږگي یو وار کارول کېږي. اوس په ځینو هېوادونو کې قاشقه، پنڅه او نور لوښي هم (پرواز کارول) رواج شوي دي. زموږ په گران هېواد کې په رسمي او دولتي میلمستیاوو او ودونو کې د کابل او نورو لویو ښارونو ډېر خلک په هوټلونو کې په قاشقه، پنڅه او د میز پر سر دودۍ خوړي. خو په ډېرو سیمو، کلیو، ولایتونو او ان په ښارونو کې خلک پر فرش باندې کښیې او په لاسونو دودۍ خوړي چې هغه دودونه او رواجونه په لاندې ډول دي:

په کلیو کې د دودۍ خوړلو آداب

زموږ زیاتره خلک په سهار کې لږه او ماښام زیاته دودۍ خوړي چې دا ښه او گټور نه دي، بلکې په سهار کې ډېر او ماښام لږ خوړاک غوره دی. په دې باره کې مقوله ده چې وايي:
(د سهار دودۍ په خپله خوره! غومه یې له دوستانو سره خوره! او د ماښام خوړاک دښمن ته ورکوه!))

د دودۍ په وخت د کور ټول غړي پر فرش باندې ناست وي، یو هلك كوزه او چلمچي راوړي او د ټولو لاسونو ته په ترتیب سره اوبه اچوي، بیا د کور ښځه په دسترخوان کې وچیه دودۍ، بیا غوړي او کاسې راوړي او په دودیز ډول یوې کاسې یا غوړي ته دوه یا درې کسه کښیې او خوړي یې.
ځینی ماشومان یوازې لوښي ته کښیوي.

د دودۍ د خوړلو پیل

د دودۍ خوړل په (بسم الله الرحمن الرحيم) باندې پیلوي. که خوړاک شورا یا نور اوبلن خواړه وي، وچه دودۍ په هغې کې ماتوي چې پسته شي. دودۍ په کراهه او آرامۍ سره خوړي.

کله چې مازه شي کاسې په گوتو پاکوي او وايي چې د کاسې په پاکولو کې ثواب دی او د کورنۍ مشر د خدای (ج) د نعمتونو د شکراني د ادا کولو په خاطر لاسونه پورته کوي او دعا وايي. د کورنۍ نور غړي هم ورسره لاسونه پورته کوي او په گډه سره آمین وايي.

دستر خوړان پیلوي. د کورنۍ یو وړوکی هلاک یا نجلۍ بیاهم کوزه او چلمچي راوړي او په ترتیب سره لاسونو ته اوبه اچوي. مور یا ځوانه لور لږې وړي او هغه مینځې؛ مگر په دې وروستیو وختونو کې په بنارونو کې بدلونونه راغلي دي. که خواړه بنوروا وي، د دوه کسانو لپاره یوه کاسه یا د هر کس لپاره یوه کاسه راوړي. میوه، سالاد او سابه په بیلا بیلو قابونو کې ږدي او هر څوک یې په خپله خوښه له بنوروا سره خوړي. خوښه یو کس په ټولو وبشي. زیاتره ماشومان او ځوانان د هلوکو خوښه خوښوي. پنخوا د سبو او میوو خوراک په کلیو کې لږ رواج و؛ خو په دې وروستیو کې خلک د دې په گټو پوره شوي دي او ډېر یې خوړي.

په ودونو کې د دودۍ خوړلو آداب

په یوه کور یا یوه لویه حجره کې اوږد او لوی د سترخوړان هوږوي. میلمانه خپل لاسونه مینځې او له دسترخوړان څخه چاپیره پرفرش باندې کښېني. ټاکلي کسان د پلر خوړي او نور اړوند خواړه راوړي. دوه یا درې کسان یوه یوه خوړي ته کښېني. د خوړلو په پای کې دعا کوي او له دسترخوړان څخه خوږېږي.

په هوټلونو کې د دودۍ د خوړلو آداب

په وروستیو کلونو کې خلک داسې فکر کوي چې د واده مراسم په هوټلونو کې یې ستونزو دي او یا دمغني سیالۍ له مخې ورو ورو هوټلونو ته مخه کوي چې د خپل واده مراسم په هوټل کې سرته ورسوي که څه هم د هوټل لگښت ډېر دروند دی.

(۱۵-۲۰) کولونه مخکې کله چې به میلمانه هوپل ته وغوښتل شول او هلته به ورغلل، په هوپل کې به څرکې، او میزونه اښودل شوي وو او میلمانه به لس یا دولس کسان د هر میز څخه چاپیره په څو کیو باندې کښېاستل. کله چې به د هوپل خدمتگارانو خواړه په غوړیو او قاپونو کې په میزونو کېښودل؛ نور به نو ځنډو او مصطلي جابز نه وه. هر څوک به چې په کاره خوځېده څه به یې لاس ته نه ورتلل، نو مجبور به و چې په کور کې جوړۍ وخورې.

خو په دې وروستیو وختونو کې له یوې خوا په هوپلونو کې د خوړو کمیت ښه شوی دی، او له بلې خوا د پوهې په رامنځ ته کېدو سره د جوړۍ خوړلو فرهنگ او آدابو هم بدلون موندلی دی.

په ټولګې کې فعالیت

- زده کوونکي د هریو د هغو آدابو په هکله چې ددوی کورنۍ یې د دسترخوان پرمخ د جوړۍ د خوړلو په وخت په پام کې نیسي خبرې وکړي!

پوښتنې

- ستاسو په فکر ددوی خوړل په جلا کاسو کې ښه دي او که په ګډه سره په یوه کاسه یا غوړي کې؟

- دودۍ خوړل په قاشقه او پنجه څه ګټه لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د دودۍ خوړلو په هکله چې له پخوا څخه یې څومره بدلون موندلی پوښتنه وکړي او هغه دې په خپلو کتابچو کې وليکي.

خواړه

- په عکس کې کومې مېوې وینئ؟

خواړه د انسانانو د ژوند د پايښت يوه اصلي او بنسټيزه وسيله ده چې هغه له مېورو، سبورو، جوبوټو، لښاتو، لښاتو، مړغانو، چرگانو، د چرگانو د هگيو او له څارويو څخه د خوړلو لپاره لاس ته راوړي.

زموږ خلک خواړه په ساده ډول خوړي او ډول ډول مواد سره نه يوځای کوي. ځکه په دې پوهېږي چې که څومره مختلف مواد سره يوځای شي او يا هغو ته زيات جوش ورکړ شي، هومره يې د خوړو کيفيت کمېږي. مېوې او زياتره سابه تازه يا اومه خوړل کېږي. خلک ځينې جوبوټات او سابه پخوړي او بيا يې خوړي. شپږې له ايشولو څخه وروسته تومنه کوي چې مستې، پيروي، گچ، خيډک (پټس)، تروي (شورومي) او کورت ورڅخه جوړوي. که چېرته د اخواړه تازه و خوړل شي، ډېر گټور دی.

په غوښو کې ډېره ښه غوښه د کبانو غوښه ده. کبان ډېر ډولونه لري، لکه: خاوسار، خحال لرونکي کبان، ششيره ماهي، لقه، اوزون بورون، قول آلا او داسې نور ...

غوښه خلك په مختلفو ډولونو پخوي لکه: ډول ډول کباب، کوفته، منس، بنوروا، چایکي، پخني، تندوري، دویازه، کوزه بته، ورپته، او داسي نور.

د کبابونو په څېر د غوښو پخول د خوړلو لپاره ښه اوبی زبانه دی. په هر صورت د غوښې ډېر خوړل د انسان روغتیا ته زیان رسوي. د اسلام لسه مشرانو څخه یوه، داسي ويلي دي:

(له خپلر څښو څخه د څارویو هلمیره مه جوړوی!)

د خوړو ډولونه

الف: هغه خواره چې د اوړو (خمیس) او سبو څخه برابریږي:

آش، منس، سمبوسه، کتخي، قیماقي، آشک، اوماچ، بوگن آش، بولاني، دله (د غنمو دل شوی خواره) او داسي نور.

ب: هغه خواره چې له ورپخو څخه برابریږي بلو، چلو، قابلي بلو او تبلابل ډولونه یې، شیربرنج، شوله، شوروابرنج، د ورپخو او شومبو اوگره، ډنډه کې، قورلُرش او داسي نور.

کچري قروت او چایکي نوموړ د هیواد د خلکو ډېر پخواني خواره دي.

ج: د وچې ډولونه

د تناره ډوډی، د تنی، ډوډی، خاصه ډوډی، د تنی براته، قماچ (کلوله ډوډی)، چپانی، فیسره، ایشله، کلچي، ورقي کلچي، په تیره باندي پخه شوي ډوډی، گوش فیل، د سسیلو ډوډی، گنځاخي، چپه تاره او داسي نور.

گنځي

د بدخشان ولایت د اوزبیکانو په منځ کې رواج لري.

دا خواره د سوزمي، اوړو، پیازو او حیواني زېرو غوړیو کې جوړیږي.

د پخولو طریقه

میډه شوي پیاز له سوزمي سره گډوي او بیاني پر لرگیو تختو باندي د آغول شوو اوړو زوالي (پیوی) د یوه استوانه یې شکل لرگي په واسطه هواروي. بیا دغه گه شوی پیاز او سوزمه په هوارو شورو پیور کې را تاووي او په یوه پلن دیگ کې یې د داغ شور غوړیو په منځ کې د پخیدو لپاره اچوي.

گنځي ډېر خوندور خواره دي.

مټنو

لازمي مواد: د پسه غوښه او لم، پياز، ترميده اوره، پلي (وچنه خميره)، زنکي، زنبړه، هوربه، مرج، يوه اندازه غوړي، او لږه مالگه.

د پخولو طريقه

اوبه اغزي، بيا غوښه، پياز، د پسه لم او هوربه دغوښي له ماشين څخه باسي او بـسـوه اندازه ميده شوی مرج او مالگه ورسره گډوي، بيا اغول شوي اوبه کول له کوي او له آتش غوړونکي ماشين څخه بې باسي چې د نازکو تخته په شکل جوړوي. بيا دغه اوار شوي اوبه د يوه گرد لوښي لکه د چايک د سرپوش په واسطه د دايريوي ټوټو په شکل غوړوي او بيا هغه غوښه، لم او له هغې سره نور بيرخای شوي مواد چې مخکې تيار شوي دي، د کوچنيو کولونو په شکل را اخلي او د دايريوي نازکو هوارو شور اوبو پر منځ کې بې ردي او په يوه ځانگړي بڼه بـي راتاو او جوړ وي.

کله چې ټول مټنو په دې شکل تيار شو نو د مټنو د پخولو ځانگړي ډيگ کې اوبه اچوي او د اور د پاسه بې ردي او مټنو د هغې په مخصوصو قالبونو کې چې مشک او سوري سوري دي، ځای پر ځای کوي. پنځه يا شپږ قالبونه چې هر يو يې د مټنو د څلو پښو څخه تر پښو سو دانو پورې د ځاييدلو ظرفيت لري، وکړي او په ډيگ کې بې ردي او سربې تړي. هغه اور چې د ډيگ د لاندې بلږي، د ډيگ اوبه په تدریج سره په بخار بدلوي. د اوبو بخارات د هغو قالبونو په تشو ځايونو کې چې سر پر سر کېښودل شوی دي راتاوېږي، نو مټنو په همدې بخاراتو کې لږ تر لږه په يوه ساعت کې پخېږي.

په ټولگي کې فعاليت

- د امکان په صورت او د لېسې د مدير په اجازه دې زده کوونکي د آښپړۍ لوازم او د يو ډول خواړو د پخولو لپاره ضروري مواد بشوونځي ته راوړي او په يوه مناسب ځای کې دې هغه پاخه کړي.
 - پوښتي
 - خواړه د انسان په ژوند کې څه رول لري؟
 - د انسانانو لپاره ډېر ښه خواړه کوم خواړه دي؟
- کورنۍ دنده
- زده کوونکي دې د خپلې تيرې شپې د خوړو په هکله چې څرنگه برابر شوي وو؟ معلومات په خپلو کتابچو کې وليکي.

و دریم خپړکي لنډيز

میلمه پالنه زموږ د خلکو د لرغونو دودونو څخه ده. پخوا زموږ د هیواد په ډبرو سیمو کې خلکو د جوماتونو په څنګ کې قومي میلمسترونه درلودل چې د هیواد په شمالي سیمو کې ورته قوش خانه او په جنوبي او لوید یغو سیمو کې یې ورته حجره ویله. خلک په کلیو کې د ښارونو په پرتله ډېر میلمانه لري. څرنگه چې په کلیو کې د ډوډۍ خوړلو او د شپې تېرولو لپاره رستورانټونه او هوټلونه نه وي نو مسافر میلمه مجبور وي چې د دوستانو کورونو ته ولاړ شي.

زموږ د گران هیواد د کابل په ښار او ځینو نورو لویو ښارونو کې په رسمي او اجتماعي میلمستایو او ودونو کې خلک په هوټلونو کې په قاشقه او پنجه د میز په سر ډوډۍ خوړي خو د ولایتونو په ډبرو سیمو، کلیو او ښارونو کې ډېر خلک پر فرش شوي ځای پرځمکه کښیږي او ډوډۍ په لاسونو خوړي.

زموږ خلک په کلیو کې سهار ډوډۍ لږه او د شپې ډېره خوړي، د ډوډۍ د خوړلو په وخت کې د کور ټول غړي د کور پر فرش باندي د دسترخوان څخه چاپیره کښیږي او او په معمولي توګه یو یا درې تنه په یوه کاسه سره کښیږي.

د ډوډۍ خوړل په ((بسم الله الرحمن الرحيم)) سره پیل کېږي او خواړه په کرار او پرته له خبرو خوړي، د خوړلو په پای کې کاسې پاکوي، د کور مشر دالله تعالی د نعمتونو د شکراني په خاطر چې دوی ته یې ورکړي دي دعا کوي او نور غړي آمین وايي.

خواړه د انسانانو د ژوند د دوام بنیادي وسیله ده زموږ خلک خواړه په ساده ډول خوړي. ډول ډول او ډېر مواد سره نه ګلوی. غوښه په مختلفو ډولونو پخوي او خوړي یې لکه: د کباب ډولونه، کوفته، متو، ښوروا، چاینيکي او داسې نور.

ډېره ښه غوښه د کبانو او مرغیو غوښه ده.

خلک د شیدو، د سابو د ډولونو، وریجو، دانو، اوږو او د غوښو څخه ډول ډول خوندور خواړه پخوي لکه: سمبوسه، متو، آش، کنڅي، گنراڅي، دپلو ډولونه، کچري قروت او داسې نور.

څلورم څپرکی

سیمه ییزې جامې

د دې څپرکي موخي

په دې څپرکي کې زده کوونکي د خلکو د سستي او سیمه ییزو جامو، پټو یا پایزارونو او د خولپو د بېلابېلو ډولونو سره بلد پېری او زده کوونکي به د دې لوست په ویلو سره د هغو ګڼو لباسونو سره چې د خلکو په منځ کې دود دي لکه څادر، چین، پټو، کمیس او پرتوګ، د ښځو او نارینه وو واسکونونه، د ښځو څادرېو او څوکو سره آشنایي پیدا کړي. په دې لړ کې به زده کوونکي د ماشومانو، تنکیو ځوانانو، او د سپرېو د څانګو مراسمو جامې او هغه جامې او خولۍ چې نړیوال نوم لري وپېژني.

ستي او سيمه ييزي جامي

- تاسي گران زده کورونکي په ملي - مذهبي ورځو، جشنونو او مېلو کي کوم ډول جامي اغوندي؟
زموږ خلکو له پخوا څخه د وړيو، پومبي (خامتا) او له وړبښمو څخه د جوړو شورو جامو او د څارويو د څرمي له خپليو سره بلد او روږدي شوي وو چي ټولو به دا لباسونه او کالي خپله جوړول. ورک، پومبه او وړبښم به ښځو او نجونو وړپشل بيا به يي کسسيگرو او د تنسستو دستگاوو ته وړپشلي وروړل.
کسسيگرو به په تنسستو کي تارونه پييل او له هغې څخه به يي ډول ډول ټوکړان لکه: خامتا، آلچه، چکمن (پشمي چين) او داسي نور او بدل چي ځيني به يي اغوستل او ځيني به يي د پسرودو، فرشونو او د کور په نورو سامان آلاتو کي کارول.
هغه سستي جامي چي زموږ په هيواد کي تراوسه پوري دود لري، په لاندې ډول دي:

چین، جپلک، چکمن، قاقمه، گرپیچه، کمیس اوپرتوگ، واسکت، پرستین، پوستیچیه، خاوری، خادر، لوگگی، پتو، پکول، ورینه خونلوی-دازه خولی، قره قالی، گلدوزی شوی خولی، د مشکو خولی، او داسی نورچی په لاندی ډول جلا جلا تشریح کبړی.

الف - چین

چین په اصل کې زموږ د هېواد د شمال او شمال ختیځو ولایتونو د خلکو جامه ده. چین لستونفې، بڼکلې یخن، مخ، استر او فراویز لري. د مخ او استر منځ یې له پومې څخه ډکوي چې بدن تود وساتي. د اوزې له سر نه تر لمبې پورې لستونفې په موازي ډول بڅی. کوي چې پومه یې یې-خاږه نه شي. د چین د یخن په برخه کې بڼکلې فراویز چې له وربښمو څخه د نوار په ډول اوبدل کبړی، گلهي چسې چین ته بڼکلا ورکوي. د چین د مخ او استر ټول رختونه د پومې له تارونو څخه دي او څښې له وربښمینو تارونو هم جوړ وي.

ب- جپلک: (Jelak)

جپلکې یې پختې سپکه چینه ده او د گرمۍ د موسم بڼکلې او سپک لباس دی. خلک جپلکه پر اوزو باندې اچوي او لستونفې یې کم تر اغوندې. جپلکه د تار، سلو او څښې وختونه یې له وربښمو څخه هم جوړوي. وربښمیه چین او جپلکه د نقش او رنگ په لحاظ د آچې، قناریز، خراوي او د شاهي چینو په نومونو سره یادېږي.

ج- چکمن

چکمن هم د چینی په ډول ده، خو د چکمن تان (رخت) د بیر ډول پسه له پستو وړیو څخه چې د "گدیک" (Gadik) په نوم یادېږي، همدا رنگه د غزگاډو له ډبرو نرمو وربښانو څخه هم اوبدل کبړی.

د چکمن ډبر بڼه تان(برک) د بدخشان په غاران، په میدان وردگ، هزاره جانو اود غزني په مالستان کې ډبر جوړېږي.

د — قاقمه

قاقمه هم د چکمن په ډول له وړيو څخه جوړېږي؛ مگر د دې تاز نری ورپېشل کېږي. رخت يې نازک دی او پت نه لري او د جېلکې په څېر سپکه ده. د بدخشان په شغنان، هزاره جانو او د هېواد په ډېرو سيمو کې له نرمو وړيو څخه جاکيو نسه د غازي دسمالونه، دستکشي، جرابي او نسکلي خولي اوډل کېږي چې ډېر شهرت لري.

ه — گوييچه

دا چين لڼده لمن لري چې د مخ او استرمنځ يې له پټې څخه ډکوي. له پټې څخه ډکه شوي گوييچه زياتره چاپ اندازان په وړلو په (برکشي) کې اغوندي. بې مالو جو او نازکه گوييچي هم شته.

و — پټو

پټو يا قديفه (خادر) يوه داسې جامه ده چې لسټوني، غاړه او پايښخي نه لري. څه باندې دوو مترو په اندازه اوږدوالی او سور بې يو يا يونيم متر وي. له وړيو، تارونو او سسوي ټوکړانو څخه جوړېږي.

پټو په پخواينو وختونو کې زموږ د هېواد په جنوبي او شرقي تودو سيمو کې خلکو اغوسته؛ مگر نن ورځ دا په ټول افغانستان کې مروج شوی دی. پټو د سنډوي، نخي او وړبنسټينو تارونو په واسطه گلوزي او نسکلي کوي. په خانگري توگه کنسهارۍ هنرمندي ښځې او نجونه پټو په عالي سبک او طرز سره گڼوي.

پټو زياتره له وړيو څخه جوړېږي. او مشهور ډولونه يې: کابلي، هراتي، کشميري او استاڼي پټوگان دي. تاري او کرباسي ډول ته يې کپش وايي چې په کوهدامن، په خانگري توگه په استاڼ کې جوړېږي چې زياتره د ټولني غريب خلک او سټين ډبري ترينه کار اخلي. قديفه چې

په كندهار كې ورته دوپټه، په ننگرهار كې څادر او په پكتيكا كې ورته تاخر وايي، په خيڼو وختونو كې د هغې حاشيې د وړبنسمو د تار په واسطه گلدوزي او بنكلې كوي.

ز- واسكتې

واسكت يې لستونې جامه ده چې زموږ د هېواد په ټولو ښارونو او كليو كې د خلكو تر منځ د دې اغوستل درود لري. واسكتونه وړبن، تاري، سټوډي او د وړبنسمو مختلف ډولونه لري. نسبت گوټچې او كرتې ته سپك دي. د دې ډولې او تجملې ډولونو ته د چرمه كارۍ او گلدوزۍ واسكتونه وايي.

د ښكلا لپاره پكې ډوبر گلان او ډوبر اښونه، مړۍ، كوچني آښيې او وړې ځلېدونكې ستارې گڼلې.

د چرمه كارۍ واسكتونه ماشومان، ځوانان، او تنكي ځوانان د خوشحاليو په وړځو، نوي كال، مذهبي اخترونو، جشنونو او په ملي وړځو كې اغوندي.

ح- پوسټين

پوسټين د پسه، گيلر، سنجاب، خفك او دسمور له پوسكو څخه چې پاسته او نرم دي جوړوي دا د ژمې تود لباس دی. پوسټين د

چين او چكمي په څېر لستونې، يخن او اوږده لمن لري. د تجمل او ښايست په مقصد پوسټين په سرو، زېرو او نارنجي تارونو

گلدوزي کوي چي دا ډول پوستين ډبر بڼکلي او شاهانه وي. د غزني پوستين له پخوا څخه شهرت لري. د پوستين د خړخړو دکانونه اوس په کابل او د هيواد په نورو ښارونو کي ډبر دي.

نړيوال سيالنيان پوستين په ډبر اوچت قيمت اخلي.

ط: پوستينچه

پوستينچه هم د پوستين په شان گڼول کيږي، مگر د دې لمن د پوستين له لمني څخه لږه لنډه ده.

ی - افغاني گڼد

افغاني گڼد هم سستي جامه ده. بڼکلي گلدوزي لري چي بڼکلي او نجونی يې د نوي کال په ، جشنونو او نورو ملي او دخوشحاليو په ورځو کي اغونډي. په دراتي ادارو، ښوونځيو، مدرسو او پوهنتونونو کي کارمندان، زده کوونکي، او محصلان په عمومي توگه د زياتي جامو پرځای ساده جامي او دريشي اغونډي، که څه هم دريشي زمور دوديزي او ملي جامي نه دي، خو يين المللي يونيفورم دی.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په څو ډول وروپشل شي او هر ه ډوله دې د سستي او وطني جامو څرنگوالی او دگڼولو ډولونه په خپلو کتابچو کې وليکي او د هرې ډلې استازی دې هغه د ټولگي په مخ کې وړايي.

پوښتي

- کوم ډول جامو ته سستي جامې وايي؟
- د واسکټونو بېلا بېل ډولونه وليکئ؟
- تورپستان کوم ډول پورستين او پورستينچې خوښوي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د سستي جامو په هکله د خپلې کورنۍ له غړو او نورو مشرانو څخه معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

د خوټۍ او څادر ډولونه

- تاسې څو ډوله خوټۍ پېژنئ؟

الف - پکول

پکول په دوه ډوله دی. یو هغه پکول دی چې د څارویو له پوستکي څخه جوړېږي چې د بختي، واورو او باران په موسم کې سر تود او همدا رنگه یې له بهرني احتمالي لیکرونو او د لمر له تاوڅخه خوندي ساتي. دې پکولونو ته تیلیک هم وايي. بل ډول هغه پکول دی چې له وړین ټوکر څخه جوړېږي. گرد

او مورې لرونکي دی. په اغوستلو کې د آسانی په سبب مجاهدینو د جهاد په دوران کې له پکول څخه ډیره استفاده کوله. د پکول جوړولو مشهور او اصلي مرکزونه د نورستان او پتورا سیمې دي. د بدخشان په شغنان کې بښي د گدیک له وړپو څخه نفیس پکولونه اړي.

ب- د قره قلي خولی.

دغه خولی، د قره قل د وړي له پرستکي څخه جوړېږي. د قره قلي، زیاتره د ډول او سینگار په مقصد استعمالېږي. دغه پرستکي گالدار او ډول ډول رنگونه لري لکه: کبودچمه، شثري، تور، سور، سپین، برگ او داسي نور.

د پرستکي گالان د هغه د وړيو منظمه چمن خوردي گي (کوري، شوي وړي) کارونه دي چي د هغي د بسکالا سيب گرځي.

تجربه لرونکي د پسونو خاوندان او شپانه پوهېږي چي کوم رنگ فُج (نر پسه) له کوم رنگ مېږي سره جوړه کړي چي دهغوی ديو ځای کېدلو په پای کې داسي وړی چي پرستکی يې بسکلی او د په زړه پوري رنگ لرونکي وي وزېږي.

همدارنگه په ځينو وختونو کې پوهېږي چي د وړي د پرستکي گالان د هغي له زېږېدو څخه وروسته خلاصېږي او هغه بسکالا چي د مور په خټه کې يې لري، له منځه ځي؛ په دې سبب د مېږي سر، د بچي له پيدايښت څخه مخکې پرې کوي او بچي يې له خټي څخه را باسي. دا ډول پرستکی د (تفر) په نوم يادوي، چي ډېر قيمتي وي. ځيني خلک وايي چي د پرستکي په خاطر د وړي د سر پرې کول يې رحمي ده.

ج- کندهارۍ، اوزبیکۍ، او هزاره گۍ خولۍ

دا ډول خولی، د (تاقين) په نوم هم يادوي چي له نخي ټوکر څخه جوړېږي. بياني د ورېښمو او سنډي رنگينو تارونو په واسطه گلدوزي کوي.

په اندراب، چاه آب او تخارکي د خولی، گلونه يو له بل سره نږدې نږدې او کوچني کوچني گڼوي چي دې ته (چکن دوزي تاقين) هم وايي. کندهارۍ خولی، هم ډېرې بسکلي او نفيسي خولی، دي. په دې کې مهورۍ (مشکني) ستاري او وړې وړې خلاصه بڼيښتي کاروي چي ځانگړې بسکالا او خلا ورکوي. دا ډول خولی، د فراه او نيمروز په ولايتونو کې هم گڼول کېږي.

هغه خولۍ چې په باميان، غزني، ارزگان، سمنگان او درهٔ صوف کي گڼدل کېږي، د گل دوزۍ له مخي د فارياب، جوزجان، شبرغان او مزار خلکو له خوليو سره ورته والي لري.

هغه زربافت دوزي خولۍ چې د زري تار څخه گڼدل کېږي دوردگو په ولايت کي دود لري چې د زرتاري خوليو په نوم يادېږي.

د – لورنگۍ

لورنگۍ ته دستار، پټکۍ، پگړۍ، سله، لنگرته او عصامه هم وايي. لورنگۍ د نارينه وو د سر لپاره ده چې له خانگړي خولۍ سره يې پسر سر تړي. زموږ د هېواد په ټولو ولايتونو کي د دې په سرکول رواج لري. د پکتيا، پکتیکا، خوست، قندهار، مزار شريف، ميدان وردگ، د غزني مقر، کپواز او نورو ډيورو ولايتونو کي خلک لسوی او ډول

ډول دستارونه په سر تړي او د هرې سيمي د خلکو دستارونه يوله بل څخه يو څه توپير لري. پخوا به د ستار د سان يا ململ د سپين ټوکر څخه جوړېده، خو اوس د لورنگۍ په نوم يـو ډول ټوکر اوبدل کېږي چې د (۴- ۵) متره اوږدوالی او د (۵۰- ۶۰) سانتي متره پلوالی لري.

د لرنگۍ ټوکر، ورین، تارین، سبلین، وربینمین او یا د دې ټولو څخه ګډ وي. زموږ د هېواد دینسي عالمان او روحانیون سپین یا تور دستار تری او نور خلک د خپل ذوق او خوښې سره سم رنگونه غوره کوي.

لورنگۍ زموږ د خلکو لرغوني لباس دی خو ځوانان، د مکتبونو زده کورنکي، محصلان او د دولت کارمندان یې، په ښوونځیو، پوهنتونونو او په رسمي مؤسساتو او ادارو کې لږ په سر کوي.

هـ - څادري

څادري د ښځو د ستر او حجاب جامه ده چې پخوا به د اشرفو کورنیو ښځو په ښارونو کې اغوستله. په کلیو کې یې رواج کم و. اوس یې په کلیو، ښارونو او هرځای کې ښځې او پېغلې اغوستي. ښځې او نجونې یې په رسمي دولسي ادارو، مدارسو او د عالي تحصیلاتو په مؤسساتو کې ډېرې نه استعمالوي؛ بلکې پرځای یې څادر ټیکری (پورنی) په سر کوي او داسلامي حجاب رعایت هم پکې په ښه توګه کیدای شي.

څادري د بهرنیو نفیسو او قیمتي ټوکرانو څخه په آبی، لاجوردی، ماشی، فولادی، سپینو او داسې نورو رنگونو کې جوړېږي چې ښځه له سر څخه تر پښو پورې پوښي (پټوي). څادري د سر په برخه کې ځانګړې، بڅېجې او ګلدوزي شوي خولۍ لري. د څادري هغه برخه چې د سترګو د پاسه رالوېږي، جالی‌داره وي چې له هغې څخه لاره یا نور شیان ولیدلای شي.

و- څادر، ټیکری (څورکی)

ټیکری د ښځو او نجونو د سر او بدن پټوونکې دی چې په زیاتو آسیایي او اسلامي هېوادونو کې یې ښځې او نجونې په کور، بهر، مدارس، د لوړو زده‌کړو په تحصیلي مؤسساتو، پوهنتونونو او د کار په ساحو کې اغوندي.

څورکی د رنگ، د ټوکر د څرنگوالي او اندازې له مخې، بیلابیل ډولونه لري. د څورکي یا ټیکري تجملی ډول چې د هغه ټوکر هم زیات او لري وي، ګلدوزي کېږي چې ښځې او نجونې یې په ودونو، جشنونو، مېلو او داسې نورو د خوشحالیو په ورځو کې په سر کوي.

ټيکري د ساده مامل، بسکلي ورېښمين؛ همدا رنگه د سپين، تور او رنگه گاجونو په ډول هم جوړېږي.

د لوست نوي اصطلاحات

ستر	پرده، حجاب
روحانيون	مذهبي لارښوونکي
معروف	مشهور - معلوم
نوار	فيته

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د بسونکي په لارښوونه په ډوله بيزه توگه د خپلې سيمې او ولايت د جامو د بسکلا او ډولونو په هکله معلومات وليکي او نوروته دې ولولي.
- پوښتي
- قره قلي خولې، پکول، ټوټې، کندهارۍ خولې، زري خولې، اوزبکي خولې، هزاره گي خولې، خاخي او ننگهارۍ خولې. کوم ډول خولې دي.
- ستاسې په نظر که چيرته د خادرۍ په شکل او د گڼولو په طريقه کې بدلون راوړل شي ښه به وي او که نه؟ په دې کې خپل نظرونه خوځند کوئ.
- کورني دنده
- زده کوونکي دې د خپل کور او خپلوانو، څخه د ستې کليو لست برابروي او ټولگي ته دې راوروي.

څپلۍ او پايزارونه

لکه څنگه چې وايي: «ستاسې پښې ستاسې دويم زړه دی» څه مفهوم لري؟

چمبوس (وتاري)

زموږ د گران هيراد خلک له پخوا څخه د څرمي پای افرازونو په پښو کولو سره روږدي وو چې د هغې له جملي څخه يو ډول، چمبوس دی. چمبوس اوږد پوست ساق او ډبل تلۍ لري چې د جرايو او پاپتاوو سره په پښو کېږي.

په دې توگه پښې له پخني، گرمۍ او همدارنگه د تپرو، لرگيو، اغزيو او د ضروري شسيانو له ټکرونو او ليکرونو څخه خوندي ساتي. هغه بزگران چې له سهار څخه تر ماښامه پورې کار کوي، شپانه چې په غرونو او دښتو کې تل د خپلو وزو او مېرو د رمو پسي روان وي، وتاري د هغوی ډېر ښه پای افراز دی.

موکي

موکي هم د غوايي، وزو او د گڼو (مېرو) له څرمي څخه گڼي. د دې ساقونه د چمبوس څخه لږ لنډ وي او بندونه نه لري او کله کله يې د ښکلا او سينگار لپاره په ساقونو کې گلان او څړنلي گڼي.

څپلۍ

څپلۍ، زموږ د هيراد د تودو سيمو د خلکو پاپوشونه دي. د دې تلې له ډولې څرمي او رېر څخه جوړېږي، پاستي پر څه پسي له

نازکي (نرمي) څرمي څخه او د تلې په دواړو خواوو پورې داسې گڼي چې هم د گوټو او هم د پښې د پوړنډې خواوي خلاصی وي چې پښې د گرمۍ او خولو احساس ونه کړي.

په دوو تسمو او يوه سگک (غزبي) باندې د پښې بل اړخ ته تول کېږي.

د پکيا او خوښت په ولايتونو کې چې د موزو څخه د تپو کړۍ او نور سامان اوبدللو صنعت مروج دی، له همدې موادو څخه د موزو څپلۍ هم جوړوي چې بې وزله خلک بې ډير کاروي، خو ډېر دوام نه کوي.

موزه

د موزو پښو کول زموږ په هېواد کې له پخوا زمانو څخه رواج و. موزي زياتره د غرڅه او نورو څارويو له څرمنو څخه جوړوي. دا ډول موزي ډېرې نرمې او دوام داره وي او چاپ اندازان يې په پښو کوي. هغه موزي چې د مصنوعي څرمني څخه جوړېږي، د هغو څښي ډولونه دننه منځ کې پټ لري چې پټ لرونکي ډول يې بڼڅي ډېر خوښوي.

مسحې

مسحې تقريباً د موزو په شکل دي، اوږده ساقونه لري؛ مگر د موزي په شان کړۍ نه لري. مسحې د جرابو، پايټاوو او له کلو شو سره په پښو کېږي. د هېواد په شمالي برخو، کابل او په زياتو لويو ښارونو کې يې له پخوا څخه عالمان، روحانيون او شتمن خلک د ژمي په موسم کې په پښو کوي.

جرموق

جرموق د مسحې يو ډول دی چې لنډو ساقونه لري او د نارينه وو د ژمي پاي افزار دی. د جوراڼو، نفيسو پايټاوو او د کلو شو سره په پښو کېږي.

پښي (پيزار)

پښي له عادي څرخنو څخه جوړېږي. د مخي پاسنۍ برخه کې د تسمې نرۍ څوکه د چسړگ د فرقي په ډول پورته راځي شوي وي او د پوښې په برخه کې يې هم يوه اوچته تسمه د نيلو

او پښو کولو لپاره گڼلې وي. د پښو تجملي او ښکلې ډولونه هم شته چې د هغې څرخمن ښکلې گلدوزي کوي. د نارينه وو پښي په معمولي توگه ساده او کلکې وي او ښځينه پښي ښکلې، نازکې او گلدازه وي. هغه پښي چې په خپلډولکي سنډوي او زري تار سره گلدوزي شوي وي، هغې ته زري پښي وايي.

کړاوي

دا لرغونې پاچا افراز ترکانې له لرگي څخه تراشي چې په هغې کې د پښو کولو د آسانۍ لپاره يوه تسمه کلکوي. کړاوي د اوداسه لپاره ښه پای افراز دی او اوس يې په حمامونو کې ډېرې کاروي.

لرگين بوټان

د بدخشان په دروازو ولسوالۍ کې د غوزانو او دتوت د ونو له گڼلې څخه د بوټانو غوښلې پای افرازونه جوړوي چې له جوړابو او چمبو سو سره يې په پښو کوي. دا بوټان ډير کلک او پښې خوږوي، خو اوس نه استعمالېږي.

بوټان

خرنگه چې زموږ په هېواد کې له پخوا وختونو څخه څرمن ډبره پېدا کېدله، نو په همدې لحاظ په ډېرو سيمو کې د بوټانو گڼل له پخوا څخه دود درلود. په بېارونو کې بېلا بېلې رستي وې چې د نارينه وو، ښځو او ماشومانو له پاره يې بوټان گڼل.

د کابل په بېار کې د بوټ گڼلو مشهوره راسته په "ځيابان" کې واقع وه. همدارنگه د (بوټ آهو) کارخانه هم د کابل په بېار کې ډبره مشهوره وه.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دور ډلو ورپېشل شي. لومړۍ ډله دې له بهر څخه د راوړل شوو پټاي افزارونو صحې او اقتصادي زيانونه او دويمه ډله دې د وطني پاي افزارونو صحې او اقتصادي گټې وليکي او په ټولگي کې دې وروايي.

پوښتي

- ستاسې په نظر که له وطني څرمني څخه يو ټوټه جوړ شي، ښه به وي او که له بهرنيو؟
- که د وطني پاي افزارونو جوړولو ته پاملرنه وشي او د هغې کيفيت ته د خلکو د خوښي او ذوق سره سم بدلون ورکړ شي؛ څومره گټه به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې هغه پاي افزارونه چې په کليو، بيارونو او ولايتونو کې يې خلک په پېښو کوي، د هغوی لستونه برابر کوي او له خانه سره دې ټولگي ته را وړي او ودې وايي چې له هغوی څخه کوم يو وطني پاي افزارونه دي.

د ظوروم څېړنې لنډيز

زموږ خلکو د پخوا څخه د وږينو، نخي، وړبنمو، د پوستکو د جامو او د څرمنې پای افزارونو سره عادت درلوده او دغه ټولې جامې يې پخپله جوړولې. وړی، پنبه او وړبنم به بنڅو او نجونو وريشل او بيا به خلکو په لاسي کار گاوو کې او بدل هغه جامې چې تر اوسه زموږ په گران هيواد کې کارول کېږي لکه چين، جاپک، چکمن، قاقمه، گوپيچه، کميس او پرتوگ، واسکټ، پوستين، خادري، خادرا، پټکي او لونگي، پټو، پکول، خولي، قره قلبي، گلدوزي شوي خولي، د زري تار لرونکي خولي او داسې نور.

چين: د هيواد د شمال او شمال ختيځو سيمو د خلکو جامه ده، داسې جامه ده چې لستونې، بېلکې، پخن، مخ او استر لري او د مخ او استرنڅ يې ورته د مالو چو څخه وکوي؛ تر څو چې بدن تود وساتي.

جاپک: يې پختي سپکه چپه او د اوږي د گرم موسم د تجمل جامه ده.

چکمن هم د چين په ډول ده. مگر د چکمن ټوکر د يو ډول ميرو د پستو وږيو څخه چې د ((گاديک)) په نوم يادېږي او د غزگاوه وېښانو څخه چې ډېر پاسته دي او بدل کېږي. پټو يا خادرا داسې جامه ده چې لستونې، پخن، او پاڅې نه لري، دوه متره اوږدوالی، يو يا يونيم متر سور لري، له وږين تاري يا سنډي ټوکر څخه په ډېره بېلکې بڼه جوړېږي. واسکټ يې لستونې نيم تته يې جامه ده چې زموږ د هيواد په ټولو ښارونو او کليو کې دود دی.

پوستين د پسونو، د گيلډو، سنجاب، خفک او د سمور پوستکي څخه جوړوي، چې د ژمي توده جامه ده د چين په ډول اوږده لستونې بېلکې غاړه او لمن لري.

افغانې گند هم يوه دوديزه او د بېلکې گل گنډه شوې جامه ده چې نجونې او ښځې يې په خو شحالې، او ملي ورځو کې اغوندي.

لنگي: د نارينه وو د سر سرېوښ دی چې د ځانگړې خولې سره يې په سر تړي، په ټولو ولايتونو کې د دې په سرول دود لري.

خادري د بښو د ستر او حجاب جامه ده چې پخوا به په ښارونو کې د اشرافو کورنيو بښو اغوستلې، اوس هم په ښارونو او کليو کې دود لري.

خپلې، چمبوس، موکي، چپلې او د پای افزارونو نور ډولونه په هيواد کې دود دي چې خلک يې له څرمنې، پوستکي، او نباتاتو څخه جوړوي او د اقليمې شرايطو سره سم يې په پښو کوي.

پنځم څپرکی

تفریحي او سیمه یيزې لوبې

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي د سیمه یيزو لوبو په دوديزو ارزښتونو لکه سانگه وهل، وزلوبه، د ځوانانو او ماشومانو د لوبو په بېلابېلو ډولونو چې زموږ د هېواد په هر گوټ کې دود دي پوهېږي. زده کوونکي باید د ماشومانو او ځوانانو د بېلابېلو سیمه یيزو لوبو ډولونه وپېژني. آس چې ښکلی او د غښتلي بدن څاروی دی، زده کوونکي دې له هغې څخه د گټې اخیستلو طریقه زده کړي، او په دې باندې دې وپوهېږي چې آس ته د سورلی او د پیتي دلیردولو سرسیره، د بهرنیو سیلانیانو پاملرنه را واړوي. زده کوونکي دې دا زده کړي چې په کوم ډول کولی شي چې سانگه وهلو او وزلوبی ته د یوې افغاني ملي لوبې په توگه نړیواله ښه ورکړي.

سانگه وهل

سانگه وهل (نيزه بازی) کوم ډول لوبه ده؟
سانگه وهل ډېره پخوانی او په زړه پورې لوبه ده چې زموږ د گران هيواد په سويلي سيمو؛ لکه: غزني، پکتيا، لوگر او پکتیکا کې ډېره کېږي. سانگه وهل د دې خلکو دوديزه لوبه ده. کوم آسونه چې د سانگي وهلو لوبې ته روزل کېږي، دوزيرستان له سيمي څخه يې راوړي، چې هغو ته وزيرې آسونه وايي. دا آسونه اوچته غاړه، تيز او نازکه غوړونه، مناسب اندام، مشکي، کړنگ، کمپل، سُرخون، اَبَرش، سسمل، قره کهړ او داسې نور رنگونه لري. نيزه بازان هغه سسمل آسونه چې تور څنگونه او دهغه له پاسه سپين رنگ او په تندي کې سپين خال ولري، د دې لوبې لپاره خوښوي. هغوی خپل آسونه په ښکلو زينو نو او خلونو، په ورښميتو خولدي لرونکو دستمالونو او پالپوښونو سره چې په هغې کې کوچني هندارې لگېدلې وي، سينگاروي.

نيزه تيره نوک (خوکه) لري او د اوسپني يا له کلکو پولادو څخه جوړېږي چې د دوو يا درې مترو د بانس لړگي په سر کې يې کلکوي. د نيزې د لړگي اوږدوالی زياتره د نيزه باز په خوښه وي.

نيزه بازي د اخرونو په وړڅو، د نورو په مېلو، ودونو، زوکړو او د خوشحالو په نورو مراسمو کې ترسره کېږي چې ټول خلک د نندارې او سيل لپاره د نيزه بازي ډگر ته په ډېره مينه ورځي.

د سانگي و هلو د لوبي طريقه

له مشرانو څخه يوتن په خپل څادر کې د لرگي نيم متره مورې راوړي او د سيالی د وگړ په منځ کې يې د څو قدمونو په واټن په ځمکه کې ټکوهې او بيا هر نيزه باز په خپل آس باندي سپور په نني لاس کې يې نيزه او په کين لاس کې يې د خپل آس قيزه (واگي) نيولي وي ، په خپل وار سره د لوبي وگړ ته ورځي او د مورې د راپورته کولو په مقصد خپل آس هغه لوري ته په منډه کوي. په دې وخت کې ډولچې چې د مورو په خوا کې تيار ولاړ وي، د سواره او د آس د تهيح او مستي په خاطر د ډول آواز تيزوي او نندارچيان چې د سواره د مېلې په لور دواړو خواو ته په کنارونو کې ولاړ وي، د هغه د بري لپاره لاسونه پر کوي. نيزه وهونکي خپل ځان له نيزې سره د مورې په خوا را تښتوي او د نيزې څوکه په زور سره په مورې کې ور نښاسي او هغه په ډير مهارت او تيزۍ سره له ځمکې څخه راباسي.

د نيزه بازانو له گډون کوونکو څخه هر يو په خپل وار سره دا فعاليت سرته رسوي. هر چا چې ډير بري لاس ته راوړل دولې دويم پړاو ته لاره پيدا کوي.

د نيزه بازي دويم پړاو

يو ځل بيا يو څو دانې مورې په ځمکه کې ټکوهې او بايد چې اتل نيزه باز دا ټول مورې د آس په يوه منډه يو په بل پسې د نيزې په واسطه له ځمکې څخه راباسي او اوجت يې کړي. کله چې په دې کار هم بريالی شو، بيا يو دسمال د تنگۍ لښتې په سر کې بندوي يا د نضوارو قطي چې کوچنۍ آيينه لري، اتل نيزه باز ته يې نيسي چې دا شیان هم د آس د ځفاستي په حالت کې د خپلې نيزې په څوکې را اوجت کړي او دا ټول حرکونه بايد په زيات سرعت سره ورسېږي. دا عمل څو واره تکرارېږي.

د سیالی سرته رسېدل غالباً دوه یا درې ساعته نیسي او بیا پای ته رسېږي. د سیالی د پایښي خوشحالي د ټوپکو په جړو او ملي اتیونسو سره بدرگه کېږي. د مسابقې د اټل او ټولو نیزه بازانو لپاره بیل انعامونه لکه: نغدي روغی، پسه، نوې جامې، لونگی، چینسه او داسې نور شیان ورکول کېږي. البته د لوبې د اټل انعام له نورو نیزه بازانو څخه زیات وي. همدا شان پسه حاللوي او نیزه بازانو ته مېلمستیا ورکوي. ډولجې خپل انعام ته نغدي پیسي اخلي.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د نیزه بازی د آس ځانگړتیاوې ولیکي او په ټولگي کې ولولي.

پوښتي

- د نیزه بازی په لوبه کې څو سپاره برخه اخلي؟
- نیزه بازی زموږ د هېواد په کوم زون کې ترسره کېږي؟
- د نیزه بازی د اجرا کولو طریقه تشریح کوئ؟
- کېدای شي چې د نیزه بازی لوبه ملي او بین المللي شي؟ خپل نظرونه څرگند کوئ.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې په خپل کلي، ښار او سیمه کې د نیزه بازی په هکله معلومات راټول او په راټلونکي درسي ساعت کې دې څوخته خپلو ټولگيوالو ته ولولي.

آس

- آس څه ډول څاروی دی؟

آس زورور، مقاوم او قوي هیکله څاروی دی چي په يقيني توگه په پخو انبو وختونو کي وحشي و، بيا انسانانو وروسته اهلي کړ. له آسونو څخه پسه بار وړلو، سورلي، او ان په جگړو کي کار اخيستل کېږي. په پخوا زمانو کي هم لکه د نڼ په شان د جگړو ډگرونو ته د وسلو او جنگي سامانونو د لېږدولو او د دې خدمتونو د سرته رسولو لپاره له آس څخه کار اخيستل کېده.

آس د هغه د بدني جوړښت او کار اخيستلو له نظره په درې ډوله دی:

ج - يابو.

ب - پيگه آس،

الف - د وړلوبي آس.

الف - د وړلوبي آس

د آسونو د روزونکو د تجربې له مخې سربيره د آسونو له جنسيت څخه د ځينو ځانگړيو رنگونو لرونکي آسونه په طبيعي توگه د نورو رنگونو پر آسونو باندې نښکني لري، لکه: جيران (Jeran) آس.

له دې سره سره د وزلوبې بڼه آس هغه آس دی چي اوچته ونه او اوردې پښتې ولسري او د خلوروارو پښتو په منځ کي ساحه يې پراخه، سر، غاړه، دواړه اوزبې او د بدن مخکښي. برخه يې

د وروستي، برخي په نسبت اوچته، با حجمه او په اصطلاح (شیرپيش) ډوله وي. د آس غاړه راوتلې (اوردۀ) ملا نسبتاً لنډه، خنګري (سمان) يې د يابو آسوتو د خنګرو په نسبت ظريف، د خټ (پال) او د لکۍ وپښتان(لومي) يې لږ کمې او تنک تری په اصطلاح کي (ټک پال، ټک سم او ټک دم) وي. که چيرته (سپين تمدی او خلور سپين سمان) ولري، ډېر بڼه آس گڼل کيږي. په خانګړي توګه که دغه نښي په جيون آس کي وي، د وزلوبې لپاره ډېر غوره او مناسب آس دي.

خرنګه چي آس يو بنکلی خاړوی دی، نو له دې امله پاچاهانو او امپراطورانو د خپل شان او شوکت د ښودلو لپاره بنکلي او نامتو آسونه د طلايي براقونو (ګاڼو) سره ساتل، په جشونو، ملي او مذهبي اخترونو او په نظامي نمايشونو کي به يې استعمالول.

زموږ د گران هيراد په شمالي ولايتونو کي خلکو له پخوا څخه آسونه اهلي کړي او له هغې څخه يې په بار وړلو، سورلي، او د وزلوبې لپاره ګڼه اخيستي ده. د وزلوبې لرغونی لوبه د دې ولايتونو په خلکو کي تل دود وه. د لوبو، قوی هیکلو او مساهرو چاپ اندازانو نومونه لکه: تاش پهلوان، برکش پهلوان، حفيظ پهلوان، پهلوان خدايي او داسي نور په سلګونو مشهور نومونه اوس هم د شمال د خلکو په ذهنونو کي شتون لري.

ب- پيگه آس
پيگه آس نسبتاً کوچنی او گړندی وي. سپور د سيالی، په وخت کي د خپل آس په لورڅه او برينده شا(پرتنه له زين او خل) سپرېږي. زموږ د هيراد

په شمالي سيمو کې خلك د نوي كال په دوديزه مېله، ودونو او د جشنونو په خوشحاليو كې پيگه آس ځغلوې.

ج- يابو

دا آس د قورۍ جسم لرونكې دى. د دې سر، وروستۍ برخه، پټې، ورنونه او سسمان ډېر او مضبوط دي.

څښت (يال) او لكۍ يې د وښتانو (لومو) څخه ډك وي. ډېر ځغليدونكې او گړندۍ نه دى. يابو د باروړلو، كراچۍ او د گاوى په كښولو كې كارول كېږي.

د رنگ له مخې د آس ډولونه

د رنگ له مخې د آس ډولونه په لاندې ډول دي:

جېرن، قول، سمند، بوز، سرخون، توروخ، مُشكې كَمبډ، اَبَرش (گل بادام)، برگ (ابلق)، گل گر، قره كهر، كو كلان، او داسې نور.

۱- جېرن: د جېرن آس رنگ سور زېر ته نژدې دى. دغه رنگ د سمند او توروخ ترمخ دى. هغه جېرن چې په تندي باندي سپين خال ولري، هغې ته "جېرند بورناق" وايي.

د خلكو په گومان جېرن اصیل آس دى.

۲- قيزيل: قيزيل آس سور رنگ نه لري؛ بلکې يو ډول خاص سپينوالى لري. ۳- سمند: دغه آس زېر رنگ لري.

۴- بوز: سپين آس ته بوز وايي او چې په سپين رنگ كې د وښتانو په منځ كې هسڅ تور وښتنه نه وي، د شير بوز په نوم يې يادوي.

۵- سُرخون: سرخون سپين دی مگر تور وينبان هم لري. په خانگري توگه په غاره او پښو کي بي د سپينو په نسبت تور وينبان ډېر وي.

۶- توروغ: د توروغ رنگ سور دی.

۷- مُشکي: د مشکي آس رنگ ټول تک تور وي.

۸- کُميد: هغه آس چې د هغي رنگ، نه تور مشکي او، نه سور توروغ بلکي رنگ يي د سوري او تور په منځ کي وي.

۹- اَبَرش: هغه آس دی چې په هغي کي ټول رنگونه موجود وي.

۱۰- ابلق: دا آس تور او سپين يا سور او سپين رنگونه لري.

۱۱- گل گر: هغه سرخون چې سپين رنگ او خرمالي وينبان ولري.

په ټولگي کي فعاليت

- زده کورنکي دي په څلورو ډلو ووېشل شي او هره ډله دي د دريو ډولو آسونو خانگرتياوي په خپلو کتابچو کي وليکي او د هرې ډلې مشر دي، هغه د ټولگي په مخ کي ولولي.

پوښتي

- تاسي څو ډوله آسونه پيژنئ؟

- د وزلوبې آسونه کومې نښگي او خانگرتياوي لري؟

- له آس څخه په کومو چارو کي کار اخيستل کېږي؟

کورنۍ دنده

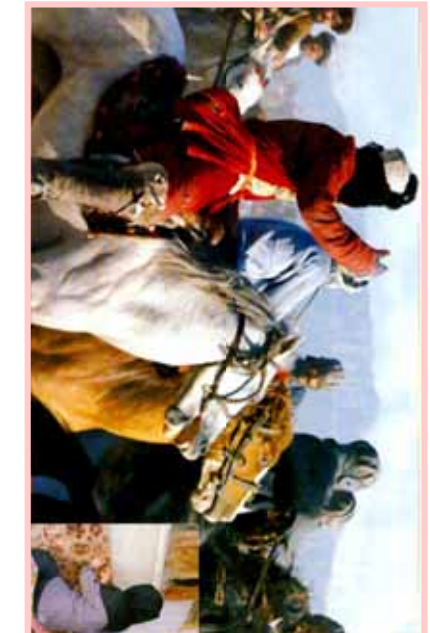
- زده کورنکي دي د خپلانو، د کلي او د سيمي له خلکو څخه د آس په هکله معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کي دي وليکي.

وزلوبه

- وزلوبه څه چول لوبه ده؟

په وزلوبه کې اړوند توکي

وزلوبه زموږ د خلکو لرغوني او ملي لوبه ده او د خلکو د اتلولي او شهامت نښه ده. چې په دې لوبه کې د خپل توکي دا دی: پهلوانان (چاپ اندازان)، د وزلوبې آسونه، د آس سمان آلات. دا عناصر هر يو پر لوبه باندي اغيزه لري چې له جزياتو سره لوستل کېږي.

تسمه، جلدوق، نعل، دواله او داسي نور.

د چاپ اندازانو جامي

د خاورو له پوستکو څخه جوړ شوی پکول، له پومبي څخه ډکه شوي گويچه، پلون، موزي، پاپاي او کمر بند.

د وزلوبې د آس روزنه

د وزلوبې آس په ځانگړي ډول روزل کېږي. د آس روزونکي ته (مير اخورا) يا (ساييس - SAVIS) وايي. ساييس د بزکشي آس په پسرلي او دولي کې له وښو څخه په ډکو چمبونو او خرڅاپونو کې پيايي. د مني په موسم کې يې په کمند (جای بند) کوي، ورشي، وچ واښه او رشقه ورکوي. هره ورځ آس خرڅه کوي او خاورې او گردونه يې له بدن څخه لرې کوي. هره اوونۍ د آس بدن په اوږو او صابون مينځي او دوه درې مياشتي ورته ورشي، واښه او اوبه يوځايي ورکوي، آس په دې طريقه روزي او وزلوبې ته يې چمتو کوي.

د وزلوبې آس خانګړتياوې

د وزلوبې آس غښتلی، قوي هيكله، مقاوم او تيزوي. ګڼه د آسونو د لوبې ډلې (قوره) په منځ کې آس احساس وکړي چې پر انسان يې تر پښو لاندې شوی دی؛ خپلې پښې ور څخه اړوي او پر هغه يې نه ږدي.

کله چې آس وګوري چې سپاره يې خوسي راپورته کړ، نو په تېزۍ سره د آسونو د قورې لسه مینځه ځان باسي.

د هېواد د شمالي سيمو ځوانان او تنګي ځوانان د ځوانۍ له لومړيو ورځو څخه په آس سپرېدل، ځغلول او د وزلوبې مشق او تمرين کوي.

د وزلوبې موسم

وزلوبه له ډېرو پخوا زمانو راهيسې تر نن ورځې پورې زموږ د هېواد په شمالي سيمو کې دود ده. دا لوبه د نوي کال په لومړۍ ورځ، ودونو، جشنونو، ماشومانو په ستنولو، اخترونو او په نورو ملي ورځو کې سرته رسېږي.

د وزلوبې ډګر بايد هوار، بې تېرو او بې خنلونو وي. يو کلن يا دوه کلن خوسي حال لوي او هغه په لوبه کې کښيږي. پخوا به ورغومی يا وزه استعمالېدله؛ ځکه ورته وزلوبه ويل کېږي. وزلوبه په دوو ډولو سرته رسېږي:

- يو ډول يې پخـوانـي.
- (دوديزه) لوبه ده. بل ډول يې هغه ده چې په پخوانۍ لوبه کې يو څه بدلونونه راوړل شوي دي.

الف - د عنعنوي وزلوبي طریقه

کله چې د آسونو خاوندان، چاپ اندازان او نور خلک خبر شي چې په پلانګي، سيمه کې وزلوبه کېږي نو ټول په مينې سره د لوبې ډگرته چې مخکې ټاکل شوي ځای وي، ورغولېږي. په معمولي توګه له پنځوسو او سلو سپرو څخه زيات په يوه لوبه کې گډون کوي او په زرگونو خلک يې نندارې ته راځي. يو يا دوه کلن خوځي حلالوي. گډه يې نشوي او د ډګر د برداشت (جګولو) په دايره کې يې پر ځمکه غورځوي. په دې لوبه کې چاپ اندازان په يوه ډله کې لوبه کوي. دې ډول وزلوبي ته (توده بړا) وايي. يعنې هر پهلوان چې خوځي د آسونوله (تودي) څخه بيرون کوي، هغه د لوبې گټونکی شمېرل کېږي.

د لوبې پيل

کله چې خوځي لومړی ځل په دايره کې وغورځول شي؛ نو چاپ اندازان يې له څنډه پر خوځي حمله کوي او هر چاپ انداز هڅه کوي چې ځان خوځي ته ورسوي، تپت شي او هغه له ځمکې څخه راپورته کړي.

يو بل په څنګ (برغۀ) وهل، بې باکه برغلونه او د قوی آسونو گوزارونه اوټکرونه، د رسمي پهلوانانو زور او مهارت داسې پيل کېږي؛ لکه د شاعر په وينا:

دو ده ساله اسپ و سه ده ساله مرد - بر آرنه از سنگ پوراد، گرد

البته هغه آس او چاپ انداز په دې لوبه گډه کوي او دايرې ته ور دننه کېږي چې ډېر روغ، دپياوړي بدن لرونکی، زورور او تجربه کار وي او دپهلوان په سر، پکول، په پرمېي سره ډک شوی شلوار، گوپيچه او په کلکو مضبوطو موزو باندې ملبس وي.

دغه له قوت څخه ډک کورنبنو نه او هلې ځلې په ساعتونو دوام کوي او په لږ وخت او آسانۍ سره څوک خوځي له ځمکې څخه پورته کولی نه شي.

په آخر کې له ساعتونو قوی کورنبنو او هلو څلو څخه وروسته له پياوړي چاپ اندازانو څخه يو کس له خپل غښتلي آس سره خوځي له ځمکې څخه پورته کوي او د آسونو له تودي څخه يې د باندې وړي. کله چې د ميدان حکم هغه ومني نو د لوبې د يو دور گټونکی گڼل کېږي. په دې وخت کې يو تن غږ کورنکی (جارچي) په اوچت آواز سره د هغه نوم او د هغه د آس د خاوند نوم د لوبې په ډګر کې اعلانوي چې ټول خلک ترې خبر شي او ټول خلک چاپ انداز ته شاباسی وايي. د آس خاوند او ځينی نور خلک هغه ته سالم (پيسي)، چينه، لونګي او نور

شيان د انعام په ډول) وركوي. دا لوبه تر مازيگړه پورې دوام كوي. مازيگړ د ميدان حكم (آخر او غلاغ) اعلا توي. يعنې هر چاب انداز چې په وروستي ځل كې خوسې د تودې له منځه ييرون ته انتقال كړ نو هغه د نن ورځې د سيالۍ گټونكي گڼل كېږي او لوبه پاى ته رسېږي.

ب - د وزلوبې اصلاح شوي ډول

په دې ډول وزلوبه كې چاب اندازان د سيمې پر بنډ سره دوه لوبېلي جوړوي او لوبه كوي. په پراخه او هوار ميدان كې دوه دايرې چې يوه د برداشت دايره او بله دد بيلگې په توگه پينځلس سپاره له يوې لوبېلي څخه او پينځلس سپاره له بلې لوبېلي څخه ټاكل كېږي. حلال (غورځولو) دايره ده په تخميني توگه د پينځوسو مترو په واټن ټاكل كېږي او تقريباً د پينځوسو مترو په واټن يو بيرغ په ځمكه كې دروي.

خوسې د برداشت په دايره كې غورځوي. د دواړو لوبولو سپاره د برداشت له دايرې څخه څو مترو لري يو بل ته مخامخ درېږي. د ميدان د حكم په اشاره د دواړو لوبولو سپاره له دواړو خواو څخه په خوسي يرغل كوي او هره لوبوله هڅه كوي چې خوسې له ځمكې څخه پورته كړي. څرنگه چې په دې لوبه كې د چاب اندازانو شمېر ډېر زيات نه دی او تيمونه هم دوه دي، نو له چاب اندازانو څخه يو تن ژر خوسې له ځمكې څخه پورته كوي او د بيرغ په لوري منډه وهي؛ چې له بيرغ څخه دوره وکړي او بيا يې د حلال دايرې ته ورسوي او د خپل تيم لپاره د امتياز نومره واخلي.

طبعاً په دې لوبه كې د سيالې لوبېلي له سېرو څخه يو كس (بانېاش) كوي. يعنې (د آس په شيا باندي په يوه اړخ سره ځملي) او خوسې له يوې بلې پښې څخه را نيسي او په ټول قوت سره خوسې له مقابل چاب انداز څخه د راشو كولو او راټولو په مقصد كښ كوي. داسې قوت چې د منډې په لوبه كې آسونه كله يو له بل څخه لري شي او كله بيا بېرته په زور يو له بل سره لگېږي.

د امتياز نومه اخیستل

له دروړ حالتونو څخه بهر نه وي. يا به يو چاپ انداز په يو اڅي يا به دوه چاپ اندازان په گډه سره خوښي ته له بيرغ څخه دوره ورکوي او د حلال دايرې ته يې رسوي او امتياز اخلي. طبعاً په دې لړ کې ټول چاپ اندازان د خپل ټيم له غړو سره مرسته کوي. آس يې په قهچين وهي. هغه له قيرو څخه رايښي او له خپل ټيم سره په لسگونو ډوله مرسته کوي او همدا رنگه خپل آس د مخالف ټيم د آسونو مخې ته دروي او کوبښن کوي چې د مخالف ټيم د بري مخنيوی وکړي.

د دې وزلوبې ښکته او ځانگړنه په دې کې ده چې د سپرو شمېر پکې کم دی، هم آسونو او هم چاپ اندازانو ته تکليف او زحمت کم رسېږي. د لياقت او وړتيا د ښودلو فرصت هر چاپ انداز او هر آس ته زيات په لاس ورځي او د هر پهلوان مهارت په ښه ډول څرگندېږي. د هر ټيم د غړو په منځ کې هر چاته په لوبه کې د برخې اخیستلو او مرستو زمينې برابرېږي. په عامه توگه وزلوبه يو ډېر دروند ورزش دی چې د هغې د سرته رسولو په لړ کې د پهلوانانو سر، پښو، لاسونو، ملا او د بدن نورو غړو ته سخت زيانونه او تکليفونه رسېږي. کله کله يو چاپ انداز له خپل آس سره پر ځمکه را پرېوځي. آس او پهلوان دواړه سخت ژوبل کېږي. يا د مېلې په حالت کې آسونه په خپلو کې ټکر کوي چې زيات تکليفونه رامېنځه کوي او ان د مرگ او مړينې ليکه هغوي تهديدوي.

له دې سره سره بيا هم وزلوبه ډېره له ولولو ډکه لوبه ده او لاندې زيانونه او نيمگړتياوې هم لري.

- دوزلوبې د آس روزل ډېر لگښت لري.

- په وزلوبه کې د خوښکي کښول چې حلال او د خوړلو شی دي سم کار نه دي. که د خوښکي پر ځای له څرمن او ربو يا بل کوم شی څخه د خوښکي په څېر يو جسم جوړ شي او په وزلوبه کې ترې کار واخيستل شي، ښه به وي.

د وزلوبې په لوبه کې داسې گټور اصلاحات راوړل شي چې چاپ اندازانو او آسونو ته د زيانونو درسيډو مخنيوی وشي او هسې قواعد او قوانين منځ ته راوړل شي چې د هغې زيانونه راکم شي نو بيا به ديو ملي ورزش په توگه په نړيواله کچه وپېژندل شي.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کورنکي دې د وزلوبې د ښه کېدو او د هغې د نړيوال کېدو لپاره خپل افکار او نظريات وليکي.

پوښتي

- وزلوبه څه ډول لوبه ده؟
- د وزلوبې آس، پيگه آس او يابو يو له بل سره څه توپيرونه لري؟
- د وزلوبې اصلاح شوي لوبه په کوم ډول سرته رسېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کورنکي دې د وزلوبې په هکله د خپلو سترگو ليدلي يا د خپلوانو له تجربې څخه يو څه معلومات وليکي او په راتلونکي ساعت کې دې ټولگي ته راوړي او ودې لولي.

سيمه نيزې لوبې او کاغذپران

- سيمه نيزې لوبې څه ډول لوبې دي؟
سيمه نيزې لوبې د ماشومانو او ځوانانو په جسمي او رواني وده کې ډېره اغېزه او ارزښت لري. سيمه نيزې لوبې ډېر ډولونه لري چې مور د لڼه دوه په زړه پورې لوبې تاسوته در پېژنو چې د بوبو گل چې؟ او کاغذ پران په نومونو يادېږي.

يو! يو! گل چې؟

- د گېرون کورنکو شمېر - ۶ - ۸ کسه
- د لوبې وخت - پسرلی
- د هلکانو عمر - د ۵ - ۱۲ کلنۍ.
- د لوبې وسيله - يوه لوبگۍ.

د پسرلی په موسم کې چې هوا معتدله وي،
هلکان د لوبو په ميدان کې راغونډېږي او
څېرې سره کوي چې: (يو! يو! گل چې؟)
لوبه وکړي. دا لوبه يو مير لري او په يوه
ډله کې ترسره کېږي.

د لوبې کولو طريقه

لو ننگي. د رسي په ډول تاووي او په يوه سري کې ورته د بادرننگ غونډی غوړته اچوي. مير تاو شوی لو ننگي. (ډبلې) په لاس کې نيولي او پر يوه غونډۍ باندې کښيې او غوړته شوي برخه خپلې پوزي ته تړدي کوي، گڼې چې ددې په بويولو يې له گالانو څخه د يوه گل عطر حس کړي دی. هلاکان يې مخي ته درېږي او له هغه څخه پوښتنه کوي:

يو! يو! گل چمه؟ (د کوم گل بوی؟) مير په دواړو لاسونو باندې په خپل نظر کې د نيول شوي گل اندازه په تخميتي بڼه تمثیلي او وايي: (دومره گل).

هلاکان بيا پوښتنه کوي: ((ناخي مي؟ ناخي مي؟)) يعنې دغه گل په باغونو کې شين کېږي يا په غرونو کې؟، دمثال په توگه مير ځواب ورکوي: ((ناخي)) يعنې غرنۍ.

هلاکان بياهم د مير په نظر کې نيولی گل د پيژندلو او پيدا کولو لپاره يې له واره خپلو پوښتنو ته داسې ادامه ورکوي:

يو گڼ؟ گل قره قاش؟ گل جوخاشتم؟ گل نوروزي؟ گروږب؟ تاران؟ ابري؟ او داسې نور ...

هلاکان هريو له مير څخه د گالانو د نومونو پوښتنه کوي او له ډيرو پوښتنو څخه وروسته، د مثال په توگه يو هلاک چې پوښتنه وکړي: گروږب؟ ناخاي مير وايي: (ده! ده سر گروږب) يعنې

سسم دي
وريل) او
هغه. ډبلې.
ته ورکوي.
هغه هلاک
چې اوس
گويا
(بیکاري)
دی، ډبلې
نيسي او له
خپل سر

څخه بلې يې گرده راتاووي او د ډگر په منځ کې په نورو لوبغاړو باندې يرغل کوي او په ډبلې باندې يې وهي.

لوربغاري په مستي، او خدا گانو سره منډې وهي، تښتي او په احتياط سره خاڼونه د ډېلي له گزارونو څخه لرې ساتي، خو په عين وخت کې هڅه کوي چې ښکاري راوښي.

لوربه لنډ وخت (لس – پنځه لس) دقيقې د هلاکانو په منلو، ټوپونو او خداگانو سره دوام کوي او په آخر کې ښکاري نښل کېږي او هغه په ځمکه باندې اچوي. سترگې يې پټوي. يو هلاک ډېلي، بل د هغه خولې، اخلې او په يوه پټ ځای کې يې ږدي او نور هلاکان، ښکاري په پټو سترگو د مير حضور ته راولي.

مير پوښتنه کوي: «چيرته تللي وي؟» هلاک وايي: "ښکار آښه منښه" مير بيا پوښتنه کوي: "خو دي ووهل؟" ښکاري د وهل شور ډېليو شمير وايي. که ځواب سم وي، باک نشته او که ځواب سم نه وي ټول په يوه آواز وايي: "يوه گناه" (څرنگه چې ټول په دې منلو ترورکي د ښکاري گزارونه شميرلي وو او دوی ته معلوم دی). مير بيا پوښتنه کوي: «ته چا ځملاولي؟» ښکاري د هغه کس په لورې چې دا يې ځملولی و په طنز او ټوکي سره اشاره کوي او وايي چې: "دغه هلاک" خولې، چا راوره؟ دي هلاک، ډېلي له چاسره ده؟ خولې له چاسره ده؟ دا پوښتنې مير له ښکاري څخه کوي. طبعاً ښکاري ځينو پوښتنو ته سم ځوابونه وايي او په ځينو ځوابونو کې تېروتنه کوي.

د ښکاري گناهونه د هغه د ليکا ځوابونو په اندازه ټاکل کېږي.

په پای کې ډېلي، چې يې په هرځای کې پټه کېږي وه، راوړي. مير د ښکاري د گساوتونو (ليکاگانو) په شمير په ډېلي باندې ښکاري په اوږه وهي. (اښه دغه وهل د تفنن او تفريح په غرض دي نه دا ذويت او تکليف ورکولو په مقصد) په دې ډول د لورې يوه دوره پای ته رسېږي. دا لوربه څو وارې د هلاکانو په مستي، منلو، خداگانو، ټوپونو او ځينونو سره يوښم يا دوه ساعته دوام کوي او کله چې ستومانه شول، لوربه پای ته رسېږي.

د پتنگ کاغذ پران (لوبه)

په ژمي کې ماشومان کومې لوبې کوي؟
د کاغذ پران لوبه د کابل ښار او د هېواد پسه
نورو ښارونو کې د ځوانانو او خلکو ترمنځ په
دوديزه توگه له پخوا څخه رواج لري.
ځوانان کاغذ پران د نازکو رنگه کاغذونو او د
بانس له نړيو لريو څخه په ډول ډول شکلونو
جوړوي چې هغې ته يوه پارچه، دوه، درې،
څلور يا پنځه پارچه، کشميرې، واسکټې،
کله گنجشکې، چشمک دار او نوشته دار وايي.
د کاغذ پران جوړول هم خپل استادان يا کسبگر لري چې په ډول ډول شکلونو يې جوړوي او
په د کانونو کې يې خرڅوي.

د کاغذ پران جتبول

د کاغذ پران د جنگو لوبه پران شیان تر څانگرو شرایطو لاندې تر سره کېږي دمثال په توگه:
د کاغذ پران او د هغه د شیشه وهل شوي تار او داسې نورو لپاره څو کسان د دوو
لوبو کورونکو په منځ کې منځگړیتوب کوي. د تار جنسیت گوري چې درازه له یوې کارځانې
څخه وي.

ميا يو کس د تار چرخه په لاس کي نيسي او بل کس کاغذ پراڼ الوزوي او په هوا کي نبي په مهارت د خپل سيال له کاغذ پراڼ سره په جنگ اچوي او دواړه لوبه کورونکي هريو هغه کوي چي لوبه وگټي.

په ټولگي کي فعاليت

- زده کورونکي دې په بيلا بيلو ډلو د بوبوگل چي؟ لوبه دلېسي د ورزش په ډگر کي ترسره کړي.

- زده کورونکي دې د کاغذ پراڼ لوبې په اړه خپل نظرونه ووايي.

پوښتي

- بوبوگل چي؟ څه ډول لوبه وه؟

- ستاسي پوښته له دې دوه لوبو څخه نورې کومې لوبې زده دي؟

کورني دنده

- زده کورونکي دې هر يو د خپلو خپلوانو او مشرانو څخه د دوو لوبو پوښتي وکړي، په خپلو کتابچو کي دې ولېکي او ټولگي ته دې راوړي.

د پنځم څپرکي لنډيز

تفريحي او سيمه ييزې لوبې د ماشومانو، ځوانانو او ان د لويانو په ژوند کې ډير ارزښتونه لري.

لکه نيزه بازي چې ډيره لرغونې او په زړه پورې لوبه ده، زمور د هيواد په سويلي سيمو کې ډير دود لري او ددې خلکو د ځانگړو دودونو څخه ده.

نيزه باز په ځانگړي آس سپرېږي، نيزه په لاس کې نيسي د آس په څغلولو سره هغه ميخ چې په لوبغالي کې پرځمکه ټکو هل شوی دی د نيزې په څوکه يې دځمکې څخه پورته کوي، سيل کوونکي هغه تشويقوي او انعام او جايزه ورته ورکوي.

آس يو زورور، ښتلي، قوي او ښکلې حيوان دی چې د هغې څخه په بېټي وړلو، سورلي، وزلوبه او په نظامي موخو کې گټه اخيستل کېږي.

آس د کار کولو او د پوستکي د رنگ له اړخه بيلا بيل ډولونه لري، چې د هغې ډولونه د رنگ او پوستکي له پلوه په لاندې ډول دي:

چيرټ، قزبل، سمند، بوز، سرخوټ، توروخ، قره گهر، کوکلان او داسې نور آسونه. د آس څخه په وزلوبه کې هم کار اخيستل کېږي. وزلوبه زمور د هيواد د شمالي سيمو د خلکو پخوانی او لرغونې ورزش او لوبه ده چې دهغوی د شهادت او قهرمانۍ ښکارندويه ده. دوز لوبې آسونه ښتلي، تنومند او هوبښار دي او په ځانگړي ډول روزل کېږي. وزلوبه په دوه ډوله ده يو پخوانی سټي ډول دی چې ډېر شمير سوار کاران وربکې گډون کوي او ځانته کوم تيمونه نلري. بل يې اصلاح شوی ډول دی چې چاپ اندازان د سيمې په معيار وربکې دوه ډلې جوړوي او دسيالی په ترسره کولو پيل کوي او حلال شوی خوښی په سيالی کې کښوي، که چېرته د خوښي پرځای يوبل جسم چې خوښي ته ورته وي وکارول شي غوره به وي. سيمه ييزې لوبې د ځوانانو او ماشومانو په جسمي او رواني روزنه کې ډېر ارزښت لري. او دا لوبې بيلا بيل ډولونه لري لکه بوبوگل چې؟ او د کاغذ پران لوبه.

د بوبوگل چې؟ په لوبه کې چې ځوانان په يوه ډوله کې لوبه کوي او يو ميرلري، ديوه گل په نوم د بوښتني په وړاندې کولو سره چې د لوبه کوونکو څخه کېږي، په ډېر شوق او خوند سره لوبې ته دوام ورکوي.

د کاغذ پران لوبه هم د کابل ښار او دهيواد په نورو ښارونو کې د خلکو او ځوانانو ترمنځ د پخواڅخه دود درلوده چې هغه به يې د نري کاغذ او د بانس د نازکه لرگيو څخه جوړاوه او په هغه تار چې په خرڅ کې يې تارو کړي وي په هوا کې اوچتوي او دبل کاغذ پران سره يې په جنگ اچوي.

شپږم څپرکی

مالداري، باغداری، ځنگلونه، درملې بوټي او مېلې

د دې څپر کې موڅپي

زده کوونکي پوهېږي چې زموږ هیواد یو کرنیز هیواد دی. ددې بڼه او مناسبه هوا د هیواد په ډېرو سیمو کې د ونو د بیلابیلو ډولونو او دغورو او اعلی میوو د ودې او نمو سبب شوي ده.

زموږ د هیواد ډېر خلک په کرنه، بڼوالۍ، د ځنگلونو په جوړولو، د شاتو میچو په روزلو، د ماهیانو روزلو، د غویانو او چرگانو په فارمونو کې مشغولتیا لري او ددې لارې څخه ډېرې گټې لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې د هیواد زراعتي کېدلو ته خپل پام وگرځوي او د بڼوالۍ، د ځنگلونو جوړولو، دسیل ځایونو جوړولو او د ژوند د چاپیریال د ساتلو د پرمختګ مفکوره دې پیدا کړي.

زده کوونکي باید پوهه شي چې ځنگلونه او د سیل ځایونه د زرگونو فرهنگي او تاریخي میراثونو په څنګ کې د نړۍ د سیل ګرۍ د صنعت د ودې او دنړۍ د سیلابیانو د پام راکړنځول به ددې سبب شي چې د دې لارې څخه زموږ خلکو ته ډېرې زیاتې گټې تر لاسه شي.

مالداري، باغداري او ځنگلونه

- تاسي د خپل هېواد د غوره مېورو ډولونه پيژنئ؟ نو موږ به يې واخلي.
- ښه او غوره اناز، انگور، زردآلو، شفتالو، توت، مېه او غوره ناک د افغانستان په کومو سيمو کې پيدا کېږي؟

زموږ د گران هېواد خلک په سلو کې له اتياوو څخه ډېر په کرنه او مالدارۍ بوخت دي؛ څنگه چې د گاو (مېړو) او وزو د خريدو لپاره پراخو وړشو گانو او خرڅايونو ته اړتيا ده او دغه څاروي چې تل په دې کې خري؛ نو د ځمکو او ځنگلونو د وښو لرونکي پوښتنې خورې له منځه يې وړي. د غرونو لمنې، دښتې او غرونه لوڅ او لغشي چې دا څراگاري د ليکونکو سيالونو د بهېدو لامل هم گرځي.

زموږ د هېواد زياتو مالدارو او بزگرو په دې وروستيو کې دا هوډ کړی چې د وزو او گاوو پر ځای د ډېرو غوښو او شيدو لرونکي اصلاح شوي غواوي وساتي او په خپلو ډېرو ځمکو کې ورته رشقي او شوتلې وکړي او د هغوی د شيدو، غوښو، خرمنو او پوستکو څخه ښه گټه واخلي. ځکه چې د غواوو ساتل او د هغوی د فارمونو اداره کول نسبت د وزو او مېړو ساتلو او پرولو ته آسانه او هم ډېر گټور دي.

ځينو خلکو د غوښو او هگيو لاس ته راوړلو لپاره د چرگانو او کبانو فارمونه جوړ کړي دي چې چرگان او کبان پکې روزي.

د باغونو او ځنگلونو شنه کول

له دې کبله چې زموږ گران هېواد یو غرنی هېواد دی، د کرنې ډېره ښه ځمکه او مرطوبه (نمجنه) هوا لري نو د باغونو او ځنگلونو په جوړولو او روزلو او ان د چسپو د کرونډې لپاره؛ (لکه د کونړونو په ولایت کې) ډېر ښه شرایط لري. په دې لحاظ خلکو د پخوا په شان د نیالگيو نیالولو، د ونو روزلو او د ځنگلونو جوړولو ته پاملرنه کړې ده او دې نتیجه ته رسېدلې دي چې د ونو او ځنگلونو د ساتنې او روزنې گټه، له هر کار څخه غوره ده؛ ځکه په دې پوهېږي چې ونې که مېوه لرونکې وي او که بې مېوې، دا لاندې گټې لري:

د ونو او ځنگلونو گټې

الف - د هغو مېوې هم په خپله خوږې او هم بې خوږې او پېسې ترې لاس ته راوړي.
ب - زړې او وچې ونې پرې کوي او د سون د موادو په توگه ترې کار اخلي او د کار ځینې سامانونه ترې هم جوړوي.

ج - د ونو زېلی، (جوړې) په دښتو، غوښیو او غرونو کې د ځمکې د خوړوې ساتنه کوي او د زیاتو سیلابونو د بهېدلو او د ځمکو د ویتجاړیدو مخه نیسي.

د- دوزو پاني لوگي او ناپاڪه هوا جذبي او د هوا ڪڪرتيا له ميڻه وري. د سيمي هوا او د ژوند چاڀير پال پاڪوي.

ه- د ونو له گالاتو او غوتيو ڇڻه د شاتو مڇي. خيل خوراڪ برابروي او شات(گين) تري جوڙوي.

و- په دڀسو او غرونو کي د ونو او څنگلونو شتون د سمسورتيا او بڻڪلا لامل گرځي ڇي هم د خلکو د روغتيا لپاره گٽه لري او هم زموږ هيراد ته د نړيوالو سيلانيانو پام راگرځوي.

زموږ د هيواد خوره ميوې

زموږ د هيواد ٽولي سيمي د ميوه لرونڪو او نې ميوو ونو د روزلو لپاره مناسبي دي، مگر ڇڻي سيمي د ڇينو خانگرو ونو د ودي لپاره ډيري مساعدی دي، د مثال په توگه:

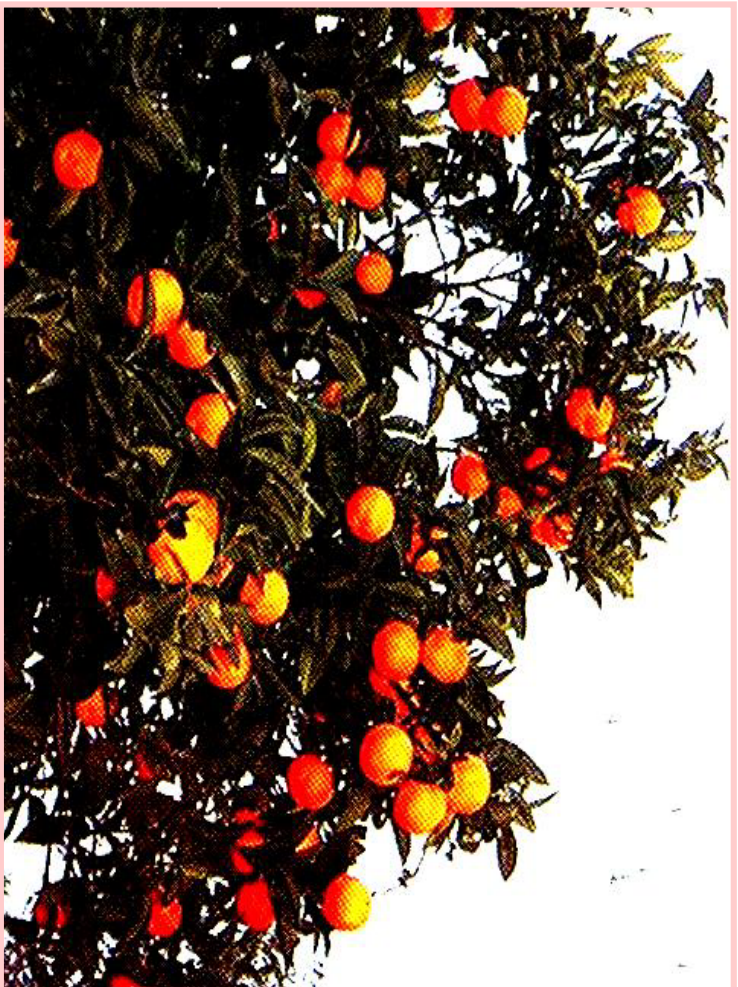
د زردآلو، شفتالو، ميوو او د ناڪو وني په بدخشان، غزني، ميدان وردگ،

لوگر، فرخار، اندراب، ايڪ تاشقرخان او په چاه آب کي ښه وده کوي. غوره انار، انځر او زردآلو په تاشقرخان ، ايڪ، نگاب، نجراب او قندهار کي. تور بي دانه خوره انگر په سان چارک، ميمه ، تگاو، قندهار، هرات او غزني کي؛ اعلا انار او د انگورو ډير ښه ډولونه په کندهار کي؛ د شلو څڼه زيات د اعلا انگورو ډولونه او نوري ميوې په هرات کي؛ په غزني او لوگر کي انگر او نوري ميوې؛ په غور بند، غزني، اروگان، تخار، ميدان وردگ، لوگر، او نورو خايونو کي. اميري زردآلو؛ د بسادامو مختلف ډولونه په پروان، استانف، کوهامن، گلدره، شکرده

او پنجشیر کې د انګرو مختلف ډولونه؛ توران او نورې مېوې شته. پیسته او بادام د بادغیس، هرات، سمنګان او بدخشان په غرونو کې؛ غوزان په پغمان، میلان وردګ، پکنیا، پکنیکا، شینوارو، د کونړونو او نورستان په غرونو کې؛ کیو، مالیه، نارنج او زیتون په ننگرهار او د هغه په خواو شاګې؛ د جلفسوزو وڼې د پکنیکا، پکنیا، خوست، کونړ او نورستان په غرونو کې ډېرې دي او ښه حاصل ورکوي.

د وڼو پېښې د غلو تر کولو

زموږ خلکو تجربې کوي او لېدلي يې دي که په ځمکو کې غنم، وربشې، جوار او نوري غلې دانې وکړي نو مجبور دي چې هر کال هغه ځمکې پورې او ماله کړي. تخم او کود (سرو) پکې وشيږي. کروندې خيشاوه کوي، خو خو واره اوبه ورکوي. دواېشي يې وکړي، چې په څو مياشتو کې د ځمکې محصول ورسوي؛ بيا يې لو کړي او په درمند کې يې غوږل کړي، له ډبرو لگښتونو او زحمتونو څخه وروسته له ځمکې څخه حاصل واخلي او معلومه هم نه ده چې وروسته له دومره خوراير هغه لگښتونه پوره کوي او له هغې څخه يې څه زياته گټه ورته پاتې کېږي که نه؟

لږه خواري او ډېره گټه

که چېرته په ځمکه کې نياگي کنټرول شي، په دور يا دريو کلونو کې مېوړته رسېږي او حاصل ورکوي؛ څنگه چې د هر کال په تېرېدلو سره ونه غيږي او رېښې يې په ځمکه کې نورې هم ښکته ځي نو د اوبو د نشتوالي يا کموالي په صورت کې ونه د خپلو رېښو په واسطه يوه اندازه اوبه د ځمکې له نم او رطوبت څخه چې د باران

او واورو له اوبو يې زېرمه کوي، جذبيوي او په هغو اوبو يې ميوه رسيري. په عادي ډول ونه له دور يا دريو څلو څخه زياتو اوبو کولو ته اړتيا نه لري؛ حال دا چې د څلو کروندې لږ تر لږه په کال کې له پنځو يا شپږو وارونه زياتو اوبو کولو ته اړتيا لري.

د ونيو روزنه

که څه هم د ونيو روزنه او پالنه هم ډېره خوراي، لکه د ونيو خواوشا بېل وهل، د اضافي څانگو پيرې کول، دوا پاشي او نور کارونه خوراي؛ خو دا خوراي او لگښتونه په کروندو کې د غښمو او جوارو تر زيارونو ډېر کم دي او هم په همسلي کارونو سره کېدلای شي چې د ونو لاس ته راوړني ډيرې بڼې او زياتې شي.

وکيل خانې مني

څنگه چې دا تجربه د ډاکټر عبدالوکيل خان په نوم يو وطن دوست انسان د قرغي، پغمان، ميدان بنسار، وردگو او لوگو په سيمو کې عملي کړه. ځمکې يې د هغوی له خاوندانو څخه په اجاره واخيستې او په دې ټولو ځمکو کې يې دوه ډوله (د سرو او زېرو) ميو نياگي کېښول. نياگي په څو محدودو کلونو کې غټ شول او مېرې ته ورسيدل او له جوارو او غښمو څخه يې څو واره زيات او فوق العاده حاصلات لاس ته راوړل چې نن ورځ د هېواد په داخل او بهر کې د وکيل خانې منو مېنه وال او پيرېدونکي لري.

د وکيل خانې منو ډولونه چې هريو يې خانه خوند او کيفيت لري د مالينگ، بيروتي، او نورو نومونو باندې يادېږي.

په غرونو کې د نيا لگيو کښېنول

طبيعي جوړښت لري چې په هر گوت کې د دښتو، درو، واديو، ورشوگانو څخه سربره په غرونو کې هم هر ډول ميوه لرونکي او بي ميوې ونې په خپله په طبيعي ډول له پخوا څخه شني شوي دي او هم خلکو په هر ځای کې نيا لگي کښېنولي، باغونه او څنگلونه يې جوړ کړي دي، لکه په شيخ علي، کشم او داسې نورو سيمو کې.

ځينې ونې او بوټه جوړه اړتيا لري، لکه زردآلو، شفتالو، آلبالو، گيلاس، توت او داسې نور. دا ونې خلکو په هغو ځمکو کې چې جوړې روانې او په لري، کښېنولي دي؛ خو ډېرې نورې ونې شته چې په لږو او بوټو باندې هم گوزاره کوي. ددې ونو ريښې په ځمکه کې ډېرې ښکته ځي او د هغو واورو او سارانونو له اوبو څخه چې په ځمکه کې زيرمه شوي دي، استفاده کوي. لکه: پسته، بادام، غوزان، ميسه، ناک، تاک، انار، سنجله او داسې نور؛ همدارنگه څيرۍ (بلوط)، شينې، ممانې او گورگوري د غرونو په گونگونو کې په طبيعي ډول راشنې کېږي، وده کوي او لوی څنگلونه جوړوي. ځينې کوچنۍ ميوه لرونکي ونې لکه قرفاقت، پخمن، زرشک، دولانه او داسې نورې هم په غرونو کې پخپله راشنې کېږي، وده کوي او که د هغوی ښه ساتنه وشي، گڼ باغونه به منځته راشي. لکه څنگه چې د«پخمن» په باره کې يو فولکلوريک بيت داسې ويل شوی دی:

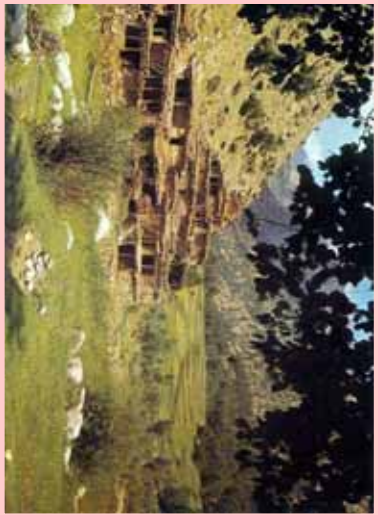
هوای ابر بهار - پخمن لب جوار^(۱)

۱- جويار، وټاله

مرغان هم باغونه جوړوي

د بدخشان ولايت د زرديو، سرغلام، شغنان، يفتلانو او درواز په ښکليو درو او په پهمان کې غوزان (چارمغز) کارغه او عکه (سپين او تور کارغه) کښيښوي.

کله چې د غوزانو د ونو مېړې پخې شي خرنگه چې ددې مېړې زړې ډېر غوړدي؛ نو د مرغانو ډېر خوښيږي، مرغان د غوز دانې په خپلو مښو کو باندي راشو کوي او له پاسه يې د ځمکې پر لور په لويو تېرو باندي را غورځوي. غوز ماتېږي زړې يې راوځي او مرغان يې خوري. کله چې يې څو دانې و خوري او ماړه شي، بيا لسگونه دانې توري راشو کوي او په هرځای کې يې تر خاورو لاندي زېرمه کوي چې وروسته يې بيا و خوري؛ خو وروسته بيا دغه د پټ کړي شموري غوز ځای له مرغه څخه ورکېږي او په دې ډول د غوز نياگي يو کال وروسته راشين کېږي.

غړني ناک او انگور

د بدخشان د (يفتلانو، شهر نرگ، درواز، خواهان) په غرونو کې د ښکندې او قېم په نومونو يړ ډول ناک پخپله راخېژي چې مېړه يې سخته او کلکه ده. خلکو د باغي ناک غرقه (پلېوک) له هغو سره پيوند کړي دي چې د هغې حاصلات عينا د باغي ناک غوندي خواره او اوبجن دي.

د پستي ځنگلونه

د پستي ځنگلونه د بادغيس، هرات، سمنگان او بدخشان په غرونو کې په طبيعي ډول له پخوا څخه موجود وو. په ځانگړي توگه د بادغيس د غرونو (پسته ليق)، هر کال چې په تاگلي موسم کې کله د پستي شول (ناغه) ماته شي د سيمې له

خلاکو څخه سربره د گاونډيو ولايتونو خلاک هم ورځي او د بادغيس له غرونو څخه ځانته پسته راټولوي. څرنگه چې پسته ارزښتناکه ميوه او قرۍ خواړه دي او هم سوداگريز او اقتصادي ارزښت لري؛ نو په دې وروستيو وختونو کې زموږ د هېواد د ډېرو سيمو خلاک په اوارو ځمکو، دښتو، خوډيو او غرونو کې د پستي د ونو د تکثير لپاره لاس په کار شوي او ښي نتيجه يې ترې اخيستي دي.

د يادونې وړ ده چې پسته نرينه او ښځينه بيلا بيلې ونې لري.

د بادام څنگونه

د بادام څنگلونه د سمگان، کشم، فخر، تاشقرخان، بدخشان، هرات او د هېواد د نورو سيمو په غرونو کې خلاکو لېدلي دي چې پخپله په طبيعي توگه له پخوا څخه شته شوي دي؛ نو په پام کې لري چې په ټولو دښتو او غرونو کې د بادام او همدارنگه د سينځلو، ميو، ناکو او نورو ميوو نياگي، کښېنوي، د يوه يا دوو کلونو څخه وروسته د اوبو کولو او د نياگيو په بيخونو کې د دوکو منگيو د ښخولو په طريقه په لږ لگښت او خواړۍ سره زياتي گټې لاس ته راوړي.

نخلستان

د هېواد په غرنۍ سيمو د دل آرام او سيستان په خواو شا کې د (خرمايق) يا خرمازار يعنۍ د نخلستان په نوم يوه سيمه ده. له نامه څخه يې معلومېږي چې هلته پخوا د خرما ونې ډېرې وې. د دې خبرې د ثبوت لپاره زموږ د هېواد د غزنوي شاهنشاهي مؤسس ناصرالدين سيکښگين هغه کيسه چې خپل فيليان ته يې په دې سيمه کې د يوه بزگر د خرما په شوکولو او خپلولو په سبب سخته سزا ورکړې وه، ښه مصداق دی.

د فرخار او نورستان بي دانه توت ډېر اعلا دي. د جرم بي دانه توت ډېر خواړه او اوبجن دي او خاص خوند لري. د تېشکان بي دانه توتان د غخي گوتي په اندازه دي. د دې توتانو خوند او لذت د نورو ځايونو تر توتانو ډېر ښه دي.

زموږ د هېواد په شغنان ، درواز، ميسان وردگ،

کونړ، پغمان، لوگر، پروان، کاپيسا، ننگاب، نجراب، غزني، پنجشېر، لوگر، هرات، دروشي، خيخان او نورو ځايونو کې توتان او شاهتوت ډېر پيدا کېږي چې په پنجشېر، شغنان، اوردواز کې سپين توتان په ژرندو باندې اوږه کوي او د ژمي د خوراک لپاره يې په کندوانو کې ساتي د تلخان په نامه يې يادوي. په شغنان کې چې کله توتان پاڅه شي، هره ورځ تر ونو لاندې ځمکې جبارو او پاکوي. جبران او نور څاروی په قطعی توگه نه پرېږدي چې تر ونو لاندې وگرځي او ځمکه او باغ ککو کړي.

ځينې وخت توتان يا د توتانو اوږه (تلخان) له چارمغز سره يوځای په هاوگ کې ټکوي چې ډېر خوندور خواړه ور څخه جوړېږي او هغې ته (شکر پرستک) يا لچانک وايي.

مرغزوي ناک

په شغنان کې يو ډول ناک دي چې د((مرغزوي ناک)) په نوم شهرت لري. د هغې شکل په سلو کې اتيا د هيلې، د بچي غونډې دی چې پخپله مینو که باندي د وني په شاخ پورې نښتي وي.

پخناک او سيب رخش

د بهارک، فرخار او اندراب پخناک، ميه او شفتالو د خوند، لطافت، جسامت او د اوبو درلودلو له پلوه ساری نه لري.

د يادونی وړ ده چې په ټول افغانستان کې ښي مغي روزل کېږي.

د لوست نوي اصطلاحات

هوڅو – عزم	تصميم
ورانول	تخريب
بنیاد گدار – بنسټ ايښودونکی	مؤسس
راغوښتل – راوستل	جلب
نازکي	لطافت
مثال	ساری
ښه بوی لرونکي.	مطرې

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وروېشل شي او هره ډله دې د مختلفو مېرو لست جوړ کړي. د

مثال په ډول:

نازه مېوي

هغه مېوي چې وچيلای شي

د پخو سيمو مېوي

د گرمو سيمو مېوي

پوښتني

- د کابل، غزني، پکتيا، پکتیکا، خوست او لوگر ولايتونو د مېرو لست جوړ کړئ.

- انار، انگور، زردآلو، شفتالو او اعلا ناک زموږ د هېواد په کومو ولايتونو کې توليدېږي؟

- په ۱۳۸۷ هـ. ل. کال د کابل په ښار کې د انارو نندارتون جوړ شوی و او زموږ د هېواد انار په نړۍ کې په لومړۍ درجه انارو کې پېژندل شوي وو. تاسې په دې هکله څه نوېستونه او وړاندیزونه لرئ؟ چې زموږ د هېواد انار د نړۍ په بازارونو کې وپېژندل شي او ښه پيرونوډونکي پيدا کړي.

- په ننگرهار، کونړ، او لغمان کې کومې مېوي توليدېږي؟

- جالغوزي زموږ د هېواد په کومو ولايتونو کې پيدا کېږي، او د جالغوزو د ترويج او تگيږ لپاره کوم وړانديزونه کوئ؟

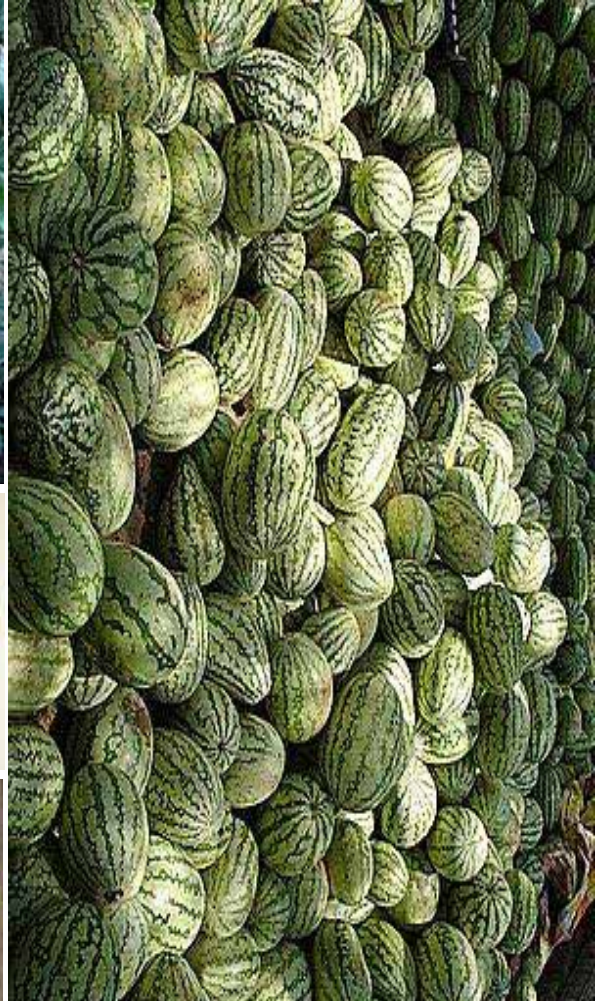
- د نيالاگيو کښېدل او د باغونو او څنگلونو جوړول کومې گټې لري؟ په تفصيل سره يې ولېکئ!

- تاسې څو ډوله خټکي پېژنئ؟ ډېر خټکي د افغانستان په کومو ولايتونو کې کرل کېږي؟

- که د امام جان، چاه آب او د خان آباد (قندک) خټکيو لپاره بهر ته د لېږلو زمينه برابره شي څومره اقتصادي گټې به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو کورنيو څخه د هېواد د خټکيو په باب پوښتني وکړي او راغونډه شوي معلومات دې په خپلو کتابچو کې وليکي، په راتلونکي ساعت کې دې له ځانته سره راوړي او په ټولگي کې دې وولايي.

درملې بوټي

درملې بوټي کوم ډول بوټي دي؟

زموږ گران هېواد افغانستان چې د ځمکې د کُرې په معامله سیمه کې پروت دی. ډېر ښه او هر ډول اقلیم لري. خوږگه چې ډېرې برخې یې غرنۍ دي او دا غرونه په خپلو لوړو برخو کې

داسي واورې او کنگلونه لري چې هيڅ نه اوبه کېږي اوزمور د هيواد د مستو سيندونو؛ لکه د کټي، لغمان، تگاب، آمو، هيرمند، ارغنداو، هيرورد، مرغاب، بلخاب او د کورکچي د اوبو سرشاره سرچينې جوړوي. د دې سيندونو او پريمانه اوبو شتون دی چې بېکلي شنه فصلونه، مروطه (لمده) هوا او سلگونه ډوله طبي بوټي په غرونو او دشتو کې راشنه شوي دي چې د نباتي دواگانو لويه خزانه يې جوړه کړې ده. دا ټولې زمرد طبيعي پانگې دي چې په لاندې ډول بې د بېلگو په توگه د يو څو نومونه يادوو:

د درملې يا داروې بوټو ډولونه

زعفران، زنګی (شنه، سپينه او توره زيره)، خورډولې، کچماچو(پا کرمچو) سپيلني، خيروگل (ختمي)، اسفوزه (سيفول)، خاکشیر (پا چينچي)، رېدي، تروکي، غرني بادبان، بنگ دانه، سونډ، غاټول (خاتول) کاسي، غواژي، تباشير، نانگان، بارتنگ، سپرکي، ترنجبين، د چای بوټي، اربړه(توره - زېړه)، مرخټي او داسې نور.

څنگه چې د دې داروې بوټو ډېر ډولونه په کروندو او ځمکو کې د کرنې وړ دي نو موزېسي زعفران د نمونې په ډول معرفي کور چې دا گټور او ارزښتناکه بوټی هر څوک ويټزني.

زعفران

زعفران يو داسې بوټی چې گلان يې بنسکلي، بنفش او ارغواني رنگ لري. د زعفران غوټه سخته، گرده او غوړبنډه ده چې د نازکو قهوه يي رنگو پوښونو په واسطه پوښل شوي ده. د زعفران بوټی د لولې په شان درې څانگې لري. موټني څانگې يې په درې واړو سرونو کې درې غوټې لري او نارنج ته ورته زېړ رنگ لري. معطر او قوي بوی او لږ تيز خوڼد لري چې د خوراک، رنگ او د عطر په مقصد ترې کار اخيستل کېږي.

زعفران

د زعفران طبي ارزښت

زعفران زموږ د هېواد په غرونو او دښتو کې شنه کېږي. دا بوټی د انسان د بدن د سلامتی او قوت لپاره ډېر ښه ګټور او د درملنې لپاره له ډېرو ښو بوټو څخه دی. زموږ خلک چې د زعفران په طبي او اقتصادي ارزښت پوره شوي دی نو په خپلو ځمکو کې یې د هغو په کرلو لاس پورې کوي؛ لکه څنګه چې د هرات کروندګرو په ۱۳۸۸ هـ. ل. کال پریخپله دره سوه هکتاره ځمکه کې زعفران کوي، بهر ته یې صادر کوي او ډیره لوړه ګټه یې ترې لاس ته راوړي ده. د راپورونو په اساس په نړیوالو بازارونو کې د هرات د زعفرانو جنسیت او کیفیت د ګاونډیو هیوادونو د زعفرانو تر جنسیت او کیفیت ډېر ښه او اعلا ثابت شوی دی.

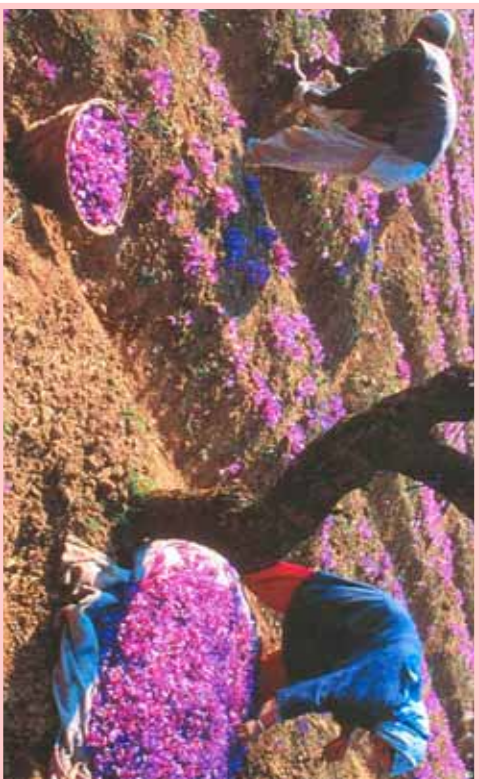

د زعفرانو اقتصادي ارزښت

د زعفران بوټی ډیر زیات اقتصادي ارزښت لري لکه څنگه چې د هرات پر کیلو گرام زعفران د امریکې متحده ایالاتو، عربي متحده اماراتو، ایتالیا او د هسپانیې هیوادونو په بازارونو کې د شپږ زرو څخه ښو لي تر او زرو امریکایي ډالرو چې له (درې سوه زرو څخه تر درې سوه پنځوس زرو افغانیو سره برابره وي) خرڅ شوي دي.

زعفران د کوکنارو، تنباکو او له بڼگ داني څخه زیات ارزښت لري، نو ځکه یې دهرات، فاریاب او کاپیسا ولایتونو د بزرگو (نارینه او ښځو) پام ځانته را اړولی او هغوی د دې گټور بوټي په کرڼه لاس پورې کړی دی.

څنگه چې زموږ په ټول هېواد کې زیات خلک زعفران پیژني او د هغې په درملنې او اقتصادي ارزښت باندې

یوه شوي دي نو ټول دا هودو کړی چې په خپلو کورونو او ځمکو کې زعفران، زنگی او داسې نور گټور درملې او اقتصادي بوټي وکړي چې ډیرې اقتصادي گټې ترې لاس ته راوړي.

په تورلگي کي فعالیت

- زده کوونکي دې په دوه ډول وروپنل شي. يوه ډوله دې د هغو بوټو نومونه لست کړي چې په کتاب کي مو ولوستل او بله ډوله دې د هماغو بوټو نومونه لست کړي چې په کتاب کي يې نومونه نشته.

پوښتي

- زعفران کوم ډول بوټي دی؟ او زموږ د هېواد د کومو ولايتونو خلک يې کړي؟
- د زعفران اقتصادي گټي څومره دي؟
- له يوه جريب څمکي څخه څومره زعفران لاس ته راځي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو څخه د درملې بوټو د نومونو پوښتنه وکړي او هغه دې لست کړي او د بسونکي په لارښوونه دې د هغو په هکله معلومات ورکړي.

اوه وپښتم لوست

مېلي او د جهان گردۍ رابښکون او زمور د هېواد فرهنگي ميراثونه

مېلي

- تفریح او مېله د انسانانو د جسمي او روحي پیاوړتیا لپاره څه اغېزه لري؟

بند امير
(پاميان)

زمور گران هېواد افغانستان يو غرنی هېواد دی. د غرونو لوړې څوکي يې په دایمي واورو پټي دي چې دا واورې د ډبرو اوبو او مستو سيندونو د بهېدلو لامل او سرچینې گرځېدلي دي. دغو جگړو غرونو، سيندونو، درو، دښتو، پراخو او شنو ورشوگانو، زمور هېواد ته طبيعي ښکلا او ښايست ورکړی دی چې دې ښکلا او ښايست د بهرنیو نړيوالو سيلانیانو پام ځانته را اړولی دی.

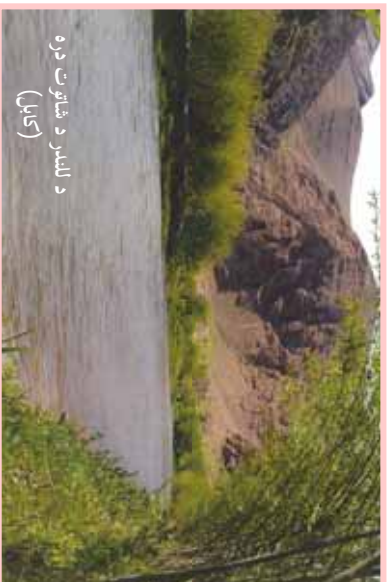

که څه هم زموږ د هېواد ټولې سيمې ډېر څړوي (آبشارونه)، دښتې، شني درې، د مېلو ځايونه، او سيل ځايونه لري؛ خو بيا هم په هره سيمه کې په زړه پورې تفريحي ځايونه شته چې په مختلفو موسمونو کې خلک هغو ځايونو ته ورځي، مېلې کوي او خپل فارغ وخت په خوشحالي تېروي. د کابل د مرکزي حوزې په چارچاپير او په نورو ولايتونو کې د مېلو مشهور ځايونه عبارت دي له:

د بابرشاه بڼ، د چهلستون د ماف، بڼ، د شهر آرا بڼ، د جهان آرابڼ، د لالدر د شاه توت دره ، گلباغ، پغمان، د قرغي بند، استاف، گل غونډۍ، صياد، گلپهار، سالگ، پنجشېر او داسې نور.

پخوا به د کابل د بنار کسبگرو په ډوله بيزه توگه باغ لطيف، د خواجه صفا ارغوان زار او د سيل نورو ځايونو ته تلل او مېلې به يې کولې.

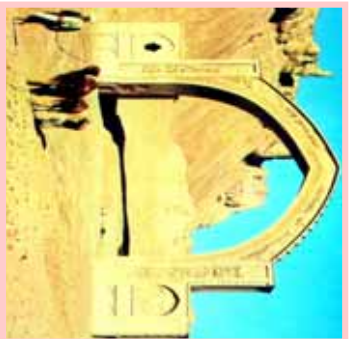
د هېواد په شمال او شمال ختيځ کې پامير، د ورسج او فرخار بڼکلې تگاو او درې، اندراب، بدهخشان، تاشقرخان، سمنگان، د فارياب او د بادغيس کوهستانونه، دهميواد په غرب کې د هرات بېلا بېلې سيمې؛ لکه په کوه زنجيرگاه کې د تخت صفر په نوم د سيل او تفريح ډېر بڼکلې ځای، پل مالان، د خواجه عبدالله انصاری آرامگاه،

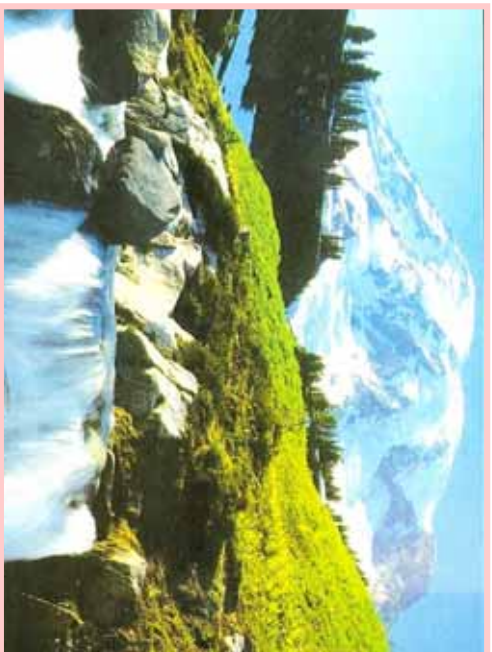
خواجه خانان، او داسې نور ځايونه. په جنوبي سيمو کې د پکندا د گيو څنگلونو غونډۍ سيمې. دهميواد د مشرفي سيمو په ننگرهار کې د سراج‌العمارت، د امير شهيد بڼ، د بهسود پل، د مملي بڼ، موی مبارک، په کونړ او نورستان کې له څنگلونو څخه ډکې درې، د سيندونو په زړه پورې شني غاړې، په لغمان کې د کله گوش بڼسکارځي، زور اليشنگ^(۱) او د هغې د سيندونو شني غاړې، د مرکزي افغانستان پراچي او غونډۍ سيمې، باميان او دره اجر چې په هر ځای کې د مېلو او د سيل ځايونه د روانو اوبو چټي او د بودا تاريخي مجسمې لري چې

^۱- بيايي چې په اصل کې (ايل نشين) وي.

خلک په ډیر شوق دې بڼکلی او باطراوته سیمو ته د تفریح او سیل لپاره ورځي او دې سیلونو او مېلو ته له نيزه بازی، اتڼ، چوگان بازی، او داسې نورو لویو سره نور زیات خوند ورڅښي. له نیکه مرغه زموږ په هېواد کې په زړه پورې تاریخي، متبرکه ځایونه او بڼکلي جیوانونکي طبیعي مناظر ډیر زیات دي، لکه په هرات، غزني، بلخ او مزار شریف، آی خانم، د فراه او سیستان وادی، بامیان، بدخشان، کندوز، کابل، سمگان او ایبک، کندهار، ننگرهار، کونړ، لغمان، پکتیا، پکتیکا او داسې نور چې په هغو کې زموږ د هېواد د پاچاهانو او امپراتورانو لکه میرویس نیکه، احمد شاه بابا، سلطان محمود غزنوي، ظهیرالدین محمد بابر، شاهرخ میرزا، شهزاده بایسنغر میرزا، د ملکه گوهرشاد بیگم او داسې نورو تاریخي او فرهنگي میراثونو لویې خزاني شته چې د سیلابیانو د لیدلو او سیل لپاره ځانگړی رابڼکون لري، ډیر په زړه پورې دي.

طاق بستم

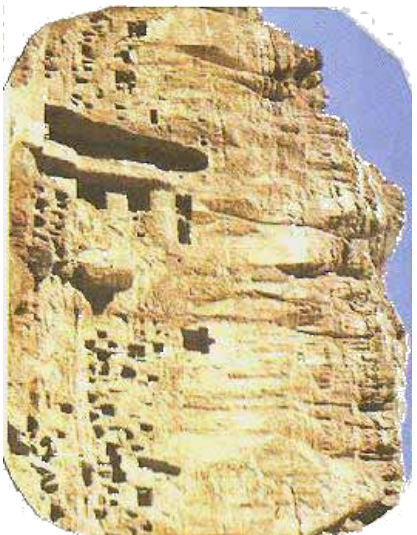

بڼکلی طبیعت او غرونې

د سلطان محمود غزنوي آرامگاه
(غزني)

که چیري لازم تدارکات او آسانتیاوي لکه پاخه (اسفالت) شوي سرکونه، هوټلونه، بنه امنیت او داسي نورې لارې چارې برابرې شي، په يقيني توگه چي په کال کي به په مليرنونسو والسه له دې لارې زموږ د خلکو لاس ته ورشي او د هېواد د اقتصادي برخي په بنه کېلو او ودانولو کي به لويه اغيزه ولري.

باميان

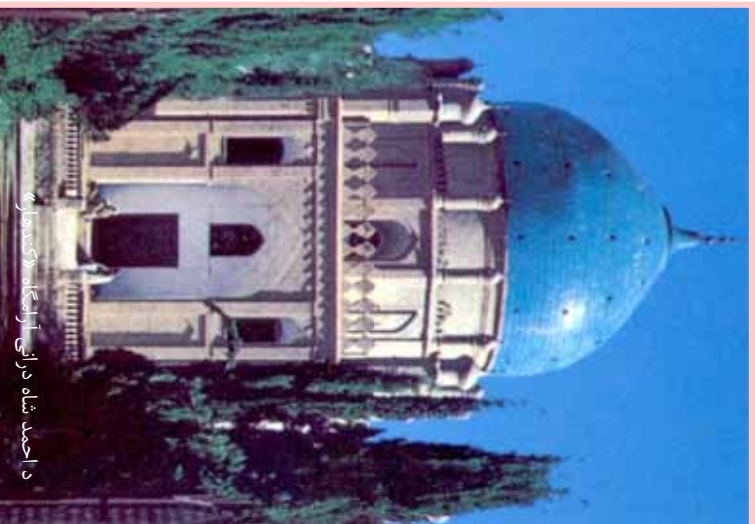
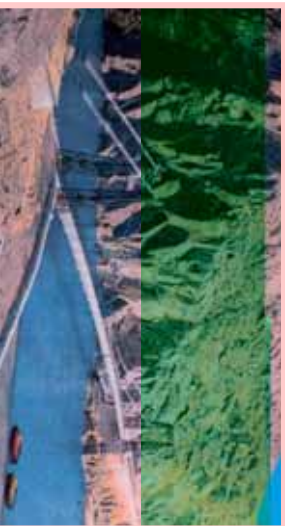
پامير

د جام مينار

د کابل ښارحصار

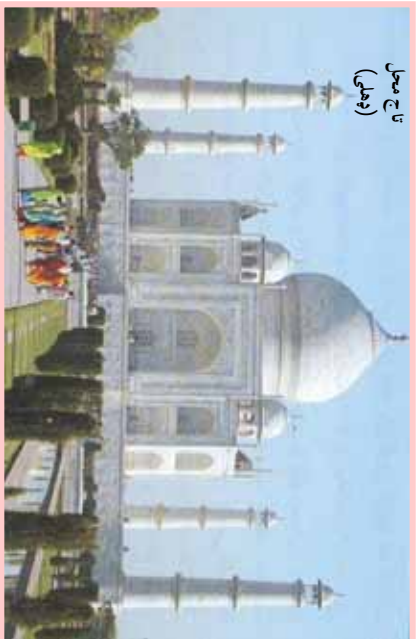

د احمد شاه دراني آرامگاه «کهنه سبز»

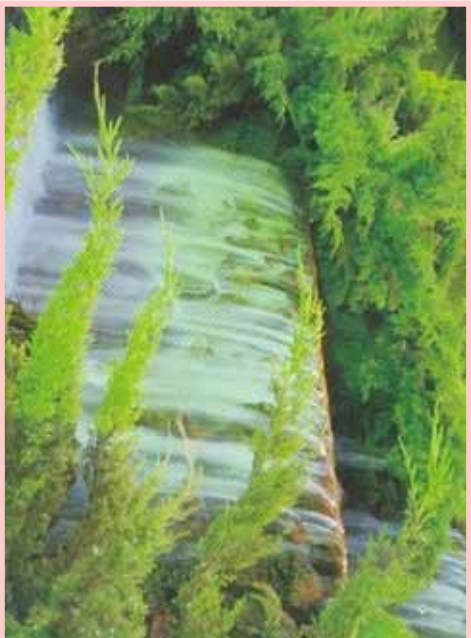

د دارالامان مینا (کابل)

د نړۍ د جهان گردۍ رابښکون

باید په یاد ولرو چې نن ورځ د نړۍ په جوړو هیوادونو لکه سویس، ایټالیا، د امریکې متحده ایالتونه، ترکیه، مصر، ایران، هند، سعودی عربستان، چین او داسې نورو کې توریزم او جهان گردې د اقتصادي

تورخو نیو له جوړو عاید راوړونکو صنعتونو څخه ده. د نړۍ خلک له سیاحت او سیل سره مینه لري او غواړي چې تاریخي ځایونه او عجایبات ورنیږي. د بشارونو له گټې گونډې او له ککړې هوا څخه لرې په شتو تازه ځنگلونو، غرنیو سیمو او ښکلو مناظرو کې خپل وخت په هوساینې او خوشحالی تیر کړي.

د بگ بین د ساعت برج «لاہور پاکستان»

د ایفل برج «فرانسہ»

بہ اروپا کی زرہ ماٹھ

بہ اروپا کی زرہ ماٹھ

(چین)

په اروپا کې زړه ماڼۍ

د لوست نوي اصطلاحات

خړ ځايونه
نا آشنا، جيرانو نكي شيان او ځايونه

ورشوگانې
عجائبات

په ټولگي کې فعاليت

- خړ زده کوونکی دې د ټولگي مخې ته راشي او زموږ هېواد ته د سيلاښانو د پاملرنې او توجه د جلبولو لپاره چې کومو آسانتياوو او هلو ځلو ته اړتيا وي، د هغو په باب دې خپل وړاندیزونه او نظرونه بيان کړي.
- پوښتنې
- د هېواد د لوړو غرونو او اوږدو سيندونو نومونه واخلي؟
- د پدېشنه آښار، د شپوې جهيل، او د سيستان جهيل زمونږ د هېواد په کومو ولايتونو کې موقعيت لري؟
- د کابل ښار او د هغې شاوخوا د تفريح ځايونه کوم دي؟
- کورنۍ دنده
- زده کوونکي دې د خپلو ولايتونو او ولسواليو د کلتوري ميراثونو، د طبيعي منظر او د سيل د بسو ځايونو په باره کې معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

د شپږم څپرکي لنډيز

زموږ د هيواد په سلوکي اتيا خلک په کرهڼه، مالدارۍ او باغوانۍ بوخت دي. څرنگه چې وزې او ميري هر وخت پيايي د ځمکي واينه او ځنگلونه خوږي او له منځه يې وړي؛ نو لدې کبله زموږ خلکو هوډ کړی دی چې د وزو او ميرو پر ځای اصلاح شوي غواگانې، چرگان او کبان، وروزي؛ څرنگه چې خلک پوهيري چې د ونو کښېدل، د باغونو او ځنگلونو منځته راوړل هم د اقتصاد او هم د ژوند د چاپيريال او د سيمي د بيايست له پلوه ډير ارزښتناک او مهم دي؛ نو په دې اساس زموږ خلکو د ونو کښېدل، د باغونو او ځنگلونو جوړولو ته پاملرنه کړې ده.

زموږ په هيواد کې ډيري په زړه پورې اعلى ميوې لکه مڼې، ناک، زردآلو، شفتالو، غوزان، توت، انار، انگور، پسته، بادام اوداسې نورو پرېمانه ډولونه هم په دښتو او هم په غرونو کې توليد او روزل کېدلی شي. په لږه خواړۍ سره دونه حاصل دغلو په پرته ډير ترلاسه کېږي، لکه څرنگه چې ډاکټروکيل خان دغه تجربه د پغمان، ميدان وردک او لوگر په ځمکو کې تر سره کړې ده او ډير فوق العاده حاصل يې ترې لاس ته راوړی دی.

زموږ د گران هيواد په تودو او يخو سيمو کې د ميوو بېلابېل ډولونه توليدېږي. ان تردې چې د دل آرام په سيمه کې د خرما ونې شني کېږي او حاصل ورکوي. د بدخشان غرونو کې، د ميدان وردک، پغمان، لوگر، هرات، نورستان او نورو ځايونو کې د غوزانو ونې راختلې دي چې هغه کارغانو او مکې کښېږلي دي. په دې ډول چې غوزان د راتلونکي وخت د خوړلو لپاره د خاورو د لاندې پټوي خو وروسته بيا د هغې ځاي ترې هېرېږي چې هماغه غوز په بل کال کې راشين کېږي.

زموږ د هيواد په ډيرو سيمو کې ناک، انگور، غوزان، پسته، بادام، مڼې، قره قات، گورگري او نوري ميوې په غرونو کې په للمي ډول راخېږي او دهغې جرړې يا ريښې د واورې او باران د زېرمه شوو اوبو څخه او په جنوبي خپل ژوند ته دوام ورکوي او ډير کلونه پرته له خواړۍ څخه حاصل ورکوي.

له دې کبله زموږ خلکو اوس باغدارۍ او ځنگل دارۍ ته ډيره پاملرنه کړې ده او دهغې څخه يې ډيري بڼې نتيجې لاس ته راوړي دي؛ څرنگه چې ونې سربيره د ميوو او لرگيو د ژوند چاپيريال بيا پياوړتيا او پاکوي.

جرړې او بڼې يې د ځمکې د خاورو ساتنه کوي او د ونو غونډ د شاتو د مچيو ضوره خواره دي چې دهغې څخه شات لاس ته راځي.

اووم څپرکی

د ملی هویت پدیدې، رمزونڼه، نښې (سمبولونه)

د اووم څپرکي موخي

زده کوونکي پوهیږي چې زموږ هیواد یو کرنیز هیواد دی، ددې مناسبه او معتدله هوا د هیواد په ډېرو سیمو کې د ډول ډول ونو د پیدایښت او ودې لامل ګرځېدلی ده؛ په دې ډول زموږ د هیواد ډېر خلک د کرنې، مالدارۍ او د باغدارۍ سره سروکار لري او ددې لارې څخه ښه ګټه لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې په هیواد کې د کرهڼیز کیدلو ارزښت ته مخه وکړي او د باغدارۍ، د څنګلونو جوړولو، تفریحي ځایونو او د ژوند د چاپیریال د ساتنې مفکوره دې پیدا کړي. زده کوونکي دې وپوهیږي چې زموږ په هیواد کې د زرګونو تاریخي او لرغونو میراثي ځایونو په خوا کې د څنګلونو او تفریحي ځایونو جوړولو، د توریزم د صنعت او د نړۍ د سیلابیانو د پام را ګرځولو د ودې سبب ګرځي چې د دې لارې څخه به زموږ هیواد والو ته ډېرې ګټې په برخه شي.

بیرغ، ملي سرود او نښي

- تاسي کوم وخت درې رنگه ټوکر چې د هغې په منځني برخه کې سمبول وي او د یوه لرگي په پورتنۍ سر کې خړول شوی وي، لېدلی دی او که لېدلی مو وي وواياست هغه ټوکر چې په دې شان جوړ شوی وي، څه نومېږي؟

- زموږ د هېواد په لویو رسمي غونډو کې لومړی د قرآن شریف تلاوت کېږي او له هغې څخه وروسته یو سرود خړول کېږي، هغه سرود کوم دی؟

د هر هېواد بیرغ د هغې د تېر شوی تاریخ څرگندوی او د خلکو د هویت د پېژندنې بیانونکی دي.

زموږ گران هېواد افغانستان چې د تېرو پېړيو په اوږدو کې ډېر خلاصه تاريخ لري او تراوسه پورې خپل بېرغ او خانگړی ملي سمبول او رمزون نه لري.

د تاريخ په مختلفو دورو کې د خپل هېواد بېرغ گورو چې څه منشا لري؟ او کوم بدلونونه يې لېدلي دي؟

په تېرو وختونو کې زموږ په بېرغ کې بدلونونه

د انبي هجري پيړۍ (د ابو مسلم خراساني له زماني) څخه نيولې، د افغانستان بېرغ تور رنگ درلوده چې د دوه سړي نيزي په څرکه څرېده.

په لسمه او يوولسمه پيړۍ (د غزنويانو په دوره کې) د افغانستان بېرغ د زمری نښه درلودله او د شاهي بېرغ رنگ سور و. په پنځلسمه پيړۍ کې رسمي بېرغ زرنگار و. له هغې څخه وروسته په اته لسمه پيړۍ د احمد شاه ابدالي په زمانه کې تر نولسمې پيړۍ پورې رنگارنگ بېرغونه دود وو. په نولسمه پيړۍ کې يو ځل بيا د افغانستان د بېرغ رنگ تور او دهغي سمبول (نښه) (محراب، مېږ، توره او ټوپک) شو. د شلمې پيړۍ په (۱۹۲۸م). کال کې د هيواد د لويې جرگې له خوا د بېرغ رنگ (تور، سور، شين) او د هغي سمبول (خر او لمر) وټاکل شو.

په ۱۹۲۹م. کال کې بيا له سره د بېرغ نښه محراب، مېږ او د غنم وړی وټاکل شو. د مرحوم محمد داوودخان د حکومت په وخت کې د بېرغ په نښان باندې (عقاب) ورزيات شو، چې محراب او مېږ په نامحسوس شکل سره د عقاب د ټپر او سيني په برخه کې ځای درلوده. د نور محمد تړه کې د حکومت په وخت کې د افغانستان بېرغ يو سور رنگي ټوک و چې په منځ کې يې د «خلق» کلمه لېکل شوې وه. د هغه څخه وروسته د افغانستان بېرغ څه بدلونونه ولېدل ترڅو چې د استاد برهان الدين رباني د دولت او مجاهدينو په وخت کې د افغانستان بېرغ له پورته څخه په بنسکه (تور، سپين، شين) رنگونه درلودل او نښان يې محراب او مېږ او په دواړو څنډو کې يې د غنمو دوه وړي وو.

د طالبانو د حکومت په وخت کې د افغانستان د بېرغ رنگ ټول سپين و او د (لا اله الا الله محمد رسول الله) مبارکه کلمه يې په منځنۍ برخه کې لېکل شوې وه.

زموږ د بیرغ منشأ

زموږ د بیرغ نښې چې له تېرو زمانو څخه راهیسې زموږ د خلکو د فرهنگ، ملي ځانګړتیاوو، مسلمانۍ، دین دوستۍ، وطن دوستۍ، میراثي، شهامت او سلحشورۍ ممثله او څرګندونکې دي، دا نښې زموږ په ملي بیرغ کې په لاندې ډول ښودل شوي دي. نور رنگ د خپلواکۍ د نه درلودلو نښه، سور رنگ د آزادۍ غوښتنې او جنگونو نښه، سپین رنگ د سولې غوښتنې او شین (زرغون) رنگ د خپلواکۍ نښه ده. د زمري نښه د زړه وړتیا، توره او ټوپک، د جنگ غوښتنې، زړه وړتیا او عقاب ډلور همت نښه ده.

جومات، محراب، مینږ، د الله اکبر او توحید مبارکې کلیمې زموږ د خلکو د مسلمانۍ او اسلام غوښتنې نښې دي.

د غنمو وړۍ نښې چې زموږ هېواد یو کرهڼیز هېواد دی. غر او (لمر د ختلو په حال کې) د دې مطلب څرګندونکې دي چې توره دوره په ختمېدلو او روښانه دوره راتلونکې ده. زرنگار بیرغ په پېڅلمه پېړۍ کې دا حقیقت څرګندوي چې زموږ ګران هېواد په هغې دورې کې یو پرمخ تللی هېواد و، پوهنې او ښکلو هنرونو تکامل موندلی او خلکو په هوساینې ژوند کاروه.

زموږ د بیرغ اوسنی رنگ او نښان

اوس د افغانستان د بیرغ رنگونه په ترتیب سره (نور، سور او شین) یو د بل په څنګ کې ځای لري او نښان یې همغه محراب، منبر او په دواړو خواوو کې یې د غنمو دوه وړې دي. د افغانستان بیرغ، په کابل ښار کې د جمهوري ریاست په مقر د ارګ د یوه برج په سر، د پارلمان، د ستري محکمې په ماڼیو باندې، همدا ډول په وراز تخانو، په ټولو دولتي موسساتو او ادارو، پوهنتونونو، مکتونو، مدرسو، د هیواد په مرکز او ولایتونو، په ځانګړې توګه د رسمي وختونو په لړ کې، په بهر کې د افغانستان په سفارتونو، قونسلګریو او په سیاسي نمایندګه ګیو کې او دغه راز د ملګرو ملتونو په سازمان کې، تل ریږي.

هغه بیرغ چې د ملي دفاع په وزارت کې دی، له قیمتي او ښکلي توکر څخه جوړ او په هغې باندې د قراکریم مبارک آیینه هم ګڼل شوي دي د (علم مبارک) په نوم یادېږي. علم مبارک په یوې توشین شوي پایه باندې چې د دوو یا دوه نیم مترو په اندازه ده، نښلول شوي دي

چي په څو که کي يې يو جلد قرآنکریم د پيرې کورچي، بڼکلي، جمعي په منځ کي اېښودل شوی دی.

د هيواد د آزادۍ په جشن کي د اردو قطعانو د رسم گذشت مراسم د لوړ (د مشرانو لپاره لوړ ټاکل شوی ځای) له مخي څخه چي د هيواد د دري وارو قراور ارکان، کورديپلوماتيک، او نور مشران حضور لري، علم مبارک په ځانگړو مراسمو سره تېرېږي.

د افغانستان ملي سرود

د افغانستان ملي سرود په پښتو ژبه د (الله اکبر) او د افغانستان د نوم له ذکر سره په لاندې ډول دی:

دا وطن افغانستان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولي، کور د توري	هر بچي يې قهرمان دی
دا وطن د ټول کور دی	د بلوڅو د اوزبیکو
د پښتون او هزاره وو	د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوردي	پاميران، نور ستانيان
براهوی دی، قزلباش دي	هم ايماق، هم پښه بيان
دا هيواد به تل څلېږي	لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کي د آسيا، به	لکه زړه وي جاويدان
نوم د حـق مـودى رهبر	
وايو «الله اکبر»! وايو «الله اکبر»	

په ملي سرود کي ويل شوي دي چي دا وطن د افغانستان د ټولو خلکو، د بلوڅو، اوزبیکو، پښتنو، هزاره وو، ترکمنو، تاجکو، عربو، گوجرو، پاميرانو، نورستانيانو، برهويانو، ايماقانو او پښه ييانو گور دی.

د دې قومونو پيلداينست منشا او سکونت په دې هېواد کي دی. په دې کي د ملي يـووالی او قوت رازونه دي چي د سرود د غږولو په وخت کي ټول اقوام په دې کي خپل ځانونه وښي او د هغې په اورېدلو ټول د غور او وياړ احساس کوي. ملي سرود د هر افغان د زړه آواز، د ملي عواطفو رڼا، هيواد پالنه او هيواد سره مينه او محبت دی.

د رسمي مراسمو او غونډو د پرانیستلو په وخت کې لومړی د قرآنکریم تلاوت او دعا کېږي او بیا ملي سرود غږول کېږي. ټول یې د احترام لپاره له خپلو ځایونو څخه اوچتېږي او په سکوت سره هغه اوري، همدا رنگه بهر ته زموږ د هیواد د جمهور رئیس د سفر په وخت او یا زموږ هیواد ته د بهرنیو دوستو هیوادونو د زعامو د مسافرت په وخت د هغوی په حضور کې د دواړو هیوادونو ملي سرودونه غږول کېږي.

سمبولونه او ملي رموزونه

سمبولونه د هرې ملي پدیده د منطقي شتون او ملي هویت څرگندونکي ښيي دي. په ټیرو دورو کې د بیرغ ډولونه، ملي بیرغ، د پوهني سمبول، د ملي شورا سمبول، د افغانستان بانک سمبول، بانکو ټوټه، مسکوکات، ښانونه، د (بناوالي)، د سرې میاشتي، د ملي اردو، د ملي پولیسو سمبول، د استقلال څلی، طاق ظفر او داسې نور زموږ ملي سمبولونه او رموزونه دي.

محمد نادر خان 1929-1930

شاه امان الله خان 1919-1928

امیر حبیب الله خان 1919

بیرک کارمل 1980-1987

نورمحمد ترکی او حفیظ الله امین 1978-1980

د سردار محمد داوود خان جمهوریت 1974-1978

استاد برهان الدین رباني

مجاهدين 1992-1996

دکتور نجيب الله 1992-1996

د افغانستان اسلامي جمهوري دولت (حامد کرزی)

طالبان (شاه محمد عمر) 1996-2001

د لوست نوي اصطلاحات

میشا - سرچینه، پیل

دوخت - گڼول

کور د پیلو ماتیک: د بهر نیر هیوادونو سیاسي استازي

 په تورلگي کي فعالیت

- هر زده کوونکی دي یو سمبول رسم کړي.

 پوښتني

- زموږ د گران هیواد بیرغ د تاریخ په اوږدو کي کوم بدلونونه لیدلي دي؟

- د ابو مسلم خراساني په زمانه کي زموږ د بیرغ رنگ څه ډول و؟

- د غزنوي امپراطورۍ د بیرغ نښه څه ډول وه؟ او شاهي بیرغ کوم رنگ درلوده؟

 کورني، دنلده

- هر زده کوونکی دي په خپل کور کي له دریر رنگونو تور، سور او شین (زرغون) پور کړ څخه بیرغونه جوړ کړي، تورلگي ته دي راوړي او د لېسې د آرت (رسم) استاذ په مرسته دي د بیرغ نښان په هغې کي نقش یا پا په کړي.

داووم څپرکي لنډيز

د هر هيواد بيرغ د تاريخ په اوږدو کې د هغې خلکو د هويت څرگندوونکې او مُمثل دی. زموږ گران هيواد افغانستان چې روښانه تاريخ لري، د تېرو شلو پېړيو په اوږدو کې تر اوسه خپل ځانگړی بيرغ، سمبول او نښې لري. د اتلې پېړۍ څخه وروسته د ابو مسلم خراساني په وخت کې د افغانستان بيرغ تور رنگ درلوده چې د دوه سړي نيزې پر سر به رپيده.

په اتلسمه پېړۍ کې د احمد شاه ابدالي له وخته تر نولسمې پېړۍ پورې ډول ډول بيرغونه معمول وو. په نولسمه پېړۍ کې بيا د افغانستان د بيرغ رنگ ((تور)) او د هغې نښه (محراب، منبر، توره او ټوپک) شو.

په شلمه پېړۍ کې د هيواد د بيرغ رنگ (تور، سور، شين) او نښان يې (غر اولس) خوره شو. په ۱۹۲۹ ميلادي کال کې يو وار بيا د بيرغ نښه (محراب، منبر او د غموروزی) وټاکل شول او وروسته هم بيا په بيرغ کې بدلونونه راغلل.

د طالبانو په وخت کې د افغانستان بيرغ تول سپين رنگ درلوده او دهغې په منځ کې د(الله الا الله محمد رسول الله) مبارکه کلمه ليکل شوې وه.

اوس د افغانستان په بيرغ کې (تور، سور، شين) رنگونه څنگ په څنگ قرار لري، او نښان يې د غموروزو ترمنځ محراب او منبر ځای لري.

زموږ د بيرغ مشأوي د پخوانيو زمانو څخه تر اوسه پورې زموږ د خلکو د فرهنگ، مسلمانې، ملي ځانگړتياوو، هيواد پالنې، د تورې او ميرانې څرگندوونکې دي چې دا منشاوي د لوست په متن کې تمثيل او روښانه شوې دي.

په ملي سرود کې د ټولو خلکو، ديپلاپيلو ملیتونو د ملي يوالي د ټينگښت، د زړه آواز، د ملي عواطفو روښنايي، اسلام او وطن دوستۍ انعکاس کړی دی او دغېرلو په وخت کې دوی ټول په هغې کې خپل ځايونه ويني او د وياړ او غرور احساس پرې کوي.

اخځليکونه

- ۱- فردوسي، حکيم ابرالقاسم، (چاپخانه فرهنگ، انتشارات فخررازي، د چاپ کال ۱۳۷۰هـ.ش.
- ۲- اوبغون، حفيظ الله، د اقتصاد پوهنځي تحصيلي مونوگراف، د کابل پوهنتون.
- ۳- ملي آرشييف، د صدارت څلورلاري، د کابل بنډر.
- ۴- توران، عبدالحميد، اميني، محمد صديق، د (گوش) مجله، د افغانستان دتوکنسور د فرهنگي ټولني د نشراتو اداره.
- ۵- عاطف، عبدالحميد، د بنديختن کليوالې لوبې، فولکلور مجله، د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو څانگه.
- ۶- غبار، مير غلام محمد، (افغانستان در مسير تاريخ) د چاپ کال ۱۳۴۶ هـ.ش.
- ۷- (مجله ها و فصل نامه فرهنگي و پژوهشي) د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو څانگه.
- ۸- (مجله های پرواز آريانا) د ترانسپورت او هوانوردۍ وزارت. سال های ۱۳۸۷-۱۳۸۹ هـ.ش.
- ۹- يارقين، دكتور شفيقه، حقيق الله، عقيق (مجله تربيت، فصل نامه تعليمي و تربيتي برای کودکان و نوجوانان وزارت معارف.
- ۱۰- حقميل (محقق بسم الله)، د تيو کلتور او فرهنگ، د کابل چاپ.
- ۱۱- يارقين محمد حليم، ثبت و نگارش بازی های عاميانه اوزبيکان جوزجان، دولتي مطبعه، کابل.
- ۱۲- بنورال، پوهاند دكتور محمد افضل، فولکلور شناسي، کابل.
- ۱۳- (جهان پيرامون ما) د تاشکند د بنورنجيو درسي کتابونه، اوزبکستان.
- ۱۴- مجله های فرهنگ، فصل نامه فرهنگي و پژوهشي، د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو څانگه.
- ۱۵- (د انساني نوي گنجينه) په ميځني آسيا کې د اسلامي ثقافت پاتې شوي آثار.
- ۱۶- (نگاهي به تاريخ) د ابوريحان البيروني د علومو او شرق پيژاندي د ليکي نسحو انستيتوت او فرهنگي مرکز. اوزبکستان، تاشکند.
- ۱۷- جيسي، پوهاند عبدالحي (ظهير الدين محمد بابرشاه)، د کابل چاپ.
- ۱۸- گاري ملي (نگارستان ملي)، کابل.
- ۱۹- مهدي، د کتور محي الدين، د افغانستان ملي متحده شورا، دوه اوونيزه مجله.
- ۲۰- عاطف، وفي الله، عکسونه او تصويرونه، د کابل زاوه بشار منډوي، نوي بشار، د انټيک فروشي، د کابونه، زرگري، د قالين خرڅولو دکابونه او سوابونه، پوستين پلورونکي دکابونه او د پغمان د خواجه مسافر د باغونو څخه.
- ۲۱- د معارف خبري، ادبي او فرهنگي اوونيزه، ۱۳۸۸ هـ.ش.
- ۲۲- آريانو، د کتور شمس الحق، هفته نامه مجاهد.
- ۲۳- حميدزي، عبدالغفار «دافغان زغوران» د شرکت رئيس، د شمشاد تلويزيون د خپرونو د ماښام د اوه نيمو بجو څخه تر اته نيمو بجو پوري، ۱۸-۹-۱۳۸۸ هـ.ش.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**